

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
GENEL İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KALKINMA SÜRECİNDE BÜYÜME VE İSTİHDAM
İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İpek AKAD

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehtap TUNÇ

İZMİR-2012

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi 2009800682
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : İpek AKAD
Tez Başlığı : Kalkınma Sürecinde Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği

Savunma Tarihi : 29.05.2012
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Mehtap TUNÇ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Yrd.Doç.Dr.Mehtap TUNÇ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Hüseyin Avni EGELİ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Zeynep ARIKAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ()

İpek AKAD tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Kalkınma Sürecinde Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği**" başlıklı Tez / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Kalkınma Sürecinde Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2012

İpek AKAD

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Kalkınma Sürecinde Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği

İpek AKAD

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Genel İktisat Programı

Günümüzde, ülkelerin karşılaştığı en büyük sorunlarından başında istihdam artışını sağlayamamak gelmektedir. İktisat teorisinde işgücüne olan talebi artırmanın yollarından biri ekonomiyi istikrarlı bir büyüme trendine sokmaktır. Bu noktada da büyümeyi sağlayan faktörler önem kazanmaktadır. Fakat dünya ekonomisi incelendiğinde yüksek büyüme rakamlarına rağmen istihdamın artmaması, büyüme ile istihdam arasındaki ilişki üzerinde tartışmalara yol açmaktadır. Yeni bir boyut kazanan büyüme ile istihdam arasındaki ilişki Türkiye ekonomisi için de son derece önem taşımaktadır. Türkiye’de dönem dönem görülen yüksek oranlı büyümeye rağmen istihdam artmamış ve hatta bazı dönemlerde büyümeye karşılık işsizlik artmıştır. İstihdamın azalması sonucunda işsiz sayısında meydana gelen artışlar sosyal dengeleri alt üst etmekte ve kaosa yol açmaktadır. Büyümenin istihdam yaratmaması, büyümeye rağmen işsizlik oranlarının artması refahı düşürmekte ve kalkınmışlık olgusunu ileri düzeye taşıyamamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Büyüme, İstihdam, Kalkınma.

ABSTRACT

Master's Thesis

Development Process Of Growth And Employment Relationship: The Case Of Turkey

İpek AKAD

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Economics

General Economics Program

Today, one of the most important problems that countries face is their inefficiency in providing employment increase. In the economic theory, one of the ways to increase employment demand is to forward it into a stable growth trend. At this point, the factors which provide growth gain importance. however, when world economy is researched, in spite of high growth rates, employment doesnt increase. this subject causes debates between growth and employment relationship. The relation between growth and employment which gains a new dimension is highly crucial for the Turkish economy. Despite the high growth rate which occurs from time to time in Turkey, employment hasnt increased, even in some periods unemployment has increased against the economic growth. As a result of declining of employment, the increase in the number of unemployed people has turned social equilibriums upside down and has caused chaos. Because of the fact that economic growth doesnt create employment, wealth decreases and economic development cannot be put forward to a next stage.

Keywords: Growth, Employment, Development.

KALKINMA SÜRECİNDE BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	x
TABLO LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA, BÜYÜME VE İSTİHDAM KAVRAMLARI

1.1.KALKINMA KAVRAMI.....	3
1.1.1.Bir Gereklilik Olarak Kalkınma.....	6
1.1.1.1.Kalkınmanın Ekonomik Nedeni.....	6
1.1.1.2.Kalkınmanın Sosyal Nedeni.....	6
1.1.1.3.Kalkınmanın Siyasi Nedeni.....	7
1.1.1.4.Kalkınmanın Askeri Nedeni.....	7
1.1.2.Kalkınmanın Alt Yapısı.....	7
1.2.EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI.....	8
1.2.1. Büyüme ve Büyümeyle İlgili Temel Kavramlar.....	10
1.2.1.1. Gayri Safi Milli Hasıla.....	11
1.2.1.2. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla.....	12
1.2.1.3. Safi Milli Hasıla.....	12
1.2.1.4. Milli Gelir.....	13
1.2.1.5. Kişisel Gelir.....	14

1.2.1.6. Kullanılabilir Gelir.....	14
1.2.1.7. Kişi Başına Düşen Milli Gelir	15
1.2.2. Ekonomik Büyümenin İtici Güçleri	15
1.2.2.1. Üretim Fonksiyonu	16
1.2.2.2. Sermaye Birikimi	17
1.2.2.3. İşgücündeki Artış.....	19
1.2.2.4. Teknolojik Gelişme ve Verimlilik Artışı	19
1.2.2.5. Katma Değer Yaratma Süreci ve Katma Değer Bölüşümü	21
1.3. KALKINMA VE BÜYÜME İLİŞKİSİ	22
1.4. İSTİHDAM ve İŞSİZLİK KAVRAMI	24
1.4.1. İstihdamın Teorik Kökeni.....	24
1.4.1.1. İstihdam Kavramı	25
1.4.1.2. İşsizlik Kavramı	26
1.4.1.3. İşsizlik Türleri.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE BÜYÜME KAVRAMLARINA YÖNELİK TEORİLER

2.1. İSTİHDAM KAVRAMINA GENEL BAKIŞ	32
2.2. İSTİHDAM TEORİLERİ.....	33
2.2.1. Klasik Teoride İstihdam	33
2.2.1.1. Ücret, Faiz ve Fiyat Teorisi	34
2.2.1.2. Mahreçler Kanunu	39
2.2.2. Keynesyen İstihdam Teorisi.....	40
2.2.3. Monetarist İstihdam Teorisi	41
2.2.4. Marksist İstihdam Teorisi.....	43
2.2.5. Arz Yanlı İstihdam Teorisi.....	44
2.2.6. Yeni Klasik İstihdam Teorisi.....	44
2.2.7. Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi	45
2.2.7.1. Nairu	46
2.2.8. Yapısalcı İstihdam Teorisi.....	47
2.2.9. Phillips Eğrisi	47

2.2.10. Okun Kanunu	48
2.3. BÜYÜME MODELLERİ	50
2.3.1. Büyüme Türleri	51
2.3.1.1. Spontane Büyüme	51
2.3.1.2. Planlı Büyüme.....	51
2.3.1.3. Kapalı Büyüme	51
2.3.1.4. Açık Büyüme	51
2.3.1.5. Durgun Büyüme.....	52
2.3.1.6. Üstel Büyüme	52
2.3.1.7. Biyolojik Büyüme.....	52
2.3.1.8. Dengeli Büyüme	52
2.3.1.9. Dengesiz Büyüme	52
2.3.2. Büyüme Teorileri	53
2.3.2.1. Merkantilizm.....	53
2.3.2.2. Fizyokrasi.....	54
2.3.2.3. Klasik Teoride Büyüme	54
2.3.2.4. Neo-Klasik Teoride Büyüme	56
2.3.2.5. Sosyalist Teoride Büyüme	59
2.3.2.6. Keynesyen Teoride Büyüme.....	60
2.3.2.7. Post-Keynesyen Teoride Büyüme (Harrod-Domar Modeli)	62
2.3.2.8. Monetarist Teoride Büyüme	64
2.3.2.9. Arz Yanlı İktisat Teorisinde Büyüme.....	65
2.3.2.10. Yeni Klasik Teoride Büyüme	66
2.3.3. İçsel Büyüme Teorileri	67
2.3.3.1. Lucas'ın İnsan Sermayesi Modeli.....	68
2.3.3.2. Romer'in Bigi Taşma Modeli	71
2.3.3.3. Barro'nun Kamu Politikaları Modeli.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK GELİŞMELERİN BÜYÜME VE
İSTİHDAM YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. KRİZ, BÜYÜME VE İSTİHDAM	74
3.2. TÜRKİYE İZLENEN İSTİHDAM POLİTİKALARI.....	81
3.2.1. Aktif İstihdam Politikaları	81
3.2.2. Pasif İstihdam Politikaları	83
3.3. EKONOMİK BÜYÜMENİN İSTİHDAM YARATAMAMA NEDENLERİ... 84	
3.3.1.Sabit Sermaye Yatırımlarında Azalma.....	85
3.3.2.Düşük Reel Döviz Kuru, Düşük Katma Değer	88
3.3.3.Tarımsal İstihdamın Çözülmesi.....	89
3.3.4.İşgücü Piyasasında Yapısal Katılıklar	90
3.3.5. Kayıt Dışı Ekonomi.....	91
3.4. BÜYÜME VE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİNİN	
DEĞERLENDİRİLMESİ	92
3.5. İSTİHDAM DOSTU BÜYÜME POLİTİKALARI.....	95
SONUÇ	97
KAYNAKÇA.....	102

KISALTMALAR

A	Teknoloji
CİB	Cari İşlemler Bilançosu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ILO	International Labour Organization
IMF	Uluslararası Para Fonu
K	Sermaye
L	Emek
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SSY	Sabit Sermaye Yatırımları
SMH	Safi Milli Hasıla
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TL	Türk Lirası
Vb	Ve Benzeri
Y	Hasıla

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Krizler ve Kriz Çeşitleri.....	s. 74
Tablo 2: Türkiye’de Büyüme ve İstihdam Trendi.....	s. 76
Tablo 3: Oransal Olarak İşsizlik ve İstihdam.....	s. 78
Tablo 4: İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	s. 79
Tablo 5: Tasarruflar ve Sermaye Yatırımlarının GSYİH İçindeki Payı.....	s. 86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Üretim Fonksiyonu.....	s. 17
Şekil 2: Sermaye Birikimi	s. 18
Şekil 3: Emek Arzını Belirleyen Faktörler	s. 35
Şekil 4: Klasik Teoride Emek Arz ve Talebi.....	s. 36
Şekil 5: Sermaye Talebi ve Tasarruf Arzı Eğrileri (Faiz Oranının Belirlenmesi) ..	s. 38
Şekil 6: Phillips Eğrisi	s. 48
Şekil 7: Reel Kurdaki Değişim (1990-2010).....	s. 88
Şekil 8: Tarım Sektörü İstihdam Dağılımı.....	s. 90

GİRİŞ

Ekonomik büyüme ile kalkınmanın sağlanması tüm ülkelerde önemlidir ancak özellikle kalkınma kısmı gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre ön plana çıkan temel ekonomik amaçlardan biri olmuştur. Çünkü gelişmiş ülkeler belli bir büyüme hızını muhafaza etmek gibi daha az çaba gerektiren bir uğraş içerisinde olurken; gelişmekte olan ülkeler belli bir büyüme seviyesine ulaşma ve beraberinde ekonomik kalkınma uğraşındadırlar.

Dünya ülkelerinin üçte ikisinden fazlasını oluşturan gelişmekte olan ülkeler, kalkınmak zorunluluğundadır. Bu ülkeler yalnızca kişi başına gelir ölçümüne göre değerlendirildiğinde ortalama dünya gelirinun altında bir gelişmişlik düzeyine sahiptir. Ekonomik büyüme, kalkınmanın bir göstergesi olmakla birlikte tek başına iktisadi kalkınmayı sağlamada yeterli değildir. Kalkınmanın sağlanabilmesi için, aynı zamanda gerçekleşen bu büyümenin istihdam yaratması gerekmektedir. İstihdam seviyesinin yükselmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi yaşam standardını artırarak kalkınmaya ciddi bir katkı sağlamaktadır.

Büyüme ve istihdam, kalkınma sürecine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Azgelişmiş ülkelerin öncül hedefi olan kalkınmışlık büyüme ve istihdam oranlarının artmasıyla artmaktadır. Bu kalkınma süreci içerisinde, iktisat teorisinde büyüme ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki kurulmuştur. Ancak bu iki makro değişken arasındaki ilişkinin doğrusallığı devam etmesine karşın, bire birlikleri kopmuştur. Bu kopuşun netleşmesi, 1973 sonrasında ülkelerin ekonomilerindeki gelişmelerden kaynaklanmıştır. Yani, ilişki oldukça karmaşık hale gelmiş böylece büyüme ile istihdam arasında ne bire bir, ne de kararlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Büyümenin, istihdam yanlısı veya yeterince istihdam sağlayan bir büyüme olması her azgelişmiş ekonomi için arzu edilen bir durumdur. Fakat Türkiye'deki büyüme, istihdam dostu bir büyüme olarak nitelendirilmemektedir. Ülkemizdeki büyüme oranı, istihdam oranını epeyce uzun sürede ve zayıf bir biçimde etkileyebilmektedir. Bu nedenle istihdam oranını artırmak ve işsizlik oranını düşürmek için büyüme-istihdam etkileşiminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu

sorunla baş edilebilmesi için istihdam yaratabilen büyümenin sağlanması gerekmektedir.

Türkiye gelişmekte olan bir ülke olduğu için büyüme, istihdam ve kalkınma kavramları oldukça önemlidir. Bu çalışmada da bu kavramlar üzerinde durulacak ve bu kavramların birbirleri üzerindeki etkisi incelenecektir. Bu bağlamda tezde, günümüzde Türkiye’de kalkınma sürecinde ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak ve birbiriyle ilişkilendirerek açıklanması amaçlanmaktadır.

Birinci bölümde ekonomik kalkınma, ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik olgularının kavramsal çerçevesi ortaya konularak, büyüme ile kalkınma ilişkisi, istihdamın teorik kökenleri ve işsizliğin türleri açıklanacaktır.

İkinci bölümde ise istihdam ve büyüme teorilerine değinilecek ve büyüme ile istihdam arasındaki ilişki teorik açıdan açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede, Harrod-Domar büyüme modeli, Marxist büyüme modeli, Keynesyen büyüme modeli, içsel büyüme modeli, Lucas’ın insan sermayesi modeli, Barro’nun kamu politikaları modeli, Romer’in bilgi taşıma modeli, Phillips eğrisi ve Okun yasası incelenecektir. Son olarak da üçüncü bölümde, ülkemizde yaşanan iktisadi gelişmelerin büyüme ve istihdam yapımız üzerindeki etkileri tartışılacaktır. 1994, 2001 ve 2008 krizlerinin; Türkiye’nin, büyüme ve istihdam seviyesini ne yönlerde etkilediği, ekonomik büyümenin istihdam yaratamamasının nedenleri tablolar eşliğinde değerlendirilip yorumlanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA, BÜYÜME VE İSTİHDAM KAVRAMLARI

1.1.KALKINMA KAVRAMI

Bazı kavramlar sıkça kullanıldığı halde, içerikleriyle pek ilgilenilmez. Veri olarak kabul edilirler ve bir bakıma inanç kategorisine dahil olmuşlardır. Kalkınma kavramı da son yarım yüzyılın en çok kullanılan kavramlarından biri olmuştur. Oysa gerçekten neyi ifade ettiği pek merak konusu olmamıştır (Başkaya, 2000:16).

Kalkınma kısaca, bir toplumun sahip olduğu üretim faktörlerini daha verimli kullanmak suretiyle, üretimini nitelik ve nicelik olarak artırması ve böylelikle ülke insanların ekonomik refahının sürekli yükseltilmesi olarak tanımlanmaktadır (Karagül, 2002: 1).

Kalkınma süreci, milli gelir ve üretimin zaman içinde sayısal olarak artması ile birlikte, kurumlardaki köklü değişiklikleri, ekonomik ve toplumsal yapının yeniden düzenlenmesini, halkın değer yargılarında, dünya görüşlerinde ve davranış kalıplarındaki değişiklikleri de kapsar. Ayrıca ekonomik ve toplumsal yapıda sözü edilen değişikliklerin gerçekleştirilebilmesi için piyasanın işlerliğine etkide bulunabilecek düzenlemeleri de kalkınma deyiminin kapsamında değerlendirmek mümkündür (İşgüden, 1982:233).

Kalkınma, az gelişmiş denilen ülkelerde ortaya çıkan büyük ölçüde insani yaşam boyutunun iyileştirilmesi ve maddi refahı artırmaya yönelik potansiyeli harekete geçirmek olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanıma göre de iktisadi kalkınma, bir yapı değişikliği yani bir yapıdan diğer bir yapıya geçiştir. Ancak, böyle bir geçiş, daha çok kalkınmanın bir göstergesi, bir uyarıcı faktörü olabilir. Kalkınma için yatırım artışı, teknolojik gelişme, verim artışı, reel gelir artışı eğitim düzeyinin yükselmesi yanında, düşüncenin; zihniyetin, sosyo-ekonomik yapıların da değişmesi gerekmektedir. Çünkü, kalkınmamış bir ülkenin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, üretim biçimlerine ve sosyal kurumlarına bağlıdır, iktisadi yapı, ifade yerinde ise ülkenin bel kemiğidir. Yapısal değişmeler ile geleneksel üretimden modern üretim biçimine ve yeni bir hayat anlayışına geçilecektir.

Günümüzde ise kalkınma kavramı ekonomik performansın ötesinde daha çok insanların iyi bir yaşam sürdürebilmeleri ile açıklanmaktadır. Örneğin insanların daha fazla bir gelire değil de daha kaliteli bir yaşama sahip olabilmeleri yani iyi eğitim ve sağlık koşullarına sahip olmaları kalkınmanın temel göstergeleri olarak tanımlanmıştır (Taban ve Kar, 2008: 37). Kalkınma çabalarının amacını da altı madde de toplayabiliriz.

- Yaşamı devam ettirebilmek için doğaya karşı mücadele yani doğayı kontrol altına almak (üretim ve teknoloji boyutu)
- Yaşam standartlarını yükseltmek (insani boyutu)
- İstihdam olanaklarını genişletmek ve çalışma koşullarını iyileştirmek (istihdam boyutu)
- Toplumlar ya da ülkeler arası yarışta önde yer almak (hakimiyet boyutu)
- Bu çabaları çevreye en az zarar vererek gerçekleştirmek (çevre boyutu)
- Ekonomik, siyasal ve sosyal yönden özgürlük düzeyini yükseltmek (özgürlük boyutu) (Kaynak, 2007: 59).

Sermaye birikimi, kalkınmanın en önemli unsuru olarak görülür. Sermaye birikiminin, yalnızca tasarruf ve benzeri yollarla beslenen sermaye arzı ile açıklanması yanlış değildir fakat eksiktir, çünkü belirli bir kalkınma düzeyine varabilmek için ne kadar sermaye gerektiği, yani her yıl milli geliri belirli bir oranda artırmak için, bu gelirden ne kadarının tasarruf edilip yatırımlara dönüştürüleceği de önemlidir (Kutlu, 2004:19).

Kalkınma kavramı ayrıca, milli gelirin zaman içinde nasıl artacağını, hangi faktörlerin milli gelir artışını belirlediğini ve bu artış hızının nedenlerini de açıklamak zorundadır. Bu durum ise üretim fonksiyonu analizini gerektirir. Üretim fonksiyonuna, geleneksel üretim girdileri yanında teknolojik düzey ve sosyo-kültürel çevre koşullarını ekleyerek daha kapsamlı bir üretim fonksiyonu elde etmek olanaklıdır. Ancak bu geniş kapsamlı üretim fonksiyonunun bazı değişkenlerinin sayısallaştırılması oldukça güçtür. Bu nedenle de kalkınma daha çok sosyal yönü olan bir konudur.

Kalkınma ve azgelişmişlik, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın en çok ilgilendiği konuların başında gelmektedir. Dünyanın yaklaşık 3/4'ünü azgelişmiş diye tanımlanan ülkeler oluşturmaktadır. Kalkınma, azgelişmişlikten kurtulmak bu toplumların tüm güçleriyle başarmak istedikleri bir savaşa benzemektedir. Kalkınma ekonomisi iktisat bilimi çerçevesinde yeni sayılabilecek bir dal olduğu için, kullandığı terminoloji konusunda da henüz tam bir fikir birliğine varılabilmemiş değildir. Gerek büyüme, gelişme ve kalkınma gibi kavramların, gerekse gelişmekte olan, azgelişmiş, gelişmemiş, yoksul, geri kalmış gibi deyim ya da nitelemelerin kimilerinin açık ve anlamlı olarak tanımlanamadıkları görülmektedir. Tanımlama dışında başka bir güçlük de azgelişmişliğin ölçülmesi ve bu konudaki uluslararası karşılaştırmaların yapılabilmesidir. Ölçümlemede, azgelişmişliğin tanımında kullanılan yaklaşımlardan hareket edilebilir. Esasen tek bir ölçütü ölçme işlemini yapmak sakıncalı olabilmektedir. Bu nedenle karmaşık bir sosyo-ekonomik olgu olan azgelişmişliği birden fazla ölçüt kullanarak ölçmeye çalışmak, hatayı en düşük seviyeye indirgeyecektir (Kutlu, 2004:19).

Bir ekonominin kalkınma politikaları belirlenirken kaçınma olanağı bulunamayan unsurları iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

- Büyüme teşvik eden ve nispeten kıt olan faktörlerin arzının artırılması,
- Maksimum sosyal net hasılayı koruyan bir faktör kullanım modelinin elde edilmesi yeteneğidir.

Bir ekonomide kişi başına milli gelir artışı ve fertler arasında dengeli dağılımı ile birlikte; fertlerin yaşam seviyelerinde bir iyileşme göze çarpar. Bu iyileşmenin neticesinde hayat standardı yükselen fertlerin tasarruf yeteneği artar. Bununla birlikte milli gelirin büyük bir kısmını yatırımlara ayırmak mümkün hale gelir. Böylece ekonomik kalkınma ile birlikte, üretimde artışın yaratılması ve sanayileşme hamlesinin başlatılmış olması ekonomik kalkınmayı simgeleyen temel özellikler olarak karşımıza çıkar (Türk, 1992:221)

1.1.1.Bir Gereklilik Olarak Kalkınma

Ekonomi politikasının, ekonomik büyüme ve kalkınma amacı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem taşımaya başlamıştır. Buna göre; gelişmiş ülkelerde dengeli bir büyüme hızına ulaşılması ve korunması amaç olurken, gelişmekte olan ülkelerde özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra kalkınma çabalarının başlatılması ve devam ettirilmesi amaç olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde sahip olunan yapısal sorunlar nedeniyle büyüme ve kalkınma oldukça önemli bir hedef haline gelmeye başlamıştır (Eker, 1996:285).

Ülkeler açısından ekonomik gelişmişlik devletlerin varoluş nedenlerinin en önemlilerindedir. Çünkü kalkınma önceki açıklamalarımızda bahsettiğimiz gibi nicel değil nitel bir özellik taşır. Bu nedenle kalkınma bir toplumun ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri sahadaki başarısının ekonomik olarak kendini göstermesidir.

1.1.1.1.Kalkınmanın Ekonomik Nedeni

Bir ülke için kalkınmanın ekonomik gerekliliği ve önemi ilk aşamada hem milli gelirinin artması hem de milletlerarası piyasalarda zorlaşan rekabet şartlarıyla mücadele edebilme becerisine bağlıdır. Ülkeler için ekonomik kalkınmanın en önemli göstergesi kişi başına düşen milli gelir düzeyidir. Bu gelirin artması ise ülkenin üretim kapasitesine ve ihracat gelirlerine bağlıdır. Bu nedenle, üretim imkanlarının gelişmesi ve çağın ileri teknolojisinden faydalanarak yeni üretim kalıplarının oluşturulması ve bu kapsamda, üretim faktörlerinin verimli bir şekilde kullanılması bir ülkenin ekonomik kalkınmasının temel göstergeleridir. (Karagül, 2002: 10-11)

1.1.1.2.Kalkınmanın Sosyal Nedeni

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için işsizlik ve yoksulluk öncelikle mücadele edilmesi gereken sosyal sorunların başında yer almaktadır. Bu nedenle yeni iş imkanlarının oluşturulması, üretimin ve milli gelirin artırılması hem işsizlikle hem de yoksullukla mücadelede temel zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bir taraftan yeni istihdam alanları yaratılırken diğer yandan

ülkenin hem iç hem de dış piyasalarda rekabet edebilmesine imkan sağlayacak alanlara öncelik verilmelidir. (Karagül, 2002: 10-11)

1.1.1.3.Kalkınmanın Siyasi Nedeni

Ülke yönetimlerinin milli ve milletlerarası platformlarda etkili olabilmesi, büyük oranda ekonomik başarıya, diğer ifadeyle kalkınmışlığına bağlıdır. Siyasi otoritenin ülke içinde rahat ve etkili çalışabilmesi, çıkar grupları ve muhalefet ile başarıyla mücadele edebilmesi kendisinin ekonomik kalkınmaya sağladığı katkıya bağlıdır. (Karagül, 2002: 10-11)

Her devlet milletlerarası arenada sözünü dinletebilmek ve ulusal çıkarlarını koruyabilmek için ekonomik alanda güçlü olmak zorundadır. Çünkü bir devletin uluslar arası camiada sözünü dinletebilmesi haklılığından ziyade ekonomik gücüyle doğru orantılıdır. (Karagül, 2002: 10-11)

1.1.1.4.Kalkınmanın Askeri Nedeni

Devletlerin milli çıkarlarını ve sınırlarını koruyabilmek için son çare olarak her zaman askeri güce ihtiyacı vardır. Ancak bu gücün ülke üretimine doğrudan hiçbir katkısı olmadığı halde, bütçeye önemli yükler yüklediği dikkate alınacak olursa, kalkınmanın, caydırıcı bir askeri güce sahip olmak isteyen her devlet için bir zorunluluk olduğu anlaşılacaktır. Ülkelerin sahip olduğu askeri güç ekonomik gelişmişliğine bağlıdır. (Karagül, 2002: 10-11)

1.1.2.Kalkınmanın Alt Yapısı

Az gelişmiş ülkeler için kalkınmanın temel prensiplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ülke ve çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek ekonomik bir sistem oluşturmak,
- Yurtiçi tasarrufları artırmak,
- İç ve dış yatırımlar için uygun ortamı oluşturmak
- Mümkün olduğunca teknolojiyi yurt içinde üretmek

- Tarım sektöründe modernleşmeye gitmek
- Ülkeyi üretimde ve ticarete dışa açmak
- Fiziki kaynakları verimli kullanmak
- Beşeri sermayeyi geliştirmek
- Ülke ihtiyaçlarına ve imkanlarına uygun sürdürülebilir bir kalkınma programı uygulamak (Karagül, 2002: 18).

1.2.EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI

Ekonomik büyüme kavramı en basit ifadeyle; bir ülkenin sahip olduğu kıt kaynakların miktarını artırarak veya onların kalitelerini iyileştirerek üretim imkanları sınırını genişletmesi veya üretim teknolojisini ve kurumsal çevreyi değiştirerek daha yüksek üretim düzeyine çıkarması ekonomik büyüme olarak adlandırılır (Üstünel, 1975: 64). Bunun doğal sonucu olarak ekonomide üretim ve kişi başına gelir artar. Bu açıdan ekonomik büyüme, aslında daha çok nicelik bakımından ortaya çıkan bir değişim ve ülkelerin üretken kapasitesini artırmaya yönelik çabalar olarak da tanımlanabilir. Bu tanımlamalar fiyat değişimlerinden arındırılmış, kişi başına reel gelirdeki artışları ima etmektedir.

Ayrıca ekonomik büyüme, üretim kapasitesinde meydana gelen artışı göstermektedir. Bir ülkede ekonomik büyümenin ne oranda gerçekleştiğini bulmak için ortalama büyüme hızı ve yıllık büyüme hızı hesaplanmaktadır. Ortalama büyüme hızı, belli bir zaman aralığındaki büyüme oranının, yıllık büyüme hızı ise belli bir yıldaki büyüme oranını ifade etmektedir. Ekonomik büyüme hızı, belirli bir dönemde Reel GSMH' daki artışı göstermektedir. Yani üretimin, bir önceki döneme göre yüzde kaç oranında arttığını yansıtmaktadır. Ayrıca ekonomik büyümenin anlaşılmasında üretim imkânları eğrisinden de faydalanılmaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2004:12).

Ekonomik büyümenin en temel ön koşulları uygun bir teşvik sisteminin olmasıdır. Bunun içinde bir ekonomide piyasaların, mülkiyet haklarının ve parasal değişimin olması gerekir. Bu üç teşvik sonucu ekonomik büyümenin sağlanması için;

- Üretim faktörlerinin verimliliği artırılmalıdır. (Yeni teknolojiler üretilerek özellikle emek verimliliği artırılmalıdır.)
- Üretim faktörleri stoku artmalıdır. (Emek girdisi artırılmalı, yeni doğal kaynaklar bulunmalı ve ek sermaye malları tedarik edilmelidir.)
- Teknolojik değişme olmalıdır. (Yeni üretim teknolojileri üretilmelidir.) (Parasız;2006: 241)

Ayrıca ülkelerin istikrarlı ekonomik büyüme performanslarını yakalayabilmeleri için beşeri ve fiziki sermaye birikimlerini artırmaları gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde yatırımların finansmanında kullanılacak kaynakların yetersizliği sorunu liberalleşme uygulamaları ile aşılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde globalleşen finansal piyasaların üretim sürecinde etkinliği artırarak yatırım ve büyümeyi pozitif katkı yapacağı öngörülmüştür. Schumpeter finansal kesimin aracılık hizmetleri vasıtasıyla büyüme sürecine katkı yaptığını vurgularken, McKinnon ve Shaw ise finansal piyasalardaki derinleşmenin ekonomik büyümeye katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Ayrıca ekonomik büyüme, bir toplumun talep ettiği mal ve hizmetleri üretmek için üretim imkanlarının geliştirilmesi olarak tanımlanırsa, bu tanım üretim faktörlerinin geliştirilip yaygınlaştırılmasını da içerir (Peterson, 1994: 480). Bu durumda, büyüme; stok, mal ve hizmet akımının yanında üretim faktörlerindeki miktar olarak artışlarını da ifade etmektedir. Bu artışlar emek, sermaye birikimi ve teknolojik gelişmenin dinamikleri sayesinde sağlanır. Dolayısıyla bu üç unsurun birlikte gerçekleşmesi büyümeyi sağladığı gibi, verimlilikle birlikte büyümenin sürekliliğine de katkıda bulunmaktadır.

Bütün bu açıklamaların yanında büyümeye ilişkin ülkelerin karşılaştığı sorunlar da bulunmaktadır. Büyümeye ilişkin bu sorunlara karşı iktisatçılar tarafından geliştirilen teoriler ise 1950’li yıllara kadar uzanmakta ve MIT’ den Robert Solow’ un tanınan iki makalesine dayanmaktadır. Bu makalelerde özetle, kalıcı bir büyüme için fiziksel sermaye artışının ve teknolojik gelişmenin altı çizilmiştir (Açıkgöz Ersoy, 2009: 79). Ancak, burada büyüme teorileriyle ilgili olan bazı noktaları belirtmek gerekir. Bunlardan ilki, büyüme teorilerinin tam istihdamı

veri alması ve ancak bu koşulu gerçekleştiren ülkelerde büyümenin nasıl gerçekleştirilebileceğini irdeliyor olmasıdır. Oysa, az gelişmiş ülkelerin en önemli özelliklerinin, yapısal sorunlar, sermaye yetersizliği ve de işsizlik yani eksik istihdam olduğu göz önüne alınırsa, tam istihdam ve tam kapasiteyi veri alan büyüme teorileri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geçerliliğini yitirecektir (Kaynak, 2007: 53) Çünkü ekonomik büyüme ne sadece ekonomi bilimine ne de sadece diğer sosyal bilimlere dayalı olarak açıklanamayacak kadar karmaşık ve kompleks bir olgudur. Günümüzde sosyal ve toplumsal dönüşüm sürecinde, ekonomik ve sosyal alandaki karşılıklı bağımlılık giderek artmaktadır, bu yüzden disiplinler arası ilişkiler kurmak bir zorunluluğa dönüşmektedir (Huges, 2001:80)

1.2.1. Büyüme ve Büyümeyle İlgili Temel Kavramlar

Büyüme, iktisatçılar arasında 1960'lı yıllarda canlı bir araştırma alanı olmuş ancak öne sürülen kavramların dünyada gözlemlenen gelişmeleri yeterince açıklayamaması ve yeni açıklama biçimlerinin ortaya çıkamaması nedeniyle bu konuya duyulan ilgi azalmıştır. Büyüme son yirmi yılda iktisatçılar arasında cazip bir araştırma alanı olarak tekrar ortaya çıkmıştır. İlgi duyulan konu ve sorular içinde büyümenin nedenleri ya da hangi etkilerin büyüme üzerinde etkili olduğu ve zaman içinde yüksek gelirli ülke veya bölgelerle, düşük gelirli ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının azalıp azalmadığı soruları en önde gelmektedir (Pamuk, 2003:2).

İktisadi büyüme temelde iki şekilde anlaşılabilir. Bunlardan birincisi; eksik istihdamda bulunan bir ekonominin bu durumdan kurtulmak amacıyla, üretim artırması sonucu ortaya çıkan kısa dönemli konjonktürel dalgalanmaya dayalı iktisadi büyüme, bir diğeri ise ekonomi tam istihdamdayken, yeni girdi eklenerek ya da mevcut teknoloji geliştirilerek gerçekleştirilen uzun dönemli ekonomik büyümedir (Türkiye Ekonomi Kurulu,2003).

Ayrıca ekonomik büyüme, üretim kapasitesinde meydana gelen artışı göstermektedir. Bir ülkede ekonomik büyümenin ne oranda gerçekleştiğini bulmak için ortalama büyüme hızı ve yıllık büyüme hızı hesaplanmaktadır. Ortalama büyüme hızı, belli bir zaman aralığındaki büyüme oranının, yıllık büyüme hızı ise belli bir yıldaki büyüme oranını ifade etmektedir. Ekonomik büyüme hızı, belirli bir dönemde

Reel GSMH' daki artışı göstermektedir. Yani üretimin, bir önceki döneme göre yüzde kaç oranında arttığını yansıtmaktadır. Ayrıca ekonomik büyümenin anlaşılmasında üretim imkânları eğrisinden de faydalanılmaktadır (Eğilmez ve Kumcu,2004:12).

Bir ekonomide, iktisadi büyüme oranı ve hızını belirleyen çok sayıda ekonomik kriter mevcuttur. Bunlar; ülkedeki doğal kaynak birikimindeki artıştan, sanayi üretimi artısına, enflasyon oranlarındaki değişimden, istihdam seviyesine, mühendis sayısındaki artıştan memur sayısındaki artışa, nüfus artışından sosyal harcamalardaki artışa göre değişmektedir. Ancak bu kriterler arasında ekonomik yönden anlamlı olanlar milli gelir büyüklükleridir. Bu büyüklükler; Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH), Safi Milli Hasıla (SMH), Milli Gelir, Kişisel Gelir, Harcanabilir Gelir ve Kişi Basına Düsen Milli Gelir olarak adlandırılmaktadır (Parasız,1997:45).

1.2.1.1. Gayri Safi Milli Hasıla

GSMH, bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları ile ifade edilen değerleri toplamıdır. Ekonomide belirli bir dönem den kasıt bu tanım için genelde 1 yıldır, nihai mal ve hizmetler ile kastedilen ise bir ülke ekonomisinde üretim aşamasından çıkmış son mallardır. Örneğin bir ceket üretilirken önce çiftçiden pamuk alınır. Bu pamuk ip haline getirilir, ipten ise kumaş yapılır ve son olarak bu kumaştan ceket dikilir. İşte dikilen bu ceket iktisadi olarak nihai maldır. Buradaki diğer mallar olan pamuk, ip ve kumaş ise ara mallardır. Ara mal, bir başka mal ve hizmetin üretilmesinde kullanılan mal ve hizmetlerdir. GSMH hesabının nihai mallara göre yapılması gerekir. GSMH hesabına ara malların dahil edilmesine çifte sayım denir, ki bu da bir ekonomide yapılmaması gereken şeylerden biridir. Çünkü GSMH' yı olduğundan fazla değerlerde gösterebilir. Gayri Safi Milli Hasılanın değeri iki ayrı yolla ifade edilebilmektedir. Hasılanın elde edildiği ve ölçüldüğü dönemde geçerli olan fiyatlar kullanılırsa cari fiyatlarla Gayri Safi Milli Hasıla, hasılanın belli bir temel ya da baz yılının fiyatları kullanarak hesaplanmasına da sabit fiyatlarla Gayri Safi Milli Hasıla denir (Oktay,2002:15-16).

1.2.1.2. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Bir ülkenin sınırları içinde belirli bir yılda üretilen nihai malların ve hizmetlerin, üretildikleri yılın piyasa fiyatları üzerinden değerine Nominal Gayri safi yurtiçi Hasıla denir. Bir ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH), o ülkenin ekonomik büyüklüğünün birkaç ölçütünden biridir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), GSMH'den farklı olarak, bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde, üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değeridir. Bu tanımda belli bir zaman, bir ay, üç ay ya da bir yıl olabilir. GSYİH genellikle bir yıl için ele alınır. Nihai mal ve hizmetler ise, üretilen toplam mal ve hizmetlerden üretimi için kullanılan ara mallar düşüldükten sonra geriye kalan değerdir.

GSYİH harcanan paranın kaydı olmayan kara borsayı ve para dışı ekonomiyi hesaba katmaz. Bu nedenle, özellikle iş hayatın önemli bir kısmının kayıt dışı gerçekleştiği ekonomilerde, olması gerekenin çok altında GSYİH değerleri ile karşılaşılabılır. Barter'ın yaygın kullanıldığı ekonomilerde de benzeri durumlarla karşılaşılır. Yaygın ekonomik analizler, çevre, yardımcı işler ve kadınların çalışmasını ihmal ederler. Çocuk bakıcılığı ya da ev temizlikçiliği gibi işler bu analizlerde yer almazlar. GSYİH net bir değişim yaratmayan üretimleri ya da hasarların tamiri için yapılanları da hesaba katar. Örneğin doğal bir felaketten ya da bir savaştan sonra yapılan yeniden yapılanma büyük bir ekonomik aktivite yaratarak GSYİH'nin sıçramasına neden olur. Buna karşın bu felaketlerin yaşanmamış olması gerçekte çok daha iyidir. Sağlık hizmetlerinin ekonomik değeri ise bir başka klasik örnektir. Çok sayıda insanın hasta olması ve pahalı tedaviler görmesi arzu edilen bir şey değildir fakat gerçekleşmesi GSYİH'nin büyümesine neden olur. (<http://www.webmastersitesi.com>).

1.2.1.3. Safi Milli Hasıla

Bir ekonomide üretim araçları üretim süreci boyunca aşınıp eskirler. Ekonomide sermaye sokundaki aşınma ve eskimenin para ile olan ifadesine amortisman yada sönüm adı verilmektedir. Üretim süreci boyunca eskiyen ve aşınan kısmın değeri, o dönemde yaratılan tamamlanmış tüketim ve donanım malları ile hizmetlerde aşınma ve eskime payları kadar yapay bir fazlalık olmaktadır. O halde

Gayri Safi Milli Hasıladan aşınma ve eskime paylarının çıkarılması sonucu bulunmuş olan dönemin net üretiminin piyasa fiyatları ile çarpımının parasal değeri Safi Milli Hasılayı verir (Karakayalı,1991:34).

SMH= GSMH- Amortismanlar

SMH baz alınan dönemde ülke ekonomisinin reel üretim gücünü ortaya koymaktadır. SMH ekonominin ele alınan dönemde ki performansının göstermesi açısından GSMH büyüklüğüne göre daha uygun bir büyüklüktür. Çünkü SMH baz alınan dönemdeki üretim faaliyetlerinin net sonucunu vermektedir. Uygulamada ise özellikle GSMH büyüklüğünün hesaplanması ve bu büyüklüğe göre analiz yapılmasının sebebi ise amortismanların hesaplanmasının oldukça zor olmasıdır (Güran,1999:8).

1.2.1.4. Milli Gelir

Bir ülke vatandaşlarının sahip oldukları üretim faktörlerine gerek o ülkedeki gerek diğer ülkelerdeki üretime katkıları karşılığında yapılan ödemeler toplamıdır.

Milli Gelir = SMH (faktör fiyatları) = SMH (piyasa fiyatları) - Net Dolaylı Vergiler

Bu hesaplama yapılırken piyasa fiyatları yerine faktör fiyatlarının alınmasının altında yatan sebep, devletin mal ve hizmetlere katma değer vergisi gibi dolaylı vergiler koyarak mal ve hizmet fiyatının faktör fiyatından daha yüksek bir düzeyde çıkmasına sebep olmasıdır. Ayrıca devlet bazı mal ve hizmet gruplarına sübvansiyon vererek, mal ve hizmetin piyasada faktör maliyetinin altında satılmasına yol açabilmektedir. Başka bir anlatımla, devletin piyasaları sübvansiyon etmesi, piyasada negatif dolaylı vergilerin oluşmasına yol açabilmektedir (Pekin,1993:19).

Net Dolaylı Vergiler = Dolaylı Vergiler - Sübvansiyonlar

Net dolaylı vergilerin artırılması veya azaltılması yönünde yapılacak bir değişiklik, aynı malın piyasa fiyatlarında da benzer yönde bir değişikliğe yol açacaktır. Bu nedenle, piyasa fiyatlarıyla ölçülen hasıla rakamları yanıltıcı sonuçlar

oluşturabilmektedir. Bu nedenle milli gelirin faktör fiyatlarıyla ölçülmesi, ekonomik analiz açısından daha iyi bir gösterge olarak kullanılabilir (Güran,1999:69).

1.2.1.5. Kişisel Gelir

Bir ülkede o ülke vatandaşlarının bir yılda gelir vergisi öncesi elime geçen toplam gelirdir. MG ve kişisel gelir birbirinden farklıdır bunun bir nedeni, milli gelirdeki emek gelirin bir kısmının üretim sürecine katılan emek faktörüne değil de emekli sandığı ve sosyal sigorta kesintileri olarak hükümete gitmesidir. Dolayısıyla kişisel geliri hesaplarken, milli gelirden sosyal güvenlik katkılarını çıkarmak gerekir. MG ve kişisel gelir arasındaki farkın bir diğer nedeni de, milli gelirdeki sermaye gelirin içinde yer alan karın tümünün teşebbüs sahiplerinin eline geçmemesidir. Firmalar karın bir kısmını kar üzerinden alınan kurumlar vergisine ayırmaktadırlar. Ayrıca kurumlar vergisi ödendikten sonra kalan karın bir kısmı da, firmalar tarafından, firmaların mali yapısını güçlendirmek veya firmanın gelecekte yapacağı yatırımların finansmanında kullanılmak üzere yedek olarak ayrılmaktadır. Karın kalanı ise firmaların ortaklarına kar payı bir diğer adıyla temettü olarak dağıtılmaktadır. Dolayısıyla kişisel geliri hesaplamak için MG'den kurumlar vergisini ve dağıtılmayan şirket karlarını çıkarmak gerekir. MG ile kişisel gelir arasındaki farkın bir diğer nedeni de, kişisel gelir yurtiçi gelirin ve milli gelirin tersine, kişilerin üretime katılmadıkları halde elde ettikleri transfer ödemeleri denen emekli maaşları, işsizlik yardımları gibi gelirleri kapsar. Ayrıca kişilerin kamu borçlarından elde ettikleri faiz gelirleri de kişisel gelir içinde yer alır. Dolayısıyla kişisel geliri hesaplamak için, MG'den; sosyal güvenlik katkılarını, kurumlar vergisi ve dağıtılmayan şirket karlarını çıkarmak, transfer ödemelerini (TR) ve kamu borçlanma faizlerini (N) ise eklemek gerekir (Ünsal, 2009: 56)

Kişisel Gelir: Milli Gelir + Transfer Harcamaları + Sübvansiyonlar - (Kurumlar

Vergisi + Dağıtılmayan Karlar + Sosyal Kesintiler)

1.2.1.6. Kullanılabilir Gelir

Kullanılabilir gelirden ise, dağıtılmamış şirket karlarını ve değerlendirme düzenlemesi içinde de envanter ve yıpranma kişisel gelirden çıkartırken is

çevrelerinin transfer ödemelerini bu gelire dahil etmemiz gerekir. Değerlendirme düzenlemesi fiyat değişmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu değerlendirmeye kar değerlerinin belirlenmesi ve enflasyon hesabının düzeltilmesi için girilmektedir. Çünkü hesaplanan karlar firmaların sattıkları mallara göre belirlenir. Oysa enflasyon dönemlerinde envanter değerlenirken satılan malların maliyetinin altında ifade edilmekte böyle bir durumda karla fazla bir değerde hesaplanmış olmaktadır. İşte envanter değerlendirme düzeltmeleri bu tür bir hatayı gidermeyi amaçlamaktadır. Bu durumda kullanılabilir gelire varmak için aşağıdaki formül uygulanabilir (Kargül,1983:15).

Kullanılabilir Gelir = Kişisel Gelir – (Dağıtılmamış Şirket Karları +Değerlendirme Düzenlemeleri) + İş Çevreleri transfer Ödemeleri

1.2.1.7. Kişi Başına Düşen Milli Gelir

En kısa tanımla kişi başına düşen milli gelir bir yıl içinde yaratılan ulusal milli hasıla veya gelirin bireylere bölünmesi elde edilen büyüklüktür.

Kişi Basına Düşen Milli Gelir = Toplam gelir / Nüfus

Ülkeler arasında kalkınma düzeyleri karşılaştırıldığında genel olarak kişi başına gelir veya kişi başına harcanabilir gelir ölçütü kullanılır. Ülkelerarası karşılaştırmalarda sadece bu ölçütün kullanılması bir takım sıkıntılar yaratmaktadır. Bu ölçüt, ülkelerin ne yaşam kalitesi ne de gelir dağılımı açısından bir fikir vermemektedir. Ancak, ülkelerin, kalkınma sürecinin hangi aşamasında bulunduğu hakkında bir kanıya varılması yönünden önem taşımaktadır. Bu nedenle kişi başına gelir durumları ülkelerin kalkınma düzeylerini saptamak için kullanılan genel bir ölçüttür (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir; 2006: 56).

1.2.2. Ekonomik Büyümenin İtici Güçleri

Bir ekonomide iktisadi büyümenin kaynağı sorgulanmadan sadece büyüme rakamlarına bakarak yorum yapmak son derece yanıltıcı ve eksik bir değerlendirme olacaktır. Sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve istihdam artışı ekonomik büyümenin temel belirleyicileridir. Çünkü büyümenin niteliği, üretim faktörlerinin,

istihdam artışının, sermaye birikiminin, verimliliğin vb. büyümeye katkıları konusu bize büyümenin sürdürülebilir olup olmadığı, hangi faktörlerin katkısının pozitif olduğu ve desteklenmesi gerektiği yolunda fikir verecektir. Nüfus artış hızı bir kısıt olarak değerlendirilebilmekle beraber, istihdam artışının önemli ölçüde yatırımlara bağlı olması teknolojik gelişme ve sermaye birikimi faktörlerini ekonomik büyümenin kritik unsurları haline getirmektedir. Bunlardan ilki sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye değineceğiz ama onun öncesinde üretim fonksiyonu kavramına değinmekte yarar var.

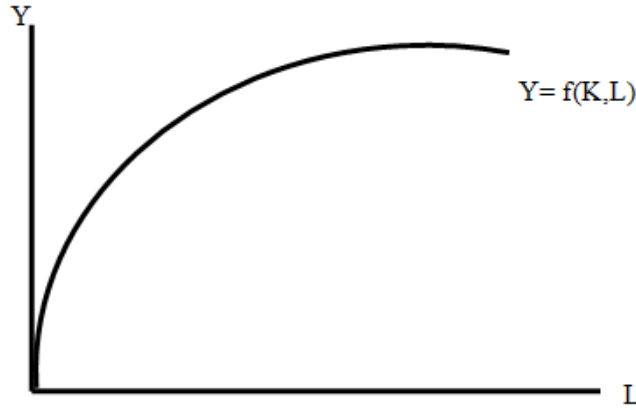
1.2.2.1.Üretim Fonksiyonu

İki girdi kullanarak (sermaye ve emek) elde edilen toplam hasılayı ele alalım. Buna göre üretim fonksiyonunu;

$$Y=A f(K,L)$$

Biçiminde yazabiliriz. Burada Y toplam hasıla, K sermaye stoku ve L de çalışanların sayısıdır. Burada K yani sermaye stoku ekonomideki tüm makinelerin ve teçhizatın, fabrika binalarının ve konutların toplamını içermektedir. A ise üretim teknolojisini temsil etmektedir. Teknoloji ile anlatılmak istenen, dar anlamda ekonomide üretilebilecek ürünlerin yanında bunları üretmek için kullanılacak üretim yöntemlerini de göstermektedir. Geniş anlamda teknolojik durumu değerlendirdiğimizde; bir ekonomide ne kadar üretimin gerçekleştirileceği firmaların ne kadar iyi işlediğine, piyasaların davranışlarına ve organizasyonlarına, hukuk sistemine ve bunun uygulanmasını, politik çerçeveye ve benzeri faktörlere bağlı olarak düşünebiliriz.(www.ekodialog.com).

Şekil 1: Üretim Fonksiyonu

Buradaki üretim fonksiyonu sermaye stoku K düzeyinde veri iken kullanılan emek miktarı arttıkça emeğin marjinal ürününün azaldığı emeğin azalan getirisi varsayımıyla çizilmiştir. Yani emek miktarı arttıkça hasıla artmakta, ama artış giderek azalmaktadır. Ekonominin sermaye stokunun artması üretim fonksiyonunu yukarı kaydıracaktır, bu durumda işçi başına kullanılan sermaye miktarı artmakta ve emeğin marjinal verimliliği yükselmektedir.

1.2.2.2.Sermaye Birikimi

En yalın tanımıyla sermaye birikimi bir üretim biriminin belli bir dönemdeki mal ve hizmet üretme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Emeğin yoğun olarak kullanıldığı hizmet ve tarım sektörlerinde sermaye bağımlılığı görece az olmasına rağmen yine de sermaye birikimi olmadan herhangi bir üretim fonksiyonundan bahsetmek oldukça güçtür. Böyle bir üretim fonksiyonu da basitçe;

$$Y=A f(K,L)$$

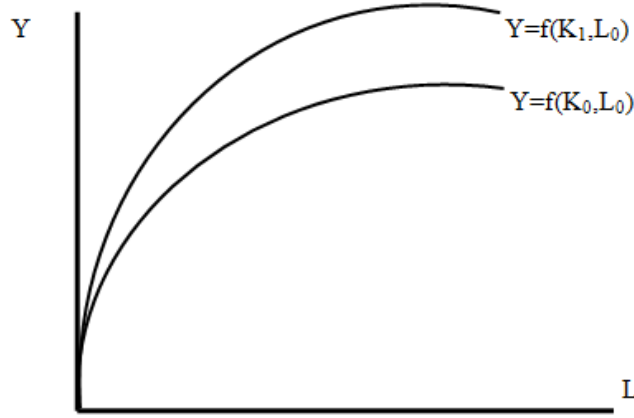
Y: Toplam çıktı A: Teknoloji veya verimlilik

K: Sermaye L: Emek

biçiminde yazılabilir. Denklem (1)'e göre daha fazla girdi kullanıldığında, çıktı miktarı da daha fazla olacaktır. Sermaye(K) ve emeğin(L) marjinal ürünleri pozitifdir. Böylece üretim fonksiyonuna göre iktisadi büyümenin temel kaynakları; emek, sermaye ve teknolojik ilerlemedir.

Sermaye birikimi, genel olarak, üretim sürecince kullanılan fiziki varlıkların değeri olarak ele alınmakla birlikte eğitim, sağlık, araştırma-geliştirme harcamaları gibi fiziki olmayan varlıklar da sermaye birikiminin önemli unsurlarıdır.(Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu, 2002: 10).

Şekil 2: Sermaye Birikimi

Teorik açıdan, sermaye birikiminin ekonomik büyüme üzerindeki rolü konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Örneğin, Blomstrom, Lipsey ve Zejan nedensellik sınamalarının sermaye birikiminin ekonomik büyümeyi uyarmasından ziyade ekonomik büyümenin sermaye birikimini uyardığını gösterdiğini; sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümenin anahtarı olduğunu gösterir hiç bir kanıt olmadığını ifade etmektedirler. Diğer yandan, bu araştırmacılara göre kurumlar, ekonomik ve politik iklim ile eğitim, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, düşük nüfus artışı ve yatırımlarının etkin kullanımını özendiren iktisat politikaları ekonomik büyümenin temel belirleyicileridir (Blomstrom, Lipsey ve Zejan (1996: 275-276). Adam Smith'e göre de ekonomik büyüme ve verimlilik artışı sağlamak için iş bölümü ve uzmanlaşmanın gerçekleşmesi sermaye birikiminin sağlanmasıyla gerçekleşmektedir. Keynesyen ve Post- Keynesyen akımda ise büyümenin kaynağı olarak yatırımlar ele alınmıştır. Talepteki artışın yatırımları uyarıp içsel ve dışsal ekonomiler yaratarak verimliliği ve ekonomik büyümeyi artırdığını iddia etmişlerdir. Ayrıca bu yaklaşımda yatırımlar yeni teknolojilerin ortaya çıkmasını sağladığı kabul görmüştür.

1.2.2.3.İşgücündeki Artış

İşgücü rasyonalizasyonu kapitalist yeniden üretim sürecinde günlük bir süreçtir. Ekonomik büyüme içinde, işgücü teknolojik yenilikler sonucu sürekli olarak “tasarruf“ edilir. İşletmeler rekabet gücünü korumak için bunu yaparlar. Teknolojik yenilikler yeni tür işgücü ister ve bu yüzden işgücü gitgide “uzmanlaşır“. Öte yandan tasarruf edilen işgücü açığa çıkar. Yani işsizlik oluşur. Bu iş gücüne çalışma alanları açılması için pazarın genişlemesi gerekir. Eğer becerilebilirse teknolojik yenilikler yada yeni "fikirler" yoluyla tasarruf edilen bu işgücüne yeni alanlar yaratılır. Yenilikler yoluyla yeni iş alanları açıldığı sanılırken, aslında böylece yalnızca işgücünün yeniden dağıtımı sağlanmış olur. Çalışan sayısında uzun vadede büyümenin vaad ettiği ölçüde artış gerçekleşmez. Büyüme işgücünü satan işçi sınıfının ilacıdır, yani işyerinin garantisidir, ama aynı zamanda onun kabusudur. Büyüme işçi sınıfına bir yandan yeni olanaklar sunar, öte yandan içinden bazılarını yenik düşenler arasına katarak eler. Elenenler pazar içinde işe yaramayan değeri düşük işgücü haline gelir (<http://forum.ozguruniversite.org>).

1.2.2.4.Teknolojik Gelişme ve Verimlilik Artışı

Üretim faktörlerindeki değişimin hasılanın büyümesine etkisini incelerken üretim fonksiyonunun zaman içinde değişmediği varsayılmıştır. Ekonomik büyümenin belirleyicisi olan üretim faktörlerinin niceliği ve niteliği, bir toplumun ekonomik ve sosyal yapısı içerisinde tartışılabilir. Bu gerekçeyle ekonomik büyüme sadece üretken kapasite değişimi ve üretim artışı değildir, aynı zamanda mevcut kapasitenin kullanılmasıyla da ilişkilidir.

Gerçek hayatta teknolojik değişim sayesinde üretim fonksiyonu süreleri olarak yukarıya kaymakta, hatta girdi miktarları değişmediği zaman bile daha fazla üretim yapılabilir. Teknolojik gelişmenin üretime olan etkisi incelenirken üretim fonksiyonu

$$Y=A.f(K,L)$$

olmaktadır. Teknolojiyi ifade eden A değişkeni parantez dışına yazılarak toplam faktör verimliliğini ifade etmektedir. Böylece hasıla emek ve sermaye yanında faktör

verimliliğine bağlı olarak da artmaktadır. Teknolojinin ilave edilmesiyle ekonomik büyüme denklemi şu hale gelmektedir.

$$\Delta Y/Y = \alpha(\Delta K/K) + (1-\alpha)(\Delta L/L) + (\Delta A/A)$$

$\Delta Y/Y$ = Hasıladaki büyüme

$(\Delta K/K)$ = Sermayenin katkısı

$(\Delta L/L)$ = Emeğin katkısı

$(\Delta A/A)$ = Toplam faktör verimliliğindeki artış

$\Delta A/A$ hasıladaki değişimin üretim sürecine katılan girdilerle açıklanamayan kısmını ifade etmektedir. Yani ölçülebilen değişkenlerin hasılda meydana getirmiş olduğu artış, toplam hasıla artışından çıkarılır ve böylece toplam faktör verimliliğindeki değişim bulunur. Bu nedenle, Robert Solow tarafından bulunmuş olması nedeniyle bu değer “Solow Artığı” olarak ifade edilmektedir. Teknolojik gelişmeden kaynaklı verimlilik artışı şeklinde açıklanan ve aynı zamanda toplam faktör verimliliği olarak da adlandırılan Solow Artığı kavramı sadece teknolojik ilerlemeden kaynaklandığı varsayılan büyüme oranını da göstermektedir. Bu tanımlama doğrultusunda Solow Artığı, büyümenin üretim faktörleri tarafından açıklanamayan kısmını oluşturmaktadır.

Verimlilik kısaca, kullanılan girdi başına çıktı olarak tanımlanır. Verimlilik artışı, ekonomik büyümenin vazgeçilmez gereklerinden biridir. Ekonomik anlamda büyümenin gerçekleştirilmesi verimlilik artışı ile sağlanmaktadır. Verimliliğin sağlanmış olması, bir anlamda ülkenin sahip olduğu kaynakları en optimum kullanımı üretim artışını sağlamaktadır. Üretimdeki bu artış da ekonomik anlamda büyümeyi beraberinde getirecektir.

Verimlilik kavramı, ilk kez Sanayi Devrimi ile birlikte teknolojinin gelişmesiyle özellikle sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmış ve bu kavram makineleşme ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte

uzmanlaşmanın artmasıyla hem bireysel olarak, hem de teknolojinin gelişmeye başlamasıyla verimlilik zorunluluk haline gelmiştir.

Herhangi bir ülkenin gelişme performansını ölçmekte kullanılan en temel gösterge verimliliğidir. Verimlilik göstergeleri genel olarak iki gruba ayrılabilir; kısmi verimlilik ve toplam faktör verimliliği. Kısmi verimlilik göstergelerinde her bir üretim faktörünün verimi ayrı ayrı ele alınmaktadır. Örneğin, bir üretim sürecinde üretim faktörü olarak sadece işgücü ve sermaye kullanılıyorsa üretim veya katma değer miktarının bu üretim faktörleri miktarlarına ayrı ayrı bölünmesiyle işgücü ve sermaye verimliliği düzeyleri hesaplanmaktadır. Bu çerçevede, her bir kısmi verimlilik ölçütü diğer üretim faktörünün üretime veya katma değere katkısını da içermektedir. Örneğin, işgücü verimliliği ölçütü sermayenin üretime (katma değere) katkısını da içermektedir. Toplam faktör verimliliği ölçütü ise üretim faktörlerinin toplam verimliliğidir. Yine üretim sürecinde üretim faktörü olarak işgücü ve sermaye kullanılıyorsa, toplam faktör verimliliği üretim veya katma değer düzeyinin işgücü ve sermaye toplamına bölünmesi ile bulunmaktadır. Kısmi verimlilik göstergelerine kıyasla toplam faktör verimliliği bir üretim biriminin performansını değerlendirmek için kullanılacak daha anlamlı bir gösterge olmasına karşın, veri kısıtı ve hesaplama yöntemi ile ilgili sorunlar toplam faktör verimliliği göstergesinin yaygın olarak kullanılmasını engellemektedir.(Saygılı, Cihan ve Yurtoğlu, 2002.89)

Ekonomik büyümeye refahın sağlanması açısından bakılıyorsa, kapasite ve üretim değişikliklerinin ötesinde kişi başına üretim artışı da önem kazanmaktadır. Gerçekten, refah için kişi başına mal ve hizmet miktarı önemlidir. Kişi başına mal ve hizmet artışı sağlandığı takdirde refah seviyesinde bir gelişme gözlenebilir.(Peterson, 1994: 480). Kişi başına büyüme eğiliminin değerlendirilmesinde, üretim artışlarının gerçekleştiği alanlar ve katma değer paylaşımı göz ardı edilmemelidir.

1.2.2.5.Katma Değer Yaratma Süreci ve Katma Değer Bölüşümü

Üretim süreci sonunda ortaya çıkan nihai mal veya hizmetler aslında bir değerler toplamıdır. Süreç boyunca sürekli dönüşüm halinde olan işçinin emeği belli bir ürün ya da hizmette somutlaşmaktadır. Günümüzde bu süreç dolaylı yollardan gerçekleştirilerek çeşitlendirilmiştir.

Teorik olarak, ekonomik büyüme sayesinde istihdam artışı sağlanırsa, büyümenin getirileri geniş ölçüde paylaşılır. İstihdam artışları bireylere yeni ve daha iyi gelir kaynakları sağlayabilir. Bu nedenle, ekonomik büyüme sağlanırken, istihdam fırsatlarının niceliğini ve niteliğini artırmak, ekonomik büyümeyi doğrudan yoksulluğun azaltılması ile bağlantılı hale getirir. Çünkü, yoksulların sahip oldukları tek kaynak emekleridir. Bu açıdan daha çok istihdam yaratan ve emek gelirlerini artıran bir istihdam stratejisi yoksulluğu azaltmak için önemli bir araçtır.(Heintz,2006:3)

Ancak, ekonomik büyüme yoksulluğu azaltmada tek başına yeterli değildir. Ekonomik büyüme başlı başına bir hedef olarak kabul edildiği sürece, uluslar arası yoksulluğu uygun bir süre içerisinde azaltmak mümkün olmayacaktır. Çünkü, istihdam artışının sağlanması ve yoksulluğun azaltılması bir bölüşüm sorunudur. Bununla birlikte, bölüşüm sermaye birikim süreci ile ilişkilidir. Üstelik, ekonomik büyümenin niçin ve nasıl gerçekleştiği, bölüşüm ilişkilerinin belirleyicisidir.

Sonuç olarak işçilerin katma değerden daha çok pay alması, sermaye birikimini kısıtlayıcı etki yapar ve bu da büyüme hızını düşürür. Ücretlerin düşmesi karşısında da kar artar. Ancak, ücretlerin gerilemesine bağlı olarak, talebin daralması yine büyüme hızını yavaşlatacaktır. Bu durum ekonominin durgunluğa girmesine neden olacaktır (Özgüven,1988: 6).

1.3. KALKINMA VE BÜYÜME İLİŞKİSİ

Kalkınma, milli gelir artışının yanında üretim faktörlerinin etkinliğinin değişmesi, sanayi sektörünün ihracattaki payının artması gibi yapısal değişiklikleri ifade etmektedir. Büyüme ise sadece üretimdeki ve milli gelirdeki artışları yansıtmaktadır. Büyüme, gerçekleştiği zaman iş gücü artmakta ve sermaye birikimi çoğalmaktadır. Ekonomik kalkınmada ise üretim ve gelir artışının yanı sıra iktisadi ve sosyo-kültürel yapıda da değişimler olmakta ve bu nedenle kalkınma kavramı daha çok az gelişmiş ülkeleri ilgilendirmektedir. Yani, büyüme nicel kalkınma ise nitel özellikler taşımaktadır (Parasız,1997:164).

- Büyüme bir miktar artışı olduğuna göre, bu miktarı daha fazla arttırabilmek için iktisadi ve sosyal yapılarda önemli değişimler gerekemeyebilir. Kalkınmada ise iktisadi ve sosyal yapıda değişmeyi zorunlu kılar. Çünkü kalkınma yapısal bir olgudur.
- Büyüme kantitatif (nicel), kalkınma ise daha çok kalitatif (nitel) bir değişimdir.
- Büyüme daha çok içsel, kalkınma ise genellikle dışsal faktörlere bağlıdır. Kalkınma büyümei içine alan daha geniş bir kavramdır.
- Kalkınma makro bir kavram, büyüme ise hem bölgesel hem faaliyet hem de ülke çapta olabilir. Yani büyüme hem makro hem de mikro bir olgudur.
- Büyüme, iktisat teorisinin, kalkınma ise daha çok iktisat politikasının inceleme alanına girmektedir.

Ekonomik büyüme ile kalkınmanın sağlanması tüm ülkelerde önemlidir ancak özellikle kalkınma kısmı gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre ön plana çıkan temel ekonomik amaçlardan biri olmuştur. Çünkü gelişmiş ülkeler belli bir büyüme hızını muhafaza etmek gibi daha az çaba gerektiren bir uğraş içerisinde olurken; gelişmekte olan ülkeler belli bir büyüme seviyesine ulaşma ve beraberinde ekonomik kalkınma uğraşındadırlar.

Kalkınma, bir toplumun ekonomik sosyal ve siyasal açıdan belli bir hayat seviyesine ulaşması demektir. Kalkınma daha çok az gelişmiş ülkeler için kullanılan bir kavramdır. Daha açık bir tanımlama yaparsak; Kalkınma, kişi başına düşen milli geliri çok az olan bir ekonominin, bu gelirini devamlı ve kendi kendini idame eder bir tarzda arttırabilme süreci olarak tarif edilebilir.

Kalkınma yatırımların artması, üretim verimliliğinin yükselmesi anlamına gelir. Kalkınmanın perde arkasında insana yapılan yatırımlar ve genel olarak yaşam standartlarının yükselmesi vardır. Gerçek anlamda bir kalkınmadan bahsedebilmek için, okur-yazarlığın yükselmesi, eğitilmiş ve uzman işgücü sayısının artması ve ülke içerisinde yaşayan nüfusun sosyal güvenlik hakkına sahip olması, kültürel zenginliğin ve çevre ve doğa bilincinin oluşması gerekir. Bunun yanında işsizlik rakamlarının da çok düşük seviyelerde seyretmesi gerekir.

Büyüme, ekonomik yapıda herhangi bir değişme olmadan toplam üretimde veya hasılda belli bir zaman aralığında meydana gelen bir artışı yani niceliksel bir değişimi ifade eder. Kalkınma ise, niteliksel bir değişimden bahsettiğine göre bu gelir artışından eskiye göre daha çok insanı bu büyümeden pay sahibi yaparak yaşam standardının yani refah düzeyinin yükseltilmesi olarak tanımlanabilir. Kısaca gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır. Dahası istihdam olanaklarının artırılması ve böylece daha çok kişiye çalışma imkanının sunulabilmesidir.

Büyüme ve kalkınma kavramlarının tanımları arasında en önemli nokta, büyümede mevcut ekonomik yapı esas alınırken, kalkınmada mevcut ekonomik yapı kabullenilmeyerek değiştirilmesi esas alınmaktadır. Böylece kalkınmada kendiliğinden meydana gelecek değişmelere baştan müdahale edilerek bunların yönlendirilmesi söz konusudur. Oysa, büyümede bir müdahale yoktur ve kendiliğindenlik temeldir.

1.4. İSTİHDAM ve İŞSİZLİK KAVRAMI

Bu bölümde istihdam ve işsizlik kavramlarının teorik kökenine inilerek inceleme yapılacaktır. Ayrıca çalışmada istihdam kavramının işsizlik boyutu önem arz ettiği için işsizlik türleriyle de ilgili gerekli bilgiler verilecektir.

1.4.1.İstihdamın Teorik Kökeni

İstihdam konusu iktisat teorisinde yeni bir konudur diyebiliriz. Klasik ve Neo-Klasik iktisatçılar, bu konuyla fazla ilgilenmemişlerdir. Çünkü onlara göre ekonomide kendiliğinden işleyen ve her konuda en iyi kararları alan otomatik bir mekanizma mevcuttur. Böyle olunca da, ekonomide ne işsiz insanlar olacak ne de boşta sermaye ve doğa faktörü bulunacaktır. Ancak gerçekte bu böyle olmamaktadır, ekonomide bir kısım emek faktörü işsiz, bir kısım sermaye ve doğal kaynak faktörü de atıl bir şekilde bulunmaktadır. Özellikle 1929 yılında sanayileşmiş ülkelerde büyük bir bunalım meydana gelmiş, milyonlarca insan işsiz kalmış, binlerce fabrika ve iş yeri kapanmıştır. Bu durum Klasik ve Neo-Klasik iktisatçıların tanımlamalarına pek uymadığından artık istihdam konusu gündeme gelmiştir. Bu konuyu gündeme getiren John Maynard Keynes'tir. "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı

eserini yayınlayarak, klasik teorinin yeterince ilgilenmediği istihdam sorununu ön plana çıkarmıştır. (Pekin, :93)

1.4.1.1.İstihdam Kavramı

İstihdam kavramı günlük dilde hizmete almak ve çalıştırmak anlamına gelmektedir. İktisat biliminde de istihdam kavramı ile anlatılmak istenen verilen tanımdan farklı değildir. Bir ekonomik kavram olarak istihdamı, üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımdan uygulamada çoğu kez sadece emek faktörünün çalışıp çalışmama sorunları anlaşılmalıdır. Çünkü istihdam sorununun kilit noktası emektir. İnsanın bizzat kendisi olan bu faktörün, diğer faktörlerden ayrı bir yere ve özelliğe sahip olacağı açıktır. Diğer faktörlerin boşta kalması halinde ortaya sadece ekonomik bazı sorunlar çıkmaktadır. Fakat emek faktörünün açıkta kalması halinde hem bir ekonomik kaynak israfı hem de bir takım sosyal ve politik sorunlar gündeme gelmektedir. Çalışmayan insanların toplumda yaratacağı huzursuzluk, emek faktörünün boşta kalmasını, diğer faktörlerin boşta kalmasından daha önemli bir hale getirmiştir.(Pekin, :92)

$$\text{İstihdam Haddi: } \frac{\text{Çalışanlar}}{\text{Kurumsal Olmayan Svil Nüfus}}$$

İstihdam; eksik, aşırı ve tam istihdam olmak üzere üç kısma ayrılır: Bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının üretimde bulunmaması, bir kısmının atıl kalması durumunda eksik istihdam söz konusudur. Dar anlamda ise, eksik istihdam ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayanların yani işsizlerin bulunması halidir. Bir ekonomide eksik istihdamın var olduğunun göstergesi, üretilen mal ve hizmet miktarının talep yetersizliği nedeniyle, o ekonomide üretilebilecek mal ve hizmet kapasitesinin en üst sınırının altında gerçekleşmesi yani milli gelirin olması gereken düzeyin altında meydana gelmesidir. Bu durum, ekonomide refah kaybının olacağını, tüketilecek mal ve hizmet miktarının azalacağını göstermektedir. Buna bağlı olarak da müteşebbisler toplam talebin elverdiği ölçüde mal ve hizmet üretecek ve üretim hacmini daraltacaklardır. Bir ekonomide mal ve hizmet üretiminin azalması bir kısım işgücünü ise ister istemez işsiz kapsamına (atıl işgücü) sokacaktır. Söz konusu durum da eksik istihdamı meydana getirecektir.(Dinler,2003:447)

Bir ülke ekonomisinde emeğin tamamının kullanılması halinde bile bir toplam talep fazlası mevcutsa, emek talebi emek piyasasında enflasyonist bir baskı oluşturacak biçimde genişliyorsa, firmalar boş kadrolarını doldurmakta gittikçe artan zorluklarla karşılaşıyorlarsa ve bu talep baskısı kendisini yükselen fiyatlar şeklinde gösteriyorsa, söz konusu ekonomide aşırı istihdam durumu var demektir.(Köklü, 1973:71)

Kayıt dışı ekonomi, kayıt sistemine geçirilemediği için izlenemeyen ekonomik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Kayıt dışı ekonomi toplumun bütün kesimini etkilemekte ve olumsuz sonuçları öncelikle çalışma hayatında ortaya çıkmaktadır bu da kayıt dışı istihdam olarak adlandırılmaktadır. Kayıt dışı istihdam, kişinin yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmamasıdır.

1.4.1.2.İşsizlik Kavramı

Geniş anlamıyla işsizlik, emeğin hiç ya da tam kapasitesi ile kullanılmaması veya gerektiği şekilde ve yerde kullanılmaması suretiyle boşa harcanması olarak tanımlanabilir (Dirimtekin, 1965:4). Bu anlamıyla işsizlik ise daha geniş bir yapıyı içermekte olup çalışma istek ve yeteneğinde olduğu halde çalışacak bir iş bulamayanlar olarak tanımladığımız somut işsizler yanında, eksik istihdam edilenleri ve gizli işsizleri de kapsamaktadır. Dar anlamda işsizlik ise genellikle, çalışma yetenek ve arzusunda olunmasına karşılık, cari ücret düzeyinde uygun bir iş bulunamaması nedeniyle istihdam dışında kalınması durumu olarak tanımlanmaktadır (Talaş, 1983: 95).

Çalışma yaşları arasında olan, çalışmaya engel bir hastalık veya rahatsızlığı bulunmadığı ve çalışma arzusuna sahip olduğu halde bazı kişilerin iş bulamaması durumuna işsizlik denilmektedir. Bir başka ifade ile işsizlik, çalışabilecek durumda olan kişilerin çalışmamayı tercih etmelerinden dolayı gönüllü işsiz olmalarından yani iradi bir durumdan kaynaklanmayıp aksine gayri iradi bir durumu anlatmaktadır. İşsizlik, bir ülkenin ekonomik yapısından doğmakta ve ekonomik yapıdaki gelişmişlik düzeyi farklılıkları, işsizliği farklı nedenlerle meydana getirmektedir. Az

gelişmiş ülkelerde, daha çok sermaye yetersizliğinden, gelişmiş ülkelerde de teknolojik ilerleme nedeni ile işsizlik meydana gelmektedir (Seyidoğlu, 1999:294).

İşsizliğin sadece işsiz kalamı değil, çalışanı da ilgilendiren bir olgudur. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, örgütlenmemiş ve düşük vasıflı işgücünün düşük ücretle çalışmaya razı olması, işsiz yığınlarıyla kolayca ikame edilebilirliğinin bir sonucudur. Düşük gelir ve yoksullaşmada işsizliğin etkileri oldukça yüksektir. İşsizlik sorunu sosyal, ekonomik ve siyasal etkileri dikkate alınarak ele alınmalıdır. Sorunu sadece ekonomik gelişmeye bağımlı bir değişken olarak görmek çözümünü uzun vadedeki gelişmelere bırakma anlayışından vazgeçmek gerekmektedir (Serter, 1998: 52).

İşsizlik, emek faktörünün fiili olarak üretime katılmaması olup, en yaygın tanımıyla da çalışma arzusunda ve gücünde olan ve cari ücretten çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamayan işgücünün varlığıdır (Yıldırım ve Karaman, 2001: 308). Köklü'ye göre işsizlik, çalışma için emek piyasasına gelen işgücünün uygun bir işte çalışma olanağı bulamaması durumudur (Köklü, 1976: 72). Özgüven işsizliği dar anlamda, işgücü miktarı ile istihdam miktarı arasındaki fark, geniş anlamda ise bir ülkede üretim faktörlerinin tam istihdamı ile gerçekleşen istihdam arasındaki fark olarak tanımlamaktadır (Özgüven, 1997: 401). Bir ülkede çalışabilecek durumda olan ve çalışmak isteyen kişilerin bir kısmının işinin olmamasına işsizlik, bu durumda olan kişilere de işsiz denir. Bu tanımlamada dikkati çeken nokta işsizliğin, çalışabilecek durumda olan kişilerden bir bölümünün çalışmamayı tercih etmelerinden ve dolayısıyla da iradi işsiz olmalarından kaynaklanan bir durum olmamasıdır. Tam tersine işsizlik, çalışabilecek durumda olan kişilerden bir bölümünün çalışmak istedikleri halde iş bulamamalarından ve dolayısıyla da gayri iradi işsiz olmalarından kaynaklanmaktadır (Ünsal, 1999: 51).

$$\text{İşsizlik Haddi: } \frac{\text{İşsizler}}{\text{Çalışanlar} + \text{İşsizler}}$$

İşsizlik sadece ekonomik bir sorun olmanın ötesinde, toplumsal ve kişisel yönleri de olan çok yönlü bir olgudur. Emegın diğer üretim faktörlerinden farklı özellikler taşıması, insanın üretici gücünü simgelemesi, sermaye karşısındaki zayıf

yönleri ve işsiz kalmasının beraberinde getireceği toplumsal sonuçlar işsizliğin önemli bir toplumsal sorun oluşturmaya yol açmaktadır. Bu toplumsal sorunun tek tek işsiz kalan bireyler üzerindeki yansımaları da, olgunun kişisel boyutlarını içermektedir. İstihdamda işsizlik, ya da bir işte çalışır görünürken işsiz olanların sorunu, kendisini düşük gelir, yoksulluk ve çalışmasına rağmen asgari bir gelir sağlayamama şeklinde göstermektedir (Avşaroğlu, 2007:1).

International Labour Organization (ILO)'nun onadığı ve önerdiği işsizlik tanımı ise; Belirli bir gün ya da hafta zarfında, belirli bir yaş kümesinin üzerinde bulunan aşağıdaki kategorilere giren kişiler işsiz kabul edilirler;

- İş akdi sona erdiğinden, ya da geçici olarak tatil edildiğinden dolayı istihdama elverişli konuma giren, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar,
- Daha önce hiçbir zaman istihdam edilmemiş olan ya da önceki statü durumu itibariyle bağımlı olmayan, veya emekli edilmiş ancak belirli bir dönem için çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Belirli bir döneme nazaran gelecek bir tarihte yeni bir işe başlama konusunda anlaşma yapmış olup da, halen bir işe sahip olamayan ve çalışmaya elverişli olan kişiler,
- Geçici ve belirsiz bir süreyle ve kendilerine herhangi bir ödeme yapılmadan tensikata tabi olan kişilerdir. (Avşaroğlu, 2007:1).

1.4.1.3.İşsizlik Türleri

İradi İşsizlik:

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi ancak kendi istediği şekilde bir iş olursa çalışacaklarını söyleyen kişilerin oluşturdukları işsizliktir. Bu işsizliğin sebepleri:

- a) Genellikle tembel oldukları için işi beğenmezler.
- b) İş şartlarındaki küçük bir değişikliğe razı olamazlar.

c) İstismar edileceklerini düşünerek komplekse kapılırlar. Bu gibi küçük sebeplerden dolayı hemen işi bırakırlar veya istekleri olmadığı sürece işe başlamazlar.

d) Aile fertlerinden çalışabilecek düzeyde olup da yalnızca bir kişi çalışıyorsa bu ailede bu gelire razı oluyorsa diğer fertler çalışmak istemezler. Babanın çalıştığı bir durumda eşi ve yetişkin çocuklar çalışmıyorsa eş ve çocukların durumu iradi işsizliğe girer.

e) Bazı kimseler dinlenmeyi maddi kazanca tercih ederler ve çalışmak istemezler. Sonuçta iradi işsizlik: piyasada geçerli olan ücreti kabul ettiği takdirde, çalışabilecek iş olduğu halde çalışmayan kişilerin meydana getirdiği işsizliktir.

Gayri İradi İşsizlik:

İş bölümü ve uzmanlaşmanın önemli olduğu ülkelerde sıkça ortaya çıkan ve iktisadi bakımdan en önemli işsizlik türüdür. Bu işsizlik diğer işsizlik türlerinin tam tersi olarak, şartları ve çalışma koşulları her ne olursa olsun çalışmak isteyen insanların kendi istemi dışında iş bulamamasıdır. Bunun en önemli sebebi iş gücü talebi yetersizliğidir. Bazı ürünlerin satışları düşük seviyede olabilir veya o mal üretilirken otomasyon şartları geçerli olabilir. Otomasyonun, makine gücünün insan gücüne ikame edildiği bilinirse bunun sonucu olarak üretici, iş gücü talebini azaltır. Bu işgücünün bir bölümünün işsiz kalmasına sebep olur.

Mevsimlik İşsizlik:

Bazı ekonomik faaliyetlerin her mevsimde yapılamaması nedeniyle ortaya çıkan işsizlik türüdür. Tarım alanında işler mevsimlere göre dağılmıştır. Hasat sonrası yani tarla işleri bitince birçok kişi işsiz kalır. Benzer şekilde turizm işletmelerinde çalışan işçiler de mevsim sonunda işsiz kalırlar. Tarım sektöründen elde edilen endüstriyel ürünlerin işlenmesi için bu dönemde iş gücü bu alanlara kayar.(tütünün ve pancarın işlenmesi vb). Bu tür dalgalanmalar insan istemi dışında meydana geldiğinden ve sık sık tekrarlandığından mevsimlik işsizlik büyük bir sorun teşkil eder.

Devrevi İşsizlik:

Gayri iradi işsizlik türlerinden olan devrevi işsizlik türüne çeşitli kaynaklarda konjonktürel işsizlik de denmektedir. Ekonomik hayatın hep aynı trend seviyesini koruyamaması ve trendden sapması durumunda dalgalanmalar oluşması dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Konjonktürün düştüğü dönemlerde, yani ekonomik faaliyetlerin azaldığı dönemlerde işgücünün büyük bir bölümü işsiz kalabilir. Konjonktürün yükseldiği dönemlerde ise işsizlik azalır tamamen ortadan kalkar. Bu işsizliğin sebebi efektif talep olup talep yetersizliğinin ortaya çıktığı dönemlerde işsizlik artmakta, toplam talep seviyesinin yükseldiği dönemlerde ise işsizlik azalmaktadır.(1974 petrol krizi gibi)

Yapısal İşsizlik:

Bir ülke ekonomisinde meydana gelen yapısal dönüşümlerin sebep olduğu işsizlik türüdür. İlkel yöntemlerle tarım yapılan bir alanda makineleşmeye geçildiğinde insan gücüne olan talep azalır. Bu sebeple işsizlik oluşur. Bazı sanayi kollarında da bu işsizlik tipi görülmektedir.

Geçici İşsizlik:

Ekonomik açıdan gelişmiş veya az gelişmiş bütün ülkelerde emek piyasasının iyi işlememesinden kaynaklanan işsizlik türüdür. Bazı işçiler boş gezerken bazı firmaların işçi araması gibi durumlarda, her iki tarafın da piyasa şartları hakkında tam bilgiye sahip olmaması, emek piyasasının işleyişindeki aksamalardan meydana geldiği için bu işsizliğe friksiyonel işsizlik de denir.

Doğal İşsizlik:

Bir ekonomideki geçici ve yapısal işsizler toplamının işgücüne oranına doğal işsizlik haddi denir.

$$\text{Doğal İşsizlik: } \frac{\text{Geçici İşsizlerin Sayısı} + \text{Yapısal İşsizlerin Sayısı}}{\text{İşgücü}}$$

Doğal işsizlik haddine tam istihdam işsizlik haddi de denmektedir.

Gizli İşsizlik:

Kullanılan işgücündeki artışa karşın üretimin artmaması durumudur. Genellikle ekonomik anlamda geri kalmış veya az gelişmiş ülkelerde sık rastlanan gizli işsizliği, marjinal verimliliği sıfır ya da sıfırın altında olan işçilerin durumu olarak tanımlayabiliriz. Bu kişiler fiilen çalışıyor görünmelerine hatta faydalı şeylerin üretimine katkıları olmasına rağmen bu kişiler iş alanından çekildiklerinde üretimde hiçbir azalma olmaz. Bu tür işsizliğin tespit edilmesi açısından sağlıklı istatistik yapılması genellikle zordur. Çünkü işçiler fiilen çalışıyor görünmektedirler. Bu tür işsizliğin sebebi üretim araçlarının yani sermayenin ve organizasyonun yetersizliğidir. Kasabaya veya şehre gidip iyi ücretle iş bulabilecek bir insanın ailesine veya köyüne bağlılığından dolayı, kendisine ihtiyaç olmadığı halde köyünde çalışması gizli işsizliktir. Ülkemizde tarımda çalışanların çoğu gizli işsizlik durumundadır(Ünsal, 2009: 92).

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE BÜYÜME KAVRAMLARINA YÖNELİK TEORİLER

2.1. İSTİHDAM KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Bir ekonomik kavram olarak istihdamı üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması olarak özlü bir şekilde tanımlayabiliriz. Biliyoruz ki bir ülkenin ürettiği toplam mal ve hizmet miktarı yani milli geliri ile o ülkenin işe koşup çalıştırabildiği üretim faktörleri sayısı arasında aynı yönlü bir ilişki vardır. Bir ekonomide üretilen tamamlanmış mal ve hizmetlerin toplam parasal değerine milli gelir denilmektedir. Bu mal ve hizmetlerin üretilmesi için bir takım faktörlerin (emek, sermaye, toprak) istihdam edilmesi gerekmektedir (Hatipoğlu, 1967: 33).

İstihdam dar ve geniş olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır: Geniş anlamda istihdam, tüm üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılması anlamına gelirken, Dar anlamda istihdam tanımında sadece emek faktörü yer almaktadır (Özgüven; 2005:408). Bu çalışmada, dar anlamda istihdam ele alınmakta ve emeğin istihdamı incelenmektedir.

İstihdam kelime anlamı olarak kullanma veya çalıştırma demektir. Bir ülkede, bir yıldaki ekonomik faaliyetlere katılacak durumda olan insan gücünün kullanılması veya çalışma derecesi istihdamı göstermektedir. Ekonomik ve sosyal politikaların temel amaçlarından biri olan istihdam, iktisat ekollerinin de temel uğraşı alanı olmuştur. Devletin müdahale gerekçelerinden birini oluşturması nedeniyle, farklı istihdam ekollerinde farklı istihdam teorileri söz konusudur (Savaşır,1999:81).

1929 büyük bunalımına kadar Klasik ve Neo-Klasik İktisadın hakim olduğu dönemde işsizlik tamamen gönüllü bir sorun olarak görülmüştür. Neo-Klasik teori bir tam istihdam analizidir ve işsizlik sorunu yalnızca gönüllü bir işsizliktir. Tam rekabet varsayımı altında işgücü arzı ve işgücü talebi işgücü piyasasında karşı karşıya gelerek bir denge gerçek ücret düzeyi oluştururlar. Bu denge durumunda, işgücü arzı işgücü talebine eşit olacağından-friksiyonel işsizlik bir yana bırakıldığında- bir işsizlikten söz edilemez (Ataman,1998:61). 1929 Buhranı'ndan sonra piyasalarda

işsizlik sürekli bir hal almış ve klasik iktisadın tam istihdam varsayımı önemini yitirmeye başlamıştır. Keynes ise, ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde olmayacağını, eksik istihdamda da dengenin olabileceğini öne sürerek bu tezini efektif talep etkisiyle açıklamaya çalışmıştır (Özdemir,2009:7). Keynes'e göre ekonomi eksik istihdamda da dengeye gelebilmekte, tam istihdam için ise devlet müdahalesi gerekmektedir.

Yeni klasik görüşe göre ortalama parasal ücret, işgücü piyasasındaki dengeyi kurabilmek için devamlı değiştiğinden denge tek değildir. Bu durumda cari gerçek ücret ile beklenen gerçek ücret arasındaki fark işgücü piyasasında bir dengesizliğe neden olacaktır. İşgücü piyasasında bir dengesizlik sorununun ortaya konması yeni klasikleri Ortodoks klasiklerden ayıran temel nokta olmasına karşın dengesizliği açıklayan nedenler benzerlikler göstermektedir. Yeni klasik görüşe göre aynen ortodoks klasik görüşte olduğu gibi gerçek ücretle beklenen ile gerçekleşen arasındaki farktan kaynaklanan bir dalgalanma piyasadaki eksik bilgilendirmenin bir sonucudur. Bu dengesizlik sonucunda ortaya çıkacak olan işsizlik ise yine ortodoks teoride olduğu gibi gönüllü bir işsizlik sorunu olup olmadığının yanıtı ise çok net değildir (Ataman,1998:64).

Yeni Keynesyen iktisat, Keynesyen ortodoksinin geliştirdiği ücretlerin düşme yönünde katı oldukları varsayımı benimsemiş ve daha çok bunun nedenleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Gönülsüz işsizliğin olduğu bir durumda ücretlerin neden düşmeyeceğini “içeridekiler-dışarıdakiler”, “etkin ücretler” ve “iş sözleşmeleri” yaklaşımları ile açıklamaya çalışmışlardır.

2.2. İSTİHDAM TEORİLERİ

Bu bölümde iktisat teorisi içerisinde yer alan iktisat okullarının istihdam kavramına yönelik görüş, öneri ve eleştirileri ele alınacaktır.

2.2.1. Klasik Teoride İstihdam

Klasik ücret teorisinde kısa dönemde firmanın işgücü talebi reel ücretlerin bir fonksiyonudur. Ücret ise işverenler açısından işin marjinal verimine, işçiler açısından ise işin marjinal zahmetine eşittir. Emek arzı içsel ve ücretin bir fonksiyonu olarak

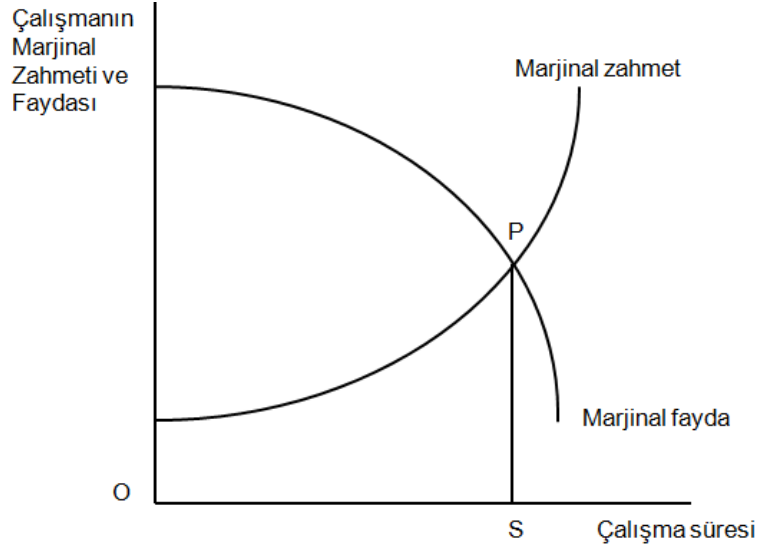
kabul edilir. Bu anlayış ile nüfusun büyüklüğü emek arzını belirlemektedir. İşgücü piyasasında denge emek arz ve talebinin kesiştiği noktada meydana gelecektir. Dengeden sapıldığı durumda fiyat mekanizması dengenin tekrar oluşmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla uzun dönemde piyasalar daima dengededir. Emek talebi klasik teoriye göre reel ücretin fonksiyonudur. Reel ücretle, emek talebi arasındaki ilişki negatiftir. Fiyatlar genel düzeyi ile reel ücret arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi reel ücret üzerinde olumsuz bir etkiye yol açmaktadır. Sonuç olarak, bir ekonomide istihdam hacmi gerçek ücret düzeyindeki değişimle ters orantılı olarak belirlenir. Emek Arzı klasiklere göre, emek arzı ücretin pozitif bir fonksiyonudur. Yani, ücret arttıkça emek arzı da artar (Aren, 1987: 14).

2.2.1.1. Ücret, Faiz ve Fiyat Teorisi

Ücret teorisi klasik iktisatçıların istihdam hakkındaki görüşlerinde önemli bir yer tutar. Çünkü, onlara göre emek arzı ve emek talebi eğrilerinin kesiştiği yer hem ücret miktarını, hem de ekonominin istihdam düzeyini belirler. O halde, teoriye göre emek arzı ile emek talebi eğrilerinin kesiştiği yerde ekonomi tam istihdamdadır.

Emek arz ve eğrilerini çizmeden önce emek arz ve talebini belirleyen faktörler üzerinde durmamız gerekir. Hemen söylememiz gerekirse, emek arzını belirleyen faktörler çalışmanın marjinal zahmeti ile çalışma sonucu elde edilen gelirin marjinal faydası, emek talebini ise işçinin marjinal fiziki verimliliği belirler. Çalışmanın marjinal zahmeti çalışılan her son saatin ya da sonuncu saatin verdiği zahmettir. Çalışma süresi uzadıkça, emeğin marjinal zahmeti de artacaktır. Diğer taraftan, çalışma sonucu elde edilen gelirin marjinal faydası ise, çalışma saatleri uzadıkça azalmaktadır. İşte birbirine ters yönde gelişen bu iki değişkenin etkisinin birbirine eşit olduğu, başka bir ifadeyle bu iki eğrinin birbirini kestiği nokta, bize bir işçinin veri olan ücret düzeyinde, günde kaç saat çalışmaya razı olacağını, teknik deyimi ile emek arzının ne kadar olacağını göstermektedir (Ünsal, 2009:277)

Şekil 3: Emek Arzını Belirleyen Faktörler

Klasik iktisatçılara göre emek arzı doğrudan doğruya ücretin bir fonksiyonudur. Ancak burada kastedilen ücret nominal değil, reel ücrettir. Reel ücret ise nominal ücretin satın alma gücüdür. Yani reel ücreti bulabilmemiz için nominal ücreti (W) fiyatlar genel düzeyine (P) bölmemiz gerekir. O halde, aşağıdaki eşitliği yazabiliriz:

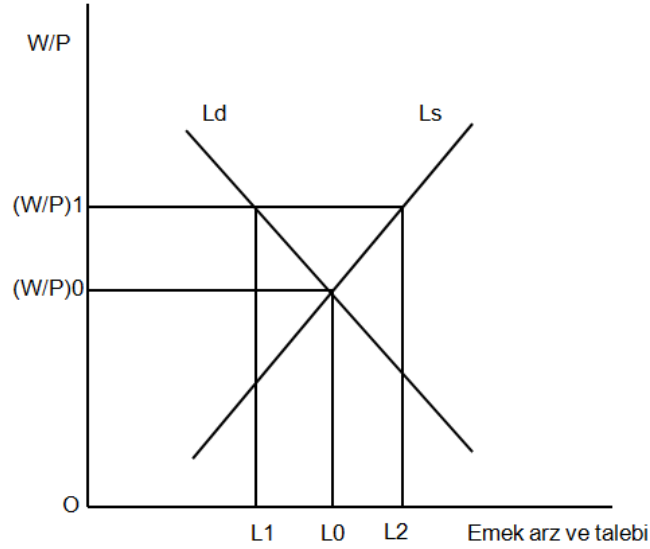
$$L_s = f(W/P)$$

Buradan çıkaracağımız sonuca ve aynı zamanda klasik iktisatçılara göre, emek arzı reel ücretin artan bir fonksiyonudur. Yani reel ücretler arttıkça emek arzı artmakta, reel ücretler düştükçe emek arzı azalmaktadır. Emek talebini veya diğer bir ifadeyle emek talebinin ne kadar olacağını ise işçinin marjinal fiziki verimliliği belirler. Marjinal verimlilik yasasına göre diğer koşullar sabitken her yeni işçinin (marjinal işçi) üretime yaptığı katkı belli bir düzeyden sonra gittikçe azalmaya başlayacaktır. İşte bu nedenle girişimciler ilave bir işçi daha istihdam ederken, sonuncu işçiye ödediği nominal ücretle, o işçinin üretime yaptığı katkı nedeniyle meydana gelecek hasılatı karşılayacaktır (Ünsal, 2009:278)

Bu bilgiler doğrultusunda girişimcilerin ne kadar işçi istihdam edecekleri konusunda verecekleri kararların, reel ücretlerde meydana gelecek artış ve azalışlara

bağlı olacağını söyleyebiliriz. Dolayısıyla, emek arzından farklı olarak emek talebi reel ücretler arttıkça azalma eğilimindedir. Buradan çıkaracağımız sonuç ekonomide emek talebinin de reel ücretlerin bir fonksiyonu olduğudur.

Şekil 4: Klasik Teoride Emek Arz ve Talebi

Klasik iktisatçılara göre emek arz ve talebinin kesiştiği yer ücret miktarı ve istihdam düzeyini belirler. Kaldı ki teori gereği emek arzı ve talebinin kesiştiği yerde ekonomi tam istihdamdadır. Emek arzını çalışmanın marjinal zahmeti (çalışılan sonuncu saatin verdiği zahmet) ve çalışma ile elde edilen gelirin marjinal faydası belirler. Buna göre emek arzı doğrudan doğruya ücretin fonksiyonudur. Fakat bu nominal değil reel ücrettir. Reel ücret nominal ücreti fiyatlar genel düzeyine bölerek bulunur (Aren, 1987: 15).

Klasik istihdam teorisine göre nüfus artışı emek arzını yükselterek işsizliğe neden olmakta ve bunun sonucunda ücret düzeyi düşmektedir. Ücretlerin düşmesi ise, nüfusu yeniden sınırlamaktadır. Diğer yandan, ücretler maliyetlere dahil edildiğinden; ücretlerin düşmesi, fiyatları da düşürmekte ve mallara karşı olan talebi artırmaktadır. Artan talebin karşılanabilmesi için, yeniden işsizler ise alınmakta ve istihdam hacmi genişlemektedir (Unay,1996:216).

Diğer piyasalarda olduğu gibi işgücü piyasasında da denge, işgücü arz ve talebinin eşitlendiği noktada ortaya çıkar. İş gücü piyasasında dengenin ortaya çıkabilmesi için öncelikle piyasaların tam rekabet koşulu içinde olmaları gerekir. Böylece hiçbir işveren ve işçi ücret üzerinde önemli bir etki yaratamaz. Tam rekabet koşuluna ilave olarak işveren ve işçilerin işgücü piyasası hakkında bütün yönleri hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Ayrıca işgücü mobilitesinin maliyetsiz bir şekilde anında gerçekleşmesi gerekmektedir (Törüner ve Lordoğlu,1991:65).

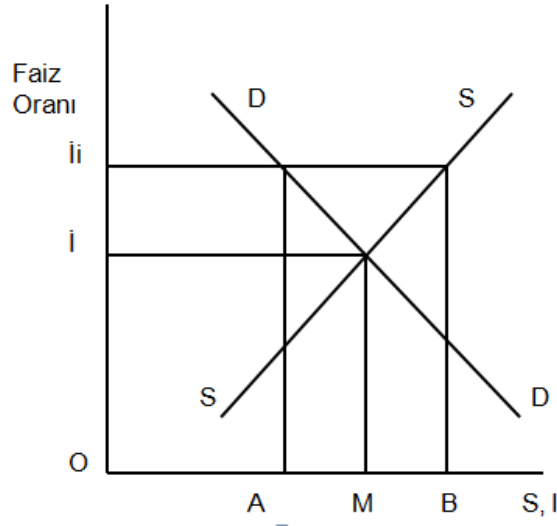
Emeğin üretimden hak ettiği payı alabilmesi bakımından rasyonel bir ücret oluşumu gereklidir. İktisadi faktörler arasında emeğin arz ve talep durumu (işgücü piyasası), emeğin etkinliği (verimlilik), mal piyasalarının bünyesi, iktisadi konjonktürün seyri, izlenen para ve istihdam politikaları gibi faktörlerin hepsinin ücret seviyesi üzerinde etkileri mevcuttur. Bunun yanında kurumsal faktörler arasında işgücü piyasalarında sendikaların, mal piyasalarında tekellerin, ayrıca asgari ücretler ve diğer çalışma mevzuatı aracılığı ile devlet kurumlarının, tahkim sistemi aracılığı ile yargı organlarının ücret seviyesine etki ettikleri görülmektedir (Zaim,1997:374-375).

Klasik iktisatçılara göre faiz sermayenin fiyatıdır. Yatırımı tasarrufa eşitleyen ödünç verilebilir fonlar piyasasındaki esnek faiz oranlarıdır. Bu fiyat ya da bedel tasarruf edene tüketimden feragat ettiği için ödenmekte ve tasarruflar ekonomiye kazandırılmaktadır. Böylece gelirlerin tümü harcandığından toplam arz toplam talebe eşit olacaktır. Tasarrufu müteşebbisler talep eder. Yani firmalar yeni yatırım yapmak istediklerinde sermayeye ihtiyaç duyarlar. Faiz yükseldikçe borçlanmanın maliyeti yükseleceği için yatırımlar azalır. Çünkü girişimcilerin karı azalır. Tasarruflar ise ödünç verilebilir fon arzını temsil eder. Faiz oranları yükseldikçe tasarruflarda yükselir. Denge tasarrufların(S) yatırıma(I) eşitlendiği noktada meydana gelir (Çakmak, 2004: 108).

Faiz, klasik iktisatçılarca “tüketimden kaçınmanın bir karşılığıdır”. Diğer bir deyişle “tasarrufun” bir karşılığıdır. Klasikler, tasarruf miktarının faize karşı esnek olduğunu ve tasarrufun tek amacının faiz elde etmek olduğunu kabul etmişlerdir. Kısaca faiz , “tasarrufun arz fiyatı”dır²⁹. Tasarruflar faiz mekanizması yoluyla tekrardan ortaya çıkmakta ve yatırım harcamaları haline gelmektedir. Belirli bir

dönemde yapılması planlanan tasarrufların, o dönem içerisinde “planlanan yatırımlara” dönüşeceği savunulmuştur. Böylece tasarruflarla yatırımların eşit olacağını ifade edilmiştir (Uluatam, 1998:282).

Şekil 5: Sermaye Talebi ve Tasarruf Arzı Eğrileri (Faiz Oranının Belirlenmesi)

Klasik teoride tasarruflar faizin bir fonksiyonudur. Yani,

$$S = f(i)$$

Faiz yükseldikçe tasarruf arzı artmakta, faiz düştükçe tasarruf arzı azalmaktadır. Klasik fiyat teorisi, reel gelirle parasal gelir arasında dengenin nasıl oluştuğunu ortaya koymak için, Miktar Teorisi'nden yararlanmıştır. Buna göre;

M:Para miktarını, V:Paranın dolanım hızını, P: Fiyatlar genel düzeyini ve T:Ticaret (Alış veriş) hacmini ifade etmek üzere;

$MV \equiv PT$ Mübadele Denklemini göstermektedir.

Bu özdeşliğin, teorik bir içerik kazanması için belli varsayımlar gereklidir. Söz konusu varsayımlar, kısa dönemde paranın dolanım hızının ve işlem hacminin değişmeyeceğidir (Yani V ve T, kısa dönemde sabittir) (Pekin, 1993: 125).

Bu durumda, söz konusu özdeşlik, artık bir eşitlik haline gelir ve V ile T sabitken, para miktarı ile fiyatlar genel düzeyi arasında aynı yönlü olmak üzere, bir

fonksiyonel ilişki bulunduğunu ifade eder. Başka bir ifadeyle klasik iktisatçılara göre fiyatlarda bir artış söz konusu ise ekonomi her zaman tam istihdam denge düzeyinde bulunduğuna göre bu artış sadece para arzındaki artışlar sonucunda ortaya çıkan bir artış olup, üretimle veya reel gelire herhangi bir ilişkisi yoktur (Ünsal, 2009: 279).

2.2.1.2. Mahreçler Kanunu

Klasik iktisatçıların tüm kaynakların kullanıldığı bir ekonomide, tam istihdamın kendiliğinden ve zorunlu olarak sağlanacağını iddia eden görüşleri J.B.Say'ın Mahreçler Kanununa dayanmaktadır. Tam istihdam düzeyinin sağlanmasında ücretler düzenleyici rol oynamakta ve ücret, üretim faaliyetinde kullanılan emeğin fiyatı olduğundan, istihdamı düzenleyen ve dengeyi gerçekleştiren faktör olmaktadır (Wallace, 1994:89).

Bu koşulların geçerli olduğu bir ekonomide, üretilen her mal satılabildiğine göre, girişimciler üretimlerini en yüksek seviyeye çıkarmak isteyeceklerdir. Böylece, toplam ekonomik faaliyet hacmi tam istihdam seviyesine ulaşacak ve hiçbir zaman ekonomi tam istihdam seviyesinin altına inmeyecektir. Bazı sektörlerde talep yetersizliklerinden dolayı sektörel tıkanmalar olsa bile, üreticiler zarar etmeye başladıklarında üretimlerini mevcut talebe göre ayarlayacaklar ve dengesizlikler ortadan kalkacaktır (Dirimtekin,1 981:66).

Say Kanunu, genel bir talep yetersizliğini ve bu nedenle de genel bir işsizliğin ortaya çıkabileceğini kabul etmemekle beraber, ekonominin tümü için değil de bazı üretim kesimleri ve sektörler için talep yetersizliğinin olabileceğini ve bunun sonucunda işsizlik halinin ortaya çıkabileceğini kabul eder (Pekin,1993:126).

Say Kanunu mantıklı görünmekle birlikte tasarrufları açıklayamamaktadır. Zira tüketicilerin elde ettikleri tüm gelirleri harcamayıp bir kısmını tasarruf etmeleri halinde, cari dönemde üretilen mallara yönelik bir talep yetersizliği çıkacak, bu da üretim düzeyinin değişmesi yönünde bir baskıya yol açacaktır (Yıldırım ve Karaman,2003:125).

2.2.2. Keynesyen İstihdam Teorisi

J.M.Keynes'in 1936'da yayınlanan İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi isimli kitabı, iktisat tarihinin en önemli çalışmalarından birisidir. Burada Keynes, temelde klasik ve neo-klasik iktisatçıların makro ekonominin işleyişine ilişkin görüşlerini eleştirmeyi ve çürütmeyi amaçlamış, ekonominin tam istihdam seviyesinde devamlı olarak dengede bulunabileceğini kabul etmemiştir (Özgüven,1996:121).

Keynes, klasik analizin, toplumun ekonomik gerçeklerini yansıtmadığına ve kuram pratikte uygulanırsa sonucunun yanıltıcı ve felaket olacağına inanmıştır. Keynes'in kuramı dinamik bir süreci değil statik bir durumu yansıtmaktadır. Ancak, Keynes bir anlık durağan durumdan yola çıkarak dinamik bir süreç içeren devresel dalgalanma sorununa da çözüm önerileri sunmuştur. Tam istihdamda denge durumunu tamamen reddetmediğinden, marjinal tüketim eğilimini değiştirmeye ve yeni yatırımları arttırmaya yönelik, belli bir zaman sürecinde gerçekleşebilecek bir takım önerilerde bulunmaktadır. Dolayısıyla, Keynes'e göre, iki durağan durum arası dinamik sürecin başarılı olabilmesinin iki çok önemli önkoşulu bulunmaktadır. Teknolojik yenilik olmamalı ve piyasalar doyuma ulaşmamış olmalıdır. Keynes'in yaklaşımına göre, işçi ücretleri, emeğin marjinal verimliliğinin üstünde olmasa bile, piyasalarda eksik istihdam sorunu olabilir ve bazı kişiler, piyasa ücretlerinde çalışmayı arzu etmelerine rağmen, işsiz kalabilirler. Keynes'e göre bunun temel nedeni yeterli etkin talep olmamasıdır. Bu durumun sonucu, eksik istihdamda dengedir (Gürak,2006:318).

Keynes, istihdam teorisine iki önemli kavram kazandırmıştır. Bunlar; milli ekonomide istihdam seviyesini belirleyen toplam arz ve toplam talep kavramlarıdır. Bu iki temel kavramdan daha çok toplam talep üzerinde durmuş, toplam arzı veri olarak almıştır. Keynes'in modern istihdam teorisine kazandırdığı bir diğer önemli kavram da efektif talep kavramıdır. Efektif talep, bir toplumda çeşitli mal ve hizmetleri satın almak için fiilen harcanmış paraların miktarıdır ve dolayısıyla o toplumda elde edilen gelirlerin toplamına yani milli gelire eşit olacaktır. Keynes, kısa vadeli istihdam seviyesini belirleyen toplam talebin toplam arza eşitlendiği seviyeye

fiilen gerçekleşmiş olan talep anlamında efektif talep demektir. Keynes'in istihdam teorisini su şekilde özetlemek mümkündür (Dirimtekin,1981:206).

İstihdam Seviyesi = Efektif Talep = Milli Gelir = Milli Hasıla = Tüketim Mallarına Yapılan Harcamalar + Yatırım Mallarına Yapılan Harcamalar

Keynes'in klasiklerin işgücü talebine esaslı bir itirazı yoktur. Firmalar reel ücrete göre hareket etmekte ve iş gücü talebini buna göre belirlemektedir. Ancak Keynes klasiklerin iş gücü arzı teorisini reddetmiştir. Klasiklerin ücretlerinde diğer fiyatlarla beraber tam esnek olduğunu varsaymalarına karşın Keynes; fiyatların ve özellikle ücretlerin esnekliği konusunda şüphelidir. Klasik modelde iş gücü arzı reel ücretlerin artan bir fonksiyonudur. Reel ücretler yükseldiğinde işçiler daha fazla çalışmakta ve işgücü piyasasına girenler artmaktadır. Bu duruma göre klasik modelde oluşan işsizlik tamamen iradidir ve işçilerin daha düşük ücret düzeyinde çalışmayı reddetmelerinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım ve Karaman,2003:140).

Keynes'in ortaya koyduğu teori 1970'li yıllara kadar dünya ekonomisinde yaygın olarak genel kabul görmüştür. Ancak 1980'li yıllara gelindiğinde gelişmiş ülkelerde baş gösteren değişik ekonomik problemler Keynesyen Teori ile çözüm bulamamış ve yeni teorilerin gelişmesi kaçınılmaz olmuştur.

2.2.3. Monetarist İstihdam Teorisi

Keynesyen istihdam Teorisi'ne karşı ilk görüş, ikinci dünya savaşından sonra Chicago Üniversitesi iktisatçılarından Milton Freidman tarafından 1960'lı yıllarda geliştirilen Monetarist teori olmuştur. Monetarist teoriye göre, temelde Keynesyen teori toplam talebin belirlenme teorisidir ve toplam talebi öncelikle para arzındaki değişmelerin belirlediğini savunur. Toplam hasıla, fiyatlar ve istihdam gibi belli makroekonomik değişkenler temelde para arzından etkilenmektedir (Savaş,1997:215).

Bu değişkenlerin maliye politikasından etkilenmesi hem az, hem de geçici olduğundan monetarist görüşe göre yalnızca para önemlidir. Monetaristler istikrarlı fiyatların önemi üzerinde durmuşlar, gönüllü ya da uyarılmış eksik istihdamın ve büyük bunalımın özel sektörün yapısından kaynaklanan herhangi bir istikrarsızlıktan

çok, hükümetin kötü yönetiminden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Böylece, piyasa başarısızlığı yerine giderek devletin başarısızlığı kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Friedman, doğal eksik istihdam kavramını geliştirmiş ve eksik istihdamı piyasa güçlerinin normal sonucu olarak değerlendirmiştir. Monetaristler'e göre enflasyon, eksik istihdamdan daha tehlikeli durumdur. Bu nedenle monetaristler, işsizliği önlemeyi amaçlayan makroekonomiye kıyasla, yüksek oranlı enflasyonu önlemenin yaratacağı yüksek işsizlik riskini üstlenmeye daha fazla eğilim göstermişlerdir (Parasız,1997:32).

Monetaristler, serbest piyasa ekonomisinin kendi iç dinamiği sayesinde istikrarlı bir model olduğunu savunmakla birlikte, klasik iktisatçılardan farklı olarak ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde olamayacağını kabul etmektedirler. İnsanların daha iyi bir iş arama veya işsizlik yardımından yararlanmaları neticesinde belirli bir süre işsiz kalabileceklerini, böylece ekonomide her an “doğal işsizlik” olabileceğini öne sürmüşlerdir (Aktan, 2000: 1).

Monetarist teoriye göre para arzındaki değişimler, ekonomiyi mikro düzeyde etkilemektedir. Para arzında meydana gelen değişimlerin ekonomiye yansımaları, genellikle mikro düzeydedir ve aktif varlığın fiyat ve faiz oranlarındaki değişimler nedeniyle yeniden düzenlenmesi yoluyla ortaya çıkmaktadır. Ekonomi, esas itibarıyla istikrarlıdır ve müdahale edilmediğinde işsizlik ve enflasyon gibi istikrarsızlıklar oluşmayacaktır. Ekonomide bu tür aksaklıklar varsa, bunların nedeni ekonomiye dışarıdan ve çoğu defa para ve maliye politikası şeklinde yapılan müdahalelerdir (Savaş,1997: 215).

Friedman, Keynesyen yaklaşımın emek arzının nominal ücretin bir fonksiyonu olduğu görüşünü eleştirerek emek arzının beklenen reel ücretin bir fonksiyonu olduğunu kabul etmiştir. Friedman fiyatların esnek olduğu varsayımını kabul etmiş fakat emeğin uyarlayıcı bekleyişler çerçevesinde fiyat bekleyişi olduğunu kabul etmiştir. Friedman'a göre, serbest piyasa mekanizması kısa dönemde eksik istihdama neden olsa bile uzun dönemde tam istihdam durumunu sağlayacağını ileri sürmüştür. Kısa dönemde beklenen fiyat düzeyi ile gerçekleşen fiyat düzeyinin farklı olduğunu, bunun için de hükümetlerin genişletici politikalar izleyerek kısa dönemde işsizlik oranını düşürebileceğini ifade etmiştir. Ancak beklenen fiyat

düzeşinin gerçekleşen fiyat düzeyine eşit olduğu uzun dönemde ise, hükümetlerin genişletici politikaları uygulayarak işsizlik oranı üzerinde bir etki yapmalarının mümkün olmadığını düşünmektedir (Öcal,2007:12).

2.2.4. Marksist İstihdam Teorisi

Marksist Teorinin asıl dayanağı Emek-Değer Teorisidir. Emek –Değer Teorisinde bir malın değeri, malın üretimi için gerekli toplam işgücü zamanı ve o malın üretiminde kullanılan üretim araçlarının içerdiği dolaylı işgücü ile bu araçları kullanarak malın üretimini sağlayan dolaysız işgücünden oluşmaktadır. Dolaylı işgücü, üretiminde kullanılan üretim araçlarının miktarlarıyla, bu araçların birim değerlerine bağlıdır. Bu nedenle, mallar birbirlerinin üretiminde üretim aracı olarak kullanıldığı ve süreçler arasında teknolojik bağımlılık ortaya çıktığı zaman, bir malın değeri, sadece o malın üretim koşullarına değil, o malın üretiminde dolaylı veya dolaysız olarak kullanılan bütün malların üretim koşullarına bağlı olacaktır. Bu koşullar üretim süreçlerinin mal ve işgücü girdi katsayıları ile tanımlanmakta ve değerler bu katsayılardan türetilmektedir (Akyüz, 1980:11).

Marks'a göre kapitalist üretim biçimi, sermaye birikimlerindeki hareket sonucu görelî bir fazla nüfus ortaya çıkarmaktadır. Eğer sermaye birikiminin emek talebi üzerindeki etkisi olumlu olursa emek talebi artacak, olumsuz olursa da düşecektir. Marks'a göre söz konusu etki genelde düşme yönündedir, yani sermaye birikimi emek talebini olumsuz etkilemektedir. Çünkü fazla nüfus olgusu kapitalist üretim biçiminde kronik bir durum haline gelmiştir ve en önemlisi de sermaye birikimi için bunun böyle olması gerekmektedir. Endüstriyel birikim veya teknolojik ilerleme emek gücü kullanımına bir esneklik getirmektedir ve böylece ücretler düşmektedir. Ancak bu düşüş emeğin gücünün tehdit edecek kadar değil yeniden üretime yetecek bir ücret düzeyine kadar olacaktır. Birikim, birikime kaynak olan karın azalmasına yol açmıştır. Çünkü artık değeri yaratan değişen sermaye, azalan oranda üretim süreci içerisine girmeye devam edecektir. Sonuçta yatırımlar düşüş eğiliminde olacak ve işsizlik ortaya çıkacaktır (Ataman, 1999:66).

Tüm bunlara ilaveten işsizlik, emeğin “pazarlık gücünü” belirleyen önemli bir etkidir. Genişleme dönemlerinde daralan, kriz dönemlerinde genişleyen işsiz kitle,

ücret seviyesinin belirleyici unsurlarından birisidir. Genişleme dönemindeki işsiz kitle azalan ücret seviyesini yükseltirken, daralma dönemlerinde ise düşmesine neden olur. Daralma dönemlerinde işçiler arasında rekabet de başlamaktadır. Ancak bu rekabet işçilerinin kendilerini birbirlerinden daha ucuza sunduğu için değil, işçilerden birinin iki kişilik iş yaptığı içindir. Kısaca daha fazla iş görme rekabetidir (Marx, 1999:62).

2.2.5. Arz Yanlı İstihdam Teorisi

Arz yanlı iktisatçılar, ekonominin belli bir fiyat istikrarına ancak çok yüksek bir işsizlikle ulaşabileceği veya istihdam ve üretimin artması için enflasyon hızının artması gerektiği görüşlerini kabul etmemektedirler. İstihdam, tasarruf ve sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyen unsurların ortadan kaldırılması haline enflasyonunda ortadan kalkacağını ifade etmektedirler. Arz yönlü iktisadın temelini oluşturan bir diğer kavram da vergi indirimleridir. Vergi indirimlerinden yararlanılarak tasarruf ve sermaye birikimin artırılması mümkündür. Böylece verimlilik ve reel ücret artışlarının doğuracağı olumsuz sonuçlar ortadan kalkmış olacaktır. Tasarruf ve sermaye birikiminin artması, sermaye/emek oranını yükselterek emeğin verimliliğini ve dolayısıyla da reel ücretleri arttıracaktır (Savaş, 1998:255).

Arthur Laffer tarafından ifade edilen vergi indirimleri ile reel ücretlerin artmasıyla sağlanacak, ücret artışları da çalışma isteği ve yatırım eğilimlerini arttıracaktır. Bu olumlu döngü vergi gelirlerinin de artmasını sağlayarak ekonomik büyümeye etki edecek ve etkin kaynak dağılımının tahsisi tamamlanmış olacaktır (Aktan, 2008:52).

2.2.6. Yeni Klasik İstihdam Teorisi

Amerikalı iktisatçılar Robert Lucas, Thomas Sargent ve Robert Barro ile 1970'li yıllarda ortaya çıkan teoridir. Keynesyen Teoriyi, iktisadi bekleyişlerin davranışlar üzerinde tüm etkilerini hesaba katmadığı için eleştiri getirmiştir. Rasyonel beklentiler teorisi olarak da anılan bu model “piyasaların sürekli temizlendiği” önermesine dayanmaktadır. Yeni klasik model'e göre bekleyişlerin

uyarlayıcı değil rasyonel olduğu (karar birimlerinin sistematik hata yapmadıkları) düşüncesi hakimdir. Yeni klasik teoriye göre, hükümetlerin uygulayacağı politikaları önceden açıklaması (sürpriz olmayan politikalar), ne kısa dönemde ne de uzun dönemde işsizlik hadlerini etkilemediğini savunmaktadır. Diğer bir ifade ile Phillips Eğrisinin önceden açıklanan politikalar itibariyle hem kısa dönemde hem de uzun dönemde geçerliliğinin olmayacağı savunulmaktadır (Ünsal,2009:36).

Rasyonel beklentiler hipotezine göre, bireyler bekleyişlerini biçimlendirirken bütün mevcut bilgileri akıllıca kullanacaklardır. Burada tüketicilerin veya firmaların geleceği mükemmel bir biçimde görebildikleri veya bekleyişlerin daima doğru olduğu kaydedilmektedir. Eğer bireyler bekleyişler konusunda hata yaparlarsa, bekleyişlerini değiştirebileceklerini ifade ederler. Bu hatanın sistematik olmayan hata olduğu, sistematik hatanın ise yapılmayacağını belirtmektedirler (Biçerli, 2004:558).

Bu varsayımlar altında, işgücü arz ve talebinin kesiştiği yerde, denge ücreti meydana gelecektir ve denge noktasında işsizlik söz konusu olmayacaktır. Eğer işgücü piyasasında işgücü fazlası olursa, ücretlerin tam esnek olması nedeniyle ücretler aşağıya doğru iniş trendine girecek ve işsizlik oradan kalkacaktır (Törüner, 2000:240).

2.2.7. Yeni Keynesyen İstihdam Teorisi

Yeni Keynesyen teori temelde ücret ve fiyat katılıklarını sorgulamakta ve bunlara bir cevap aramaktadır. Ücret yapışkanlığı işgücü piyasasının dengesizliğine dayanan modellerle açıklanmaktadır. Diğer yandan fiyat yapışkanlığı fiyat ayarlamasının yüksek marjinal maliyetine dayanarak mal piyasasındaki düzensiz rekabetle açıklanmaktadır (İslatince, 2007: 212).

Yeni Keynesyen model piyasaların sürekli temizlenmediği önermesine (fiyatların katı olduğu varsayımı) dayalı olarak kurulmuştur. Örneğin, emek piyasasında ücret sözleşmelerinin uzun bir dönemi kapsadığı ve reel ücretlerin de sözleşme döneminde katı olduğu ifade edilmiştir. Teoride bekleyişler hesaba katılarak, bekleyişlerin rasyonel olduğu yani karar birimlerinin sistematik hata yapmadıkları kabul edilmiştir. Bu varsayımdan hareketle modelde, yeni klasik

modelin politika ilintisizliği önermesinin yani önceden açıklanan-sürpriz olmayan politikaların hem kısa dönemde hem de uzun dönemde işsizlik haddini etkileyemeyeceği tezinin geçersiz olduğu kabul edilmiştir. Hükümetlerin Neo-Keynesyen Modelde olduğu gibi aktif bir iktisat politikası izlemesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır (Ünsal, 2009:38).

Yeni Keynesyen iktisatçılara göre nominal ücretler uzun dönemli istihdam kontratları nedeni ile katıdır. Bu kontratlar uzun dönemli olmaları nedeni ile bir talep şoku durumunda para politikasının etkinliğini azaltırlar. Bu tür kontratların süresi ise ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu süre Amerika Birleşik Devletleri'nde ortalama üç yıl iken İngiltere'de daha kısadır. Japonya'da ise birer yıllıktır ve aynı anda sona ermektedirler. Bu açıdan bakınca Japonya sistemi toplam talep değişmeleri konusunda daha esnek görünmektedir. Kontratların bir yıldan uzun olması durumunda nominal ücretler daha da fazla katılaşmaktadır. Kontratların uzun süreli tutulmasının birkaç nedeni bulunmaktadır. Her şeyden önce işçi ve işveren arasındaki kontrat görüşmeleri maliyetlidir. Tarafları memnun edebilecek bir kontrat oluşturmak için hem bugünün nispi fiyatları hem de verimlilik, enflasyon, talep, karlar ve fiyatların gelecekteki yapıları konusunda sağlam bir fikir oluşması gerekir ki bu araştırmalar son derece masraflıdır. Bu nedenle kontrat süresi ne kadar uzun olursa sene başına isabet eden araştırma maliyeti o denli düşük olacaktır. Bu tür görüşmelerde her zaman grev olasılığı vardır. Bu olasılık hem anlaşmada optimal bir denge kurulmasını engeller hem de işçi ve işveren açısından fazladan maliyet yaratır (Tarhan ve Kaya, 2011: 228).

2.2.7.1. Nairu

Doğal işsizlik oranının anlam olarak yeni Keynesyen teorideki karşılığı NAIRU kavramıdır. NAIRU, enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı ifade eder. Buna göre işsizlik oranı, NAIRU'nun üzerindeyse enflasyon hızı düşecektir (vice versa). NAIRU, zaman içinde değişebilmektedir. Stiglitz'e göre bu durumun 3 temel nedeni bulunmaktadır:

- Emek gücündeki demografik değişim (her yaş ve cinsiyet grubunun NAIRU'sunun farklı olduğu düşünölmekte)

- Verimlilik artışının işçilerin ücret beklentilerine uymaması (wage aspiration effect)
- Mal ve emek piyasalarının rekabetçi olmayan yapısı (Stigliz, 1997:6).

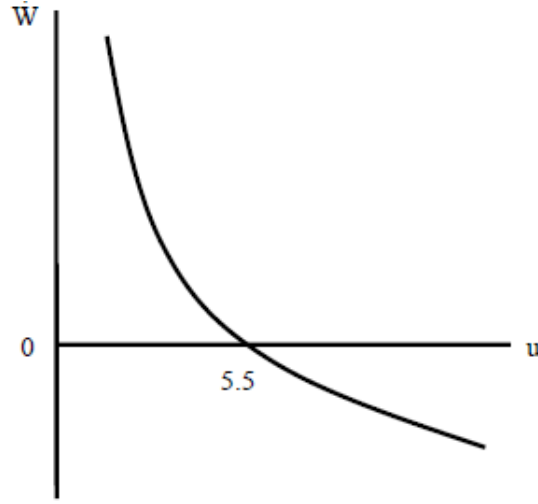
2.2.8. Yapısalci İstihdam Teorisi

1950'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinin karşılaştığı ekonomik sorunların, Monetarist Teori'nin ürettiği çözüm önerilerinden daha farklı giderilebileceği düşüncesiyle oluşturulan Yapısalci Yaklaşım, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere çok daha farklı yapısal sorunlarının olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yüzden Monetarizmin ortaya koyduğu önerilerin, gelişmiş ülkeler tarafından uygulanabileceğini ifade etmişlerdir. Yapısalci Teori yaklaşımının savunucuları, işsizliğin efektif talep yetersizliğine bağlanmasının gelişmekte olan ülkeler açısından yetersiz olduğunu ve bu ana fikirle gelişmekte olan ülkelerde işsizliği tanımlamanın başarılı olamayacağını ifade etmektedirler. Yapısalcılar İşsizliği efektif talebin yetersizliği biçiminde açıklamak yerine, gelişmekte olan ülkelerin rasyonel olmayan ekonomik faaliyetlerinden kaynaklandığını savunmaktadırlar. Sermaye birikiminin yetersizliği, iç tasarruf oranının düşüklüğü, hızlı nüfus artışı gibi nedenler işsizlik olgusunu ortaya çıkaran yapısal nedenler olduğunu ifade etmektedirler (Bekiroğlu, 2010:42).

2.2.9. Phillips Eğrisi

Phillips eğrisi, işsizlik ve enflasyon analizlerindeki en etkileyici kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere A.W. Phillips 1958 yılında İngiltere'nin 1861-1913 dönemini kapsayan işsizlik oranı ve nominal ücretlerdeki değişme arasında yaptığı çalışmasında, bu iki değişken arasında doğrusal olmayan ters yönlü bir ilişki bulmuştur. Bu ters yönlü ilişkinin, 1913-1957 dönemi için de geçerli olduğunu savunmuştur. Başka bir deyişle Phillips'e göre işsizlik oranı arttıkça emek piyasasında parasal ücretler azalmaktadır.

Şekil 6: Phillips Eğrisi

İşsizlik oranı % 5,5 düzeyinde, friksiyonel düzeyinde, iken ücretler ve parasal ücretler değişmemektedir. Ayrıca, herhangi bir işsizlik düzeyinde, parasal ücretlerde oluşacak değişme oranı, işsizlik oranı düşerken daha hızlı, işsizlik oranı artarken daha yavaş olacaktır (Phillips, 1958:290).

2.2.10. Okun Kanunu

Okun yasası, çıktı düzeyi ve işsizlik arasındaki ampirik ilişkiyi yansıtan bir kavramdır. Modern makroekonominin getirdiği en pratik yeniliklerden biri, Philips eğrisinin toplam arz ilişkisi ile yer değiştirmesidir. Bununla birlikte, toplam arz eğrisi çok yeni bir kavram da değildir; çünkü, işsizlik oranları ve çıktı arasında bağlantı kuran Okun Yasası yardımıyla Philips eğrisinden elde edilmiştir. İktisatçılar bu ilişki ile yalnızca tutarlı ve düzenli olduğu için değil, aynı zamanda bu teorik öneminden dolayı da yakından ilgilenmektedir. Buna ek olarak, Okun yasası ilişkisi makroekonomik politikalar (özellikle istenen/uygun büyüme oranlarına dair) için büyük öneme sahiptir (Prachowny, 1993).

Amerikan ekonomisine ilişkin büyüme ile işsizlik rakamlarını inceleyen Arthur Okun, reel büyüme oranının yüksek olduğu yıllarda işsizlik oranının düştüğünü, aksine reel büyüme oranının düşük düzeyde kaldığı hatta negatif olduğu yıllarda, işsizlik oranının arttığını saptamıştır. Arthur Okun'un reel büyüme oranı ile işsizlik arasındaki ilişkiyi, bir formülle ifade etmesi, bu görüşün daha sonra Okun

Yasası diye ifade edilmesine neden olmuştur. Okun yasası, reel büyüme hızının %2,25'in üzerine çıktığı yıllarda, reel gelirin %2.25 oranının üzerindeki her %1'lik artışının, işsizlik oranında %0.5'lik bir azalma sağladığı şeklindedir (<http://tr.wikipedia.org>).

Örneğin milli gelirden %5.25'lik bir artış olduğu bir yılda, işsizlik oranı %1.5 oranında azalmaktadır. (%5,25 - %2,25 = %3 ve %3/2 = %1,5) Okun yasası olarak ifade edilen bu ilişkinin, yıllık nüfus artış hızının %1 civarında olduğu ABD için geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Gelişmekte olan ülkelerde de böyle bir oransal ilişkiyi saptamak mümkün olmakla birlikte, bu grup ülkelerde nüfus artış hızı fazla olduğundan, reel büyüme hızından çıkarılması gereken %2,25'lik oranın bu orandan daha yüksek ve her ilave %1'lik reel büyüme hızı nedeniyle işsizlik oranındaki azalma da %0,5'ten az olacaktır. Ülkemizde 1975-1995 yılları arasında büyümenin %4,3'ünü aşan her %1'lik puan için, işsizliğin %0,13 puan azaldığı saptanmıştır (<http://tr.wikipedia.org>).

2000'li yılların başında Türkiye, büyüme performansı açısından çok istikrarsız bir görünüm sergilemektedir. 1999 yılında ekonomi %3.4 oranında küçülmesine karşın, 2000 yılında %6.5 oranında büyümüş ve 2001 yılında krizinde etkisiyle yaklaşık %5.7 oranında tekrar küçülmüştür. 1999-2001 yılları arasında, işsizlik oranları ise yıllık ortalama %7.02 düzeyindedir. Bu istikrarsız dönemi takiben, Türkiye ekonomisi 2002-2007 yıllarında yıllık ortalama %6.7 oranında büyüme performansı göstererek nispeten daha istikrarlı bir sürece girmiştir. Ancak, işsizlik oranları 2002 yılında (kriz sonrası) %10 seviyesine yükselmiş ve gerçekleşen yüksek büyüme oranlarına rağmen bu 6 yıl içerisinde düşmemiştir. Bu durum, ekonomi büyüdükçe işsizlik oranlarının azalacağını öngören ekonomistler ve hükümet yetkilileri için düşündürücüdür (Demirgil, :2).

Okun (1962), öncü çalışmasında “tam istihdam koşullarındaki bir ekonomide ne kadar çıktı üretilebilir” sorusundan yola çıkarak işsizlikteki değişim ile reel büyüme oranı arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Okun (1962), bu ilişkiyi incelerken fark versiyonu, çıktı açığı versiyonu ve dinamik versiyonu içeren alternatif yöntemler kullanmıştır. Bu yaklaşımlar içerisinde yaygın

kullanılan fark versiyonu, işsizlikteki değişimle reel büyüme oranı arasında aşağıda gösterilen ilişkinin varlığına dayanmaktadır.

$$\Delta U_t = c_0 + c_1 \Delta Y_t / Y_{t-1} + \mu_1$$

U: İşsizlik oranı

Y: Reel çıktı seviyesi

t: zaman

c_1 : Okun katsayısı

μ_1 : hata terimi

$-c_0 / c_1$: işsizliği değiştirmeyen reel çıktı düzeyini gösterir.

c_0 / c_1 : oranı üzerinde büyüme gerçekleşirse işsizlik oranı azalacaktır.

Diğer taraftan son yıllarda ekonomi literatüründe Okun yasasını konu olan çalışmalar işsizlik oranı ile büyüme arasındaki asimetri ilişkisinin varlığına odaklanmıştır. Bu çalışmalar Okun yasasında asimetri ilişkisinin varlığına neden olarak da faktör ikamesi, işgücüne katılım ve sektörel büyüme oranlarındaki farklılık, büyüyen ve küçülen firmalar arasındaki asimetri ve zaman uyumsuzluğu olarak gösterilmektedir. Okun yasasındaki asimetrik ilişki iki açıdan göz önünde bulundurulabilir. İlk olarak, hasıladaki mutlak artış ve azalış birbirine eşit olsa dahi işsizlik oranında farklı tepkilere yol açmaktadır. İkinci olarak, işsizlik oranının hasılaya tepkisi ekonominin genişleme ya da daralma rejiminde olup olmadığına bağlı olarak farklılaşmaktadır (Holmes ve Silverstone, 2006:293-294).

2.3. BÜYÜME MODELLERİ

Bu bölümde büyüme kavramı farklı iktisat okullarının yaklaşımları bağlamında ele alınarak değerlendirilecektir.

2.3.1. Büyüme Türleri

Büyüme teorilerine geçmeden önce farklı büyüme türleri hakkında bilgi verilecektir.

2.3.1.1. Spontane Büyüme

Üretim faktörlerinin kendiliğinden harekete geçmesi sonucu belirli bir büyüme oranının sağlanmasına Spontane Büyüme denir. Bu büyüme türünde devletin ekonomiye müdahalesi en az düzeyde olup fizyokrat, klasik ve neo-klasik iktisatçıların oluşturmuş olduğu bir teoridir (Ayhan,2008:40-42).

2.3.1.2. Planlı Büyüme

Kıt kaynakların hangi tür malların üretimine ne oranda ayrılacağıının bir plan şeklinde yürütüldüğü büyüme seklidir. Böylece her alanda etkinlik sağlanırken verimlilik artışı sağlanacaktır. Tüm sektörler için zorunlu uygulanması gereken bir plan ise otoriter planlamadan söz edilmektedir. Ancak sadece bazı sektörlerle uygulanmasında zorunluluk varsa yol gösterici planlama mevcuttur (Ayhan,2008:40-42).

2.3.1.3. Kapalı Büyüme

Dışa bağımlılığın önüne geçilebilmesi amacıyla devlet müdahalesi ile ülkenin kendi kaynakları kullanılarak gerçekleştirilen büyüme türüdür. 19. yy.da Japonya'nın gerçekleştirdiği büyüme buna en güzel örnektir (Ayhan,2008:40-42).

2.3.1.4. Açık Büyüme

Serbest piyasa ekonomisinin kabul edildiği ülkelerde uluslar arası sermaye ve emek hareketlerinden faydalanmak amacıyla dışa açık şekilde gerçekleştirilen büyüme türüdür. Günümüzde çoğu ekonomi bu şekilde büyüme çabasındadır. Çünkü ülkelerin üretim faktörleri kendilerine yetmemektedir (Ayhan,2008:40-42).

2.3.1.5. Durgun Büyüme

Milli gelir artış hızı ile nüfus artış hızının birbirine eşit olduğu ortamda kişi başına milli gelir artışının sıfır olduğu ortamda gerçekleştirilen büyümedir. Böylece nüfus artışı, gelir artışı tüketmekte ve ekonomi büyümesine rağmen kişi başına gelir atmamaktadır (Ayhan,2008:40-42).

2.3.1.6. Üstel Büyüme

Bu büyüme türünde büyüme hızı giderek artmaktadır. Ancak bu tür büyüme artışı ülkelerde sadece belli bir dönemde gerçekleştirilmektedir, kalıcı olamamaktadır (Ayhan,2008:40-42).

2.3.1.7. Biyolojik Büyüme

Bu büyüme türü bir organizmanın büyümesi gibi önce hızlı, daha sonra yavaşlayan bir büyüme göstermektedir. Sonunda büyüme hızı durma noktasına gelecektir (Ayhan,2008:40-42).

2.3.1.8. Dengeli Büyüme

Hem üretim hem de tüketimde sektörler arası karşılıklı bağımlılığın olduğu bir ekonomide dengeli ve oranlı bir şekilde gerçekleştirilen büyüme türüdür (Ayhan,2008:40-42).

2.3.1.9. Dengesiz Büyüme

Dengeli büyüme modelinin çokta gerçekçi olmadığı görüşünden hareketle ortaya atılan dengesiz büyüme modelini ilk kez Fransız iktisatçı F.Perroux ortaya atmıştır. Dengesizliklerin yok edilmesi yerine bu tür dengesizliklerden faydalanılması gerektiği görüşü hakimdir. Büyüme ve kalkınma süreci ülkelerin bazı bölgelerinde diğerlerine göre daha ileri düzeyde olabileceği bu nedenle bu dengesizliğin büyüme ve kalkınmayı kolaylaştıracağı görüşünü A.O.Hirschman ortaya atmıştır (Ayhan,2008:40-42).

2.3.2. Büyüme Teorileri

Bu bölümde büyüme kavramının farklı iktisat okullarına göre ne anlam taşıdığı, büyümenin nasıl gerçekleştiği ya da büyümenin gerçekleşebilmesi için gerek ve yeter koşulların ne olduğu üzerinde durulacaktır.

2.3.2.1. Merkantilizm

Merkantilizm 1450-1750 yılları arasında yani Ortaçağ ve Fizyokrasi arasındaki dönemde gelişen iktisadi düşüncelerin bütünüdür. Merkantilizm, moneter bir doktrindir. Amaç, para miktarını arttırmaktır. Değerli madenlerin hâkimiyeti esasına dayanan bu görüşte milli servet değerli madenlerin çokluğuyla ölçülür. Devletçiliği benimseyen bu görüşe göre devlet, iktisadi faaliyetleri belirlemeli ve yönetmelidir. Dış ticarete önem verirler. Merkantalistlere göre dış ticaret, ülkeye daha çok değerli maden girmesi için yapılmalıdır. Amaç, aktif (ihracat>ithalat) bir dış ticaret bilançosudur. Merkantilizmin sanayileşme anlayışı, nüfus artısını da beraberinde getirir. Çünkü emek arzının artışı ücretleri düşüreceğinden sanayi üretimi ve ihracat artar. Nüfus hareketleri ve tarımsal üretim ilişkisi (tarımsal üretimin arttığı dönemlerde toplam tarımsal gelirin düşmesi) şeklindeki King Kanunu ilk kez bu dönemde ortaya konmuştur. Paranın değeriyle ilgili olarak da madeni paraların ayarındaki değişmelerin piyasalarda dengesizliğe yol açacağını savunan kötü para iyi parayı kovar ilkesi de bu dönemden kalan bir görüştür (Aktan,2000).

Merkantilist doktrin üç temel faktöre dayalı olarak açıklanabilir: Bunlardan birincisi; milli ve güçlü devlet ilkesidir. İkincisi kazanç tutkusu ve kıymetli madenlere sahip olma tutkusudur. Üçüncüsü ise dış ticaretin gerekliliğidir. Ancak bu üç ilke birbirinden bağımsız değil, tam aksine birbirine bağlı olarak dikkate alınması gereken ilkelerdir. Bunun için kuvvetli bir ordu ve donanmaya güçlü ve büyük bir ticaret filosuna da ihtiyaç vardı. Bunu başarabilen ülkeler daha çok koloniye sahip olabilecek deniz ticaret yollarını ellerinde tutabilecek ve rakiplerine karşı üstünlük sağlayabilecektir (Tekelioğlu, 1993:18).

Merkantilizme göre, girişimci sınıf ve sanayi ile uğrasan kesim devlet tarafından desteklenmeli, yapılan sübvansiyonlar ile üretim artışı sağlanmalıdır. Ülke

içerisinde girdi olarak kullanılan hammaddelerin dışında ithalatın yapılması zorlaştırılmalı, bunun yanında ülkenin yapmış olduğu ihracatın önündeki engeller kaldırılmalıdır. İhracatın önündeki en önemli engellerden biri ulaştırma imkanlarının sınırlı olması ya da ulaştırma maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Bu bakımdan, merkantilist düşünceye göre devletin ihracatı tevsik amacıyla ulaştırma yatırımları yapması ve ulaştırma maliyetlerini düşürmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır (Seyidoğlu,2006:121).

2.3.2.2. Fizyokrazi

Fizyokrazi, merkantilist düşünceye karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Fizyokratlara göre, ekonomideki temel sektör tarım sektörüdür. Çünkü tarım sektörü ekonomide katma değer üreten temel sektördür. Dolayısıyla ekonomik büyüme ancak tarım sektöründeki üretim artışı ile gerçekleştirilecektir. Fizyokratlar, devletin ekonomiye müdahalede bulunmamasının ve fertlerin ekonomik faaliyetlerinde serbest olmasını savunmaktadırlar. Bu sayede, ekonominin işleyişi açısından gerekli olan doğal düzen kendiliğinden kurulmuş olacaktır (Talas,1986:56).

Ekonomide arz ve talep arasındaki dengesizliklerin geçici olduğunu ve bu dengesizliklerin piyasa mekanizması içinde kendiliğinden giderileceğini, dolayısıyla müdahalenin gereksiz olduğunu savunmuşlardır. Fizyokratların iktisadi doktrinler tarihinde ilk liberaller oldukları ileri sürülebilir. Ancak benimsedikleri liberalizm serbest piyasa mekanizmasından çok doğal düzen anlayışına dayanmaktadır. Fizyokratlar tek verimli faaliyet alanı olarak tarımı görmüşler ve ülkenin zenginliğini bu alandaki hasıla artışına bağlamışlardır (Eker ve Diğ. 1994,1993 : 9-10).

2.3.2.3. Klasik Teoride Büyüme

Ülkelerin yükselen bir gelir seviyesine ulaşmalarının yollarını ortaya koyan teoriler ilk olarak 18. yüzyılın sonunda Adam Smith ile birlikte oluşmaya başlamıştır. Smith ekonomik büyümeyi, sermaye birikimi, is bölümü, uzmanlaşma, uluslararası ticaret, nüfus artışı ve görünmez el mekanizmasına dayandırmaktadır (Berber,2006:57).

Klasik teoride büyüme, öncelikle yatırımlara ve tasarruflara bağlıdır. Yüksek tasarruflar (sermaye stoku) faiz haddinin üzerinde seyreden kar haddi tarafından uyarılır. Tasarruf-yatırım eşitliğinden hareketle, yüksek tasarrufların da yüksek yatırımlar yoluyla üretimi arttıracığı ileri sürülür. Fakat büyüme üzerinde sadece tasarruflar, yatırımlar ve faiz haddinin etkisi yoktur. Aynı zamanda kar haddi ve nüfus artış hızının da büyüme üzerinde etkide bulunduğunu iddia ederler. Klasikler - özellikle Ricardo- büyüme sürecinde üretim girdileri arasındaki bölüşümü belirleyen kanunları incelerken ekonominin uzun dönemde nasıl durgunluğa gireceğini kapsamlı bir şekilde inceler. Tabii klasiklerin üzerinde durdukları durgunluk, bugünkü anlamda bir durgunluk değildir. Ücretler geçimlik düzeyde olsa da açık ya da gizli işsizlik mevcut değildir. Klasikler, toprağın sabit olduğunu, nüfusun giderek arttığını dikkate alarak, yatırım fırsatlarının zamanla azalacağını sonuçta da büyümenin duracağını söylerler (Kazgan, 1997: 88).

Nüfusun büyümesinin kişi başına gelir düzeyi tarafından belirlendiği görüşüne dayanan büyüme teorisine klasik büyüme teorisi denir. Bu teori 18. yüzyılın sonlarında 19. yüzyılın başlarında yaşayan Adam Smith, Robert Malthus, J.S.Mill, James Mill ve David Ricardo tarafından geliştirilmiştir.

Smith ve Ricardo, ekonomik büyümenin süreklilik arz etmeyeceğini, ekonominin belli bir noktadan sonra durgunluğa gireceğini savunmuşlardır. Ricardo aslında doğrudan doğruya büyümeyi değil uzun dönemde üretim faktörleri paylarını yani gelir bölüşümünü incelemiştir. Ricardo' ya göre büyüme ve bölüşüm iç içedir. Klasik büyüme modelinin işleyişi şu şekildedir. Bu modelde yatırımlar ekonomik büyümenin motoru konumundadır. Yatırımlar ise karlara bağlıdır. Karlar ile yatırımlar da doğru orantılıdır. Yatırımlar içerisinde sermaye gibi enerji de önem taşıdığından enerjinin de ekonomik büyüme ile ilişkisi güçlüdür (Gökçe,2007:8).

Malthus ise iktisadi büyüme ile nüfus artışı arasındaki etkileşim üzerinde durmaktadır. Malthus'a göre toplumsal iyileşme, bireysel, ailevi ölçeği içinde insan yaşamının iyileştirilmesi için üretimi artırmanın yollarını, araçları, imkanları aranırken nüfus artışı azaltmanın yolları da birlikte ele alınmalıdır (Tezel,2000:155).

Klasik modelin varsayımları;

- Sermaye birikimini uyaran temel faktör kârdır. Sanayi devriminin başlarında karlar yüksek olduğundan tasarruf artışı ve sermaye birikimi oldukça hızlıdır.
- Sanayi kesiminde teknik ilerleme hızlıdır.
- Tarım kesiminde ise teknik ilerleme çok yavaştır. Toprağın alanı da sınırlı olduğundan bu kesimde azalan verimler kanunu geçerlidir. Sanayi kesimindeki teknik ilerleme ve artan verim, tarım kesimindeki azalan verim halini yenemediğinden ekonominin tümü için azalan verimler kanunu işlemektedir.
- Üretim fonksiyonu veridir.
- Ücretler kısa dönemde emek artışı ve talebi tarafından belirlenmekle birlikte uzun dönemde asgari ücret düzeyinde sabit kalma eğilimindedir. Çünkü Malthus'un nüfus kuramı geçerlidir.
- Ekonomi devamlı olarak tam rekabet ve tam istihdam koşullarında çalışır. (Acar, 2002,62-63)

Klasik teoride emek piyasasında ücretlerin esnek olma özelliğinden dolayı büyüme hızı ile işsizlik arasında doğrudan bir ilişki kurulmamaktadır. İşsizlik, bir tercih olarak kabul edilip, ekonomik sorun olarak ele alınmamaktadır (Paya,1997:181). Emek arzı ile emek talebi, ücretlerin esnekliği özelliği dolayısıyla daima dengeye varmaktadır. Ayrıca müdahalede bulunulmazsa uzun vadede işsizlik sorununun ortadan kalkacağını ekonominin kendi dinamikleriyle bunu sağlayacağını (classical self-adjustment mechanism) ileri sürerler (Ekelund ve Tollison, 2000;538).

2.3.2.4. Neo-Klasik Teoride Büyüme

1980'lerin ikinci yarısında geliştirilen İçsel Büyüme Teorilerine (endogenous growth theories) kadar iktisat yazınında Neo-Klasik büyüme kuramı baskın olarak yer almıştır. Neo-Klasik Büyüme Modelinin asıl çıkış noktasını tam istihdama ulaşmada gerekli olan dinamik şartlar oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile teori Keynes'in klasik iktisat teorisine getirdiği eleştirilerin dinamik analizidir (Yülek, 1997: 89).

NeoKlasik Büyüme Teorisinin çıkış noktasını Solow (1956) ve Swan (1956)'ın çalışmaları oluşturmakta ve teori şu varsayımlara dayanmaktadır;

- Modelde ölçeğe göre getiriler sabittir (azalan verimlere dayalı).
- Sermayenin marjinal verimliliği azalmaktadır.
- Bağımsız bir yatırım fonksiyonu bulunmaktadır.
- Faktörler arası ikame olanaklıdır.
- Nüfus dışsal olarak belirlenen sabit bir hızla büyümektedir.
- Devlete ekonomik hayatta sınırlı bir rol verilmiştir (Kibritçioğlu, 1998:209214).

Bu varsayımlardan yola çıkılarak elde edilen durağan durum incelendiğinde, Neo-Klasik teorinin iki temel öngörüsü bulunmaktadır. Bu modelde tasarruf oranı ile durağan olan sermaye işgücü ve kişi başına gelir değerleri doğru orantılıdır. Yani görece olarak daha çok tasarruf eden bir ülke daha az tasarruf edene oranla durağan halde sermaye yoğun ve daha zengin olacaktır. Ancak tasarruf oranındaki artış durağan haldeki büyüme hızına etki etmemektedir. Model, azalan verimlerle ifade edildiğinden, model durağan hale geldiğinde ekonomik büyümeyi belirleyen temel unsur teknolojiye bağlı değişim ve nüfus artış hızıdır. Diğer taraftan, bu iki unsur model içerisinde belirlenmemekte ve dışsal olarak katılmaktadır (Kar ve Ağır: 1998:3).

Diğeri ise; uzun dönemde ülkelerin kişi başına düşen milli gelir seviyelerinin birbirlerine yaklaşacağı dolayısıyla gelişmişlik farklarının kendiliğinden ortadan kalkacağı şeklindedir. Bu öngörüye “yakınsama hipotezi” (convergence hypothesis) ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamaları da “yakalama süreci” (catchingup process) olarak adlandırılmaktadır. Burada farklı ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları ülkeler arasındaki faktör donanımlarının farklı olması ve sermayenin azalan marjinal verimliliğiyle ifade edilmektedir. Yakınsama hipotezinde zengin ülkelerden (gelişmiş ülkeler) sermayenin getirisinin yüksek olduğu fakir ülkelere (gelişmekte olan ülkeler) doğru bir sermaye akışının olduğu ima edilmektedir. Hipoteze göre sermayenin işgücünden daha hızlı arttığı bir ekonomide teknoloji dışsal ve sabitken faiz hadlerinin düşeceği ve fakir ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyüüp onları önünde sonunda yakalayacağı öngörülmektedir.

Diğer bir ifadeyle, gelişmiş ve gelişmekte olan bir ülkede aynı düzeydeki bir yatırımın başlangıçta faktör donanımlarının farklı olmasından dolayı gelişmekte olan ülkedeki hasılayı daha fazla arttıracacağı, büyümeyi hızlandıracağı ve ülkelerin birbirlerine yaklaşacağı beklenmektedir (Kar ve Ağır: 1998:3).

Solow'un modelinde tek yönlü bir ilişki vardır. Yani nüfus artışı ve teknolojik gelişme büyümeyi etkiler fakat büyüme nüfus artışı ve teknolojik gelişmeye etkiye bulunmaz. Teknolojik gelişme olmadan sürekli ve kalıcı büyümenin sağlanamayacağı, tasarruf düzeyindeki artışın sermaye birikimini arttıracığını söyler fakat sermayenin verimini arttıranın da teknolojik gelişme olduğunu vurgular. Modelde tasarruf düzeyinin (sermaye birikiminin) büyümeyi sadece geçiş döneminde etkilediğini ileri sürmek suretiyle, sermaye birikiminin büyüme üzerindeki etkisini minimize eder. Yani durağan duruma ulaşan bir ekonomide tasarrufları arttırarak büyümenin sağlanamayacağını belirtir. Buna karşın, model, büyümenin itici gücünün teknolojik gelişme olduğunu ileri sürerek, teknolojik gelişmenin büyüme sürecindeki rolünü maksimize eder (Ünsal, 2004: 594).

Solow ve Swan, Harrod-Domar modelinde gerek talepte gerek üretim fonksiyonunda varsayılan sertlikleri ortadan kaldırmak için tam istihdam ile sermayenin tam kullanımını bir arada ve kendiliğinden sağlayan, istikrarlı neo-klasik büyüme modelini meydana getirmişlerdir. Nitekim, Solow modelinde üretim açısından faktör ikame imkanlarının veya fiili sermaye-hasıla oranının değişebilirliği kabul edilmekte ve Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ile çalışılmaktadır. Talep açısından ise faiz haddinin ve faktör fiyatlarının değişebilirliği ve yatırım talebinin faiz elastikliğinin yüksek olduğu varsayılmıştır. Bu varsayımlara göre Solow modelinde yatırım talebinde hızlandırıcı etkisi ortaya çıkmamakta, yatırım seviyesi faizin değişebilirliği ve yatırımın faiz elastikiyeti yoluyla tasarruf seviyesine göre kendiliğinden ayarlanabilmektedir. Bu husus sermaye-hasıla oranını değiştirebilmekte, böylece ekonomi dengeli büyümeyi sağlayabilmektedir (Ulusoy,1989:52).

Neo-Klasik büyüme modelinin bulgularını şöyle özetleyebiliriz:

Ekonomi uzun dönemde, başlangıç koşullarından bağımsız olarak durağan duruma yakınsar, durağan durum düzeyi, tasarruf oranı ve nüfus artış hızına bağlıdır; kişi başına durağan durum gelirin büyüme hızı ise, yalnızca teknolojik gelişme hızına bağlıdır; durağan durumda sermaye stoku, gelir artış hızına eşdeğerde büyür ve bu nedenle çıktı fiziksel sermaye oranı sabittir; durağan durumda sermayenin marjinal verimliliği sabit, buna karşın işgücünün verimliliği, teknolojik gelişme oranı ölçüsünde büyür, ele alınan tüm ekonomiler için başlangıç koşulları aynı varsayılırsa, yakınsama süreci tam yakınsama olarak gerçekleşir. Aksi halde yakınsama koşullu yakınsamadır ve yakınsama hızının belirlenmesi, her ülkenin başlangıç koşullarına ve dışsal tesadüfi şoklara bağlıdır (Ateş,1998:5).

2.3.2.5. Sosyalist Teoride Büyüme

Marx'ın büyüme kuramlarını daha iyi anlayabilmek için emek değer teorisini ve artık değer teorisini incelememiz gerekmektedir. Marx'a göre, bir malın değeri o malın üretiminde kullanılan emek ile ölçülür ve bu emek miktarı malların piyasadaki mübadele değerini tayin eder. Ancak, kapitalistler piyasada işçiye emeğin hakiki değerini değil, asgari fizyolojik geçim seviyesinde bulunan bir ücret ödemektedir. Böylece kapitalistler işçileri sömürmek suretiyle kar elde etmektedir (Hiç 1975,21).

Marx'ın büyüme modeli emek-değer teorisine dayanmaktadır. Marx, emek değerini üç bölüme ayırmaktadır. Bunlar sabit sermaye (üretimde kullanılan sermaye), değişken sermaye (beşeri emek girdisi) ve artı değerdir (üretim sürecinde kullanılan emek ve sermayenin üstündeki ve ötesindeki aşırı değer). Artı değer olduğu yerde, tüm girdi değerinden daha az ödendiği için emek girdisinin sömürüldüğü belirtilmektedir. Bir başka ifade ile sermaye birikimi sağlandıkça, üretimde sermaye birikimi artacak ve beşeri sermayesi yüksek emek ile üretim gerçekleştirilecektir. Bu sonuç da emeğin üretim verimliliğini arttıracak ve üretim daha az emek ile yapılacak dolayısı ile emek talebi azalacaktır. Girişimci üretimde az sayıda fakat verimi yüksek emekle bir başka deyişle daha az maliyetle daha çok kar elde etmiş olacaktır. Bu durumda ekonomide işsizlik oranını yükseltecektir. İşsizlik oranının yükselmesi Marx'ın büyüme modelinde, çalışan emeğin karının

yükselmesine yol açtığı belirtilirken sermaye birikiminin zamanla daha az kişinin elinde toplanacağını uzun dönemde bu durumun toplam talep yetersizliği nedeni ile ekonomik ve sosyal krizlere neden olacağı belirtilmektedir (Parasız, 1999:173).

Marx büyüme modelinde tüketim ve yatırım olarak başlıca iki kesim arasında akım tablosunu önce basit sonra genişletilmiş şemalar halinde incelemiş ve sistemin iç örgüsünü tanımlamıştır. Modelde kapitalist ekonominin dinamizmini kuran ve bir bakıma çöküş sebeplerini hazırlayan elemanların kilit noktasında sermaye ve onun organik bileşimi gelir. Bu bileşim sabit sermaye ve değişken sermaye olarak ayırım gösterir. Marx bu ayırmadan hareketle tahlillerine teknolojik bir olay olarak Temerküz Kanununu katar. Kapitalist ekonomi önüne geçilemez bir kanun zoru ile daha çok makine ve daha az emek kullanan bir üretim biçimine doğru yol almaktadır. Bununla sermayenin organik bileşiminde sabit sermaye çoğalırken değişken sermaye gitgide azalmaktadır. Bu da sermayedarın artı değerini daraltır. Dolayısıyla sermayedar karını arttırmak için parça başına artı değeri arttırtma yoluna gidecek ve üretimi arttıracaktır. Ancak üretim artışına karşın ekonomide gelir yetersizliğinden dolayı bir talep ortamı yaratılamadığı takdirde sürüm tıkanmaları, iflaslar ve işsizlik çığ gibi büyüyecektir (Gürak,2004:71).

2.3.2.6. Keynesyen Teoride Büyüme

J. M. Keynes, Klasik ve Neo Klasiklerin “kendiliğinden tam istihdam dengesi”ne ve devletin ekonomiye müdahalede bulunmaması gerektiğine ilişkin teorik temellerini ve bazı ilkelerini alt üst etmiştir. Keynes, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere’de görülen yüksek işsizlikle birlikte 1929 büyük buhranının dünya ekonomisinde yarattığı daralma ve bunalımın etkisi altında düşünce sistematüğini geliştirmiş ve kendi tezlerini ön plana çıkaran iktisatçılarla birlikte iktisat literatürüne yepyeni kavram ve analizler getirmiştir (Kazgan, 1997:203).

Neo-klasik iktisatçılara göre, ücret ve fiyatlar esnek olduğu için eksik istihdam durumunda, işçiler arasındaki rekabet reel ücretleri düşüreceğinden ekonomi tam istihdam durumuna gelecektir. Keynes’e göre ise, emek arzı, reel ücretin değil, parasal ücretin (W) bir fonksiyonudur.

$$LS = f(W) \quad f > 0$$

İşçiler, parasal ücretlerin düşmesine karşı çıkarlar ve bu yüzden parasal ücretler aşağı doğru in-elastiktir. Öyle ki, işçiler, reel ücretleri düşse dahi parasal ücret artışını olumlu karşılayacak, yani para aldanmasına düşeceklerdir. Keynes'e göre, işçinin parasal ücretlerde bir indirim yapılmasına karşı çıkmasını istihdam artışını engelleyen bir neden olarak görmemek gerekir, çünkü parasal ücretleri azaltarak reel ücretleri düşürmek çoğu defa mümkün değildir. Ayrıca, parasal ücretleri belirleyen etkenler; sendikalar, ücret yasaları ve gelenekler gibi dışsal güçler olup, emek arz ve talebi gibi içsel etkenler değildir (Savaş,2007:757).

Ekonominin faaliyet hacmini, toplam üretime, yani toplam arza olan efektif talep, yani toplam talep belirler. Toplam üretime olan yetersiz talep, ekonominin üretim kapasitesinin altında faaliyet göstermesine ve dolayısıyla gayri iradi işsizliğe yol açar. Keynes'in teorisinde Say Yasası geçerli değildir.

Efektif talep, tüketim harcamaları (C) ve yatırım harcamaları (I) tarafından belirlenir. Tüketim harcamaları, tüketim mallarına yönelik harcamalardır. Tüketim harcamaları, cari gelirin (Y) bir fonksiyonudur. Keynes'e göre bir ülke zenginleştikçe, artan gelirin giderek daha az bir kısmı tüketime ayrılacak ve ortalama tüketim eğilimi (C/Y) düşecektir. Başka bir deyişle, toplumun tüketmek istediği ve üretmek gücüne sahip olduğu mal miktarı arasındaki fark, gelir arttıkça mutlak olarak büyür. Keynes, bu sonuca ampirik bir yolla değil, apriori olarak varır ve bu durumu "psikolojik kanun" olarak niteler (Kazgan,2005:226).

Görüldüğü üzere, sistemin bağımlı değişkenleri milli gelir ve istihdam, bağımsız değişkenleri ise tüketim eğilimi, sermayenin marjinal etkinliği ve faiz oranıdır. Keynes'e göre yatırım harcamalarını tam istihdamı sağlayacak ve sürdürecektir miktarda olmasını güvence altına alacak bir mekanizma yoktur. Bu sebeple, Keynes, kamu yatırımlarının, tam istihdama ulaşılmasında tek yol olduğunu düşünmektedir. Devlet, sermayenin marjinal etkinliğinin önemsiz olduğu bayındırlık gibi yatırımlar yapabilir (Keynes,2008:123).

Keynes'in teorisi, sadece mevcut üretim kapasitesinin tam kullanımını konu aldığı için, çalışmamız açısından yeterli gözükmemektedir. Keynesyen teorinin dinamik bir versiyonu olan Harrod-Domar modeli bu eksikliği gidermektedir.

2.3.2.7. Post-Keynesyen Teoride Büyüme (Harrod-Domar Modeli)

Keynesyen modelin uzun dönemde uygulanmasına ilişkin geliştirilen model, Roy Harrod ve Evsey Domar tarafından geliştirilmiştir. Harrod ve Domar ayrı ayrı modeller geliştirmiş olmalarına rağmen modeller arasındaki çok az farklılıklar nedeniyle bu model Harrod-Domar modeli olarak anılmaktadır. Bu modelde net yatırımların ikili etkisi vurgulanmaktadır. Net yatırım bir yandan arz cephesine yani üretime yönelik talep oluştururken, diğer yandan da çıktı üretmek için ekonominin kapasitesinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Örneğin bir kumaş fabrikası kurulurken, bu fabrikanın binasının inşasında kullanılacak olan demir, çimento, makine, işgücü vb. talebini artırırken, fabrikanın işlemeye başlaması ile de ülkenin kumaş üretimi kapasitesinde artışa neden olmaktadır (Ayhan,2008:63).

Harrod-Domar büyüme teorisi toplam talep, üretim ve istihdam arasındaki ilişkileri açıklayarak, ekonominin büyüme hızını belirlerken iki kavrama dayanır. Bu kavramlar; "marjinal tasarruf oranı" ile "sermaye hasıla katsayısı" kavramlarıdır. Modelde büyüme hızı ile sermaye hasıla katsayısı arasında negatif, marjinal tasarruf oranı ile arasında ise pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Model, büyüme hızının esas olarak sermaye birikimi tarafından belirlendiğini öne sürer (Yılmaz, 2006:111).

Harrod-Domar modelinin temel varsayımı, sermaye ve emek arasında ikame olanağının olmadığı için sabit oranlı bir üretim fonksiyonudur. Üretim miktarı ne olursa olsun sermaye-emek oranı ve sermaye-hasıla oranı(k) sabittir. Diğer bir varsayımına göre, tasarruflar gelirin(Y) sabit bir oranıdır.

Bu modele göre her üretken yatırım, ekonomideki yatırım mallarının miktarını arttırırken aynı zamanda ekonominin üretim kapasitesini de arttırır. Bir ekonomide marjinal tasarruf oranı ne denli büyük ve sermaye hasıla katsayısı ne kadar küçük ise o ekonomide büyüme hızı o kadar büyük olacaktır. Modele göre;

Büyüme Hızı = $\Delta Y/Y$,

Marjinal Tasarruf Oranı = s ,

Sermaye Hasıla katsayısı = k ise büyüme

$\Delta Y/Y = s/k$ kadar olacaktır.

Öte yandan sermayenin marjinal verimliliği (σ) sermaye hasıla katsayısı (k)nın tersidir. Yani $\sigma = 1/k$ dir. O Halde

$$\Delta Y/Y = s \cdot \sigma \text{ olacaktır.}$$

Buna göre büyüme, marjinal tasarruf oranı ile sermayenin marjinal verimliliğine bağlıdır.

Örneğin bir ülkede $s = \%15$ ve $k = 3$ ise büyüme oranı $\%15/\%3 = \%5$ olacaktır.

Milli gelirdeki artışı ifade eden $\Delta Y/Y$, brüt büyüme hızını gösterir. Net büyüme hızını bulmak için bu orandan nüfus artış hızını çıkarmak gerekir. Yukarıdaki örnekte nüfus artış hızının $\%1$ olduğunu düşünersek net büyüme hızı $\%4$ olacaktır.

Harrod-Domar büyüme modeli daha çok gelişmiş ekonomiler için geliştirilmiştir. Modelin temel amacı; ekonomiyi, işsizlik ve enflasyon ortamına sokmadan yürütebilmektir. Gelişmekte olan ülkelerde tek amaç bu olmayıp aynı zamanda ekonominin yeterli bir hızla büyümesi de önem taşımaktadır. Harrod-Domar modellerinde ise işin bu yönü üzerinde hiç durulmamıştır (Acar, 2002: 92).

Harrod, büyüme sürecinde teknolojik gelişmenin ortaya çıkacağını, bu gelişmenin nötr olacağını varsaymaktadır ve bu nedenle sermaye-hasıla oranı sabit kalırken işgücü verimliliği artacaktır. Hem sermaye, hem de emeğin tam kullanımında büyüme için gerekli ve doğal büyüme oranlarının eşit olması gerekir. Ancak modelde s , k ve n (nüfus artış hızı) parametreleri sabit kabul edildiğinden

$$gW = gN$$

olma ihtimali çok zor ve tesadüfidir. Böylece Keynes'in piyasa mekanizmasının tam istihdamı sağlayamayacağı görüşü dinamik versiyonda söylenmiş olmaktadır. Modelde, sermaye tam kullanımdayken emeğin bir kısmından yararlanılmayan durumda

$$(gN > gW)$$

işsizlik giderek artar ve tasarruf ile sermaye birikimi işgücünün tam kullanımı için yeterli değildir. Emeğin tam kullanımını engelleyen unsur, sermaye olduğu için, model tasarruf ve sermaye arttırıcı politikaları önermektedir (Ünsal,2007:92).

2.3.2.8. Monetarist Teoride Büyüme

1970'li yıllarda İngiltere ve Amerika'da görülen enflasyon oranları artışı Keynesyen politikaların sorgulanmaya başlamasına neden olmuştur. Üretim artışı için toplam talebin arttırılması, bunun için de maliye politikasının daha etkin olduğunu savunan Keynesyen analize tepki olarak iktisat politikası uygulamalarında para politikasının etkinliğini savunurlar. Keynesyen teoride öne sürülen toplam talebi arttırmaya yönelik politikaların asıl etkisinin üretim düzeyi üzerinde değil, fiyatlar ve ücret düzeyi üzerinde olacağını belirtirler (Kenway, 1994; 124).

Monetaristler maliye politikasıyla efektif talebin arttırılamayacağını ve efektif talep artışının işsizliği düşürmeyeceğini iddia ederler. Ekonomide en önemli değişkenin para arzı olduğunu dikkate alarak büyüme ile para arzı arasında ilişki kurarlar. Daha çok fiyat istikrarı üzerinde durdukları için para arzındaki artış oranının fiyat istikrarı ile uyumlu olması gerektiğini, büyüme hızı ile uyumlu bir para arzı artışının fiyat istikrarını bozmayacağını, büyüme hızını aşan para arzının ise dengeyi bozarak enflasyonist etki yapacağını söylerler. Benzer şekilde reel büyüme oranı artarken para arzı yeterince artmamışsa deflasyonist bir durum ortaya çıkacaktır ki bunu önlemek için para arzı büyüme oranı kadar arttırılmalıdır. Monetaristler Keynes'in bütçe açıklarını önlemek için kamu harcamaları yoluyla toplam talebi genişleterek tam istihdama ulaşma görüşünün yanlış olduğunu çünkü kamu harcamalarındaki artışın özel yatırımları azaltacağını, crowding out etkisinin

geçerli olduğunu, dolayısıyla maliye politikası yoluyla efektif talebin arttırılamayacağını ve işsizliğin düşürülemeyeceğini iddia ederler (Kazgan,1997:244-245).

Friedman ve izleyicileri aynı zamanda Philips eğrisi yaklaşımına da benzer eleştiriler yönelterek “Beklentiler Eklenmiş Philips Eğrisi” yaklaşımını analiz etmişlerdir. Buna göre hükümetin efektif talebi arttırmak için kullandığı politikalar işsizliği ancak kısa vadede geçici olarak düşürür uzun vadede işsizlik tabii işsizlik düzeyindedir ve sadece enflasyon artmıştır. Kısa vadede eğri negatif eğimlidir, yüksek fiyat düzeylerinde işsizlik daha azdır, uzun vadede beklentiler oluşur ücret talepleri yükselir, maliyetler artar üretim ve istihdam eski düzeyine döner tek fark sadece enflasyonun yükselmiş olmasıdır (Kazgan 1997;244-245).

2.3.2.9. Arz Yanlı İktisat Teorisinde Büyüme

Özellikle ABD'nin ve uluslararası finans kuruluşlarının yönlendirmesiyle, 1980 li yıllardan itibaren Keynesyen refah devletçi politikaların terk edilerek neo-liberal büyüme stratejisi izlenmesi ve uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerinin tamamen serbestleştirilmesi ve ülkelerin iç uygulamalarında piyasa mekanizmasına daha fazla yer verilmesi talep edilmeye başlanmıştır. Böylece Keynesçi ve ithal ikameci büyüme stratejileri terk edilirken dünya ekonomisi yeni bir küreselleşme dönemine girmiştir. Arz yönlü iktisat klasik iktisadın modern tarzda ifadesi olarak da değerlendirilmektedir (Pamuk, 2003:12).

Bu yaklaşımın savunucularına göre, ekonomide vergilerin azaltılması, keynesyenlerin öne sürdüğü gibi toplam talebi teşvik ettiği için değil, o ekonomideki kişileri çalışmaya, yatırıma, tasarrufa ve üretime teşvik etmek için etkilidir. Özellikle durgunluk içinde enflasyonu (stagflasyon) önlemede yetersiz kalan Keynesyen öneriler karşısında arz yönlü iktisat, devlet harcamalarını sınırlayarak toplam talebi azaltan, para arzındaki artışı kontrol altına alan ve tasarruf ve sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyen vergi yüklerini hafifletmeye yönelik öneriler getirmişlerdir (Yaşar,2008:17).

2.3.2.10. Yeni Klasik Teoride Büyüme

1970'li yıllarda, Keynesyen iktisat politikalarına tepki olarak doğan bu ekolün mensubu iktisatçılar “içsel (endojen) büyüme modeli” ni geliştirmişlerdir. İçsel büyüme modelinde, uzun dönemli büyüme açısından, bir üretim faktörü olarak beşeri sermayenin fiziki sermayeden daha önemli olduğu ileri sürülür. Neo-Klasik büyüme modelleri sermayenin azalan getirisini kabul ederken, içsel büyüme modelleri beşeri sermayeyi de kapsayan sermayenin artan getirisinin olabileceğini ve bu artan getirinin de uzun dönemde büyümeyi arttıracığını kabul etmektedirler. Bu modelin ana savunucuları P. Romer, R. Barro ve R. Lucas'tır.

Yeni klasik görüşe göre, uygulanan para politikasının etkili olabilmesi için önceden tahmin edilemeyen, sürpriz nitelikte olması gerekir. Yeni klasik iktisatçılar, Keynesyen politikaların başarısını belirsizlik ortamının yaratılmasına bağlamaktadır. Şöyle ki, genişletici para politikası sonucu yükselen fiyatların, sadece kendi mallarına olan talebin artmasından mı (nispi şok), yoksa nispi bir fark olmadan, ekonominin genelinde bir talep artışından mı kaynaklandığı kestiremeyen üretici, ortalama bir karar vererek üretimini bir miktar arttırır. Fakat talep artışının derneşik bir şok olduğunu anlayınca üretimini eski düzeyine çeker (Paya,2001:345).

Solow'un büyüme modelinde teknolojik ilerlemenin dışsal (nasıl ortaya çıktığı modelde açıklanmayan) olduğunu ve modelin büyümenin nasıl meydana geldiğini aslında açıklayamadığını düşünen Romer ve Lucas gibi iktisatçılar, büyümeyi etkileyen kaynaklar olarak Solow modelinde sayılan fiziki sermayenin yanı sıra büyümenin asıl itici gücü olarak beşeri sermayeyi ön plana çıkarmışlardır. Bu modellerde teknoloji artık içsel bir değişkendir ve hükümet politikalarının ekonomik büyümeyi nasıl ve ne kadar etkileyebileceği üzerinde durulmaktadır. Bunlara göre, beşeri sermayeyi arttırmaya yönelik eğitim, sağlık vb. yatırımlar, üretimin verimliliğini arttırmakta ve bu da büyümeyi pozitif yönlü etkilemektedir. Hükümetlerin büyümeyi hızlandırmak için toplumun bilgi düzeyini geliştirmeleri ve bunun için iş başında eğitim ve AR-GE harcamalarını teşvik etmeleri gerektiği, eğitimin yarattığı pozitif dışsallıklar nedeniyle büyüme sürecinde azalan verimler kanununun işlemeyeceği çünkü bilginin ölçeğe göre artan getiri sağlayacağı ileri

sürülür. Ayrıca ekonomide tasarruf eğilimi yükselirse, bunun sermaye stoku ve büyüme hızını yükselteceği belirtilir (Unay, 1999:413).

İçsel Büyüme Modellerinde ekonomik büyümenin içsel iktisadi temellerinin olacağı söylenmekte ve Neo Klasiklerin iddialarının aksine ülkelerin gelir seviyelerinin kendiliğinden birbirine yaklaşmayacağı, az gelişmiş ülkeler eğer gerekli önlemleri almazlarsa gelişmiş ülkeler ile aralarındaki farkın açılacağı vurgulanır.

2.3.3. İçsel Büyüme Teorileri

Büyüme üzerine son yıllarda yapılan çalışmalar büyümenin kayıp ögesini açıklamaya odaklanmış bulunmaktadır. İçsel büyüme kuramı; büyüme hızını içselleştirmeye, yani kuramın içinde belirlemeye çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle, içsel büyüme teorileri teknolojik gelişmenin dışsallığını kabul etmemekte ve bunu modelin içerisinde belirlenen bir değişken olarak almaktadırlar. Ayrıca, içsel büyüme kuramının savunucuları, hükümet politikaları ve iktisadi davranışın uzun dönemde büyüme hızını etkileme yeteneğine sahip olması gerektiği görüşünden hareket etmekte ve bu oluşuma izin verecek dinamikleri araştırmaktadırlar (Kar ve Taban,2003: 5).

1980'lerin sonlarında ortaya çıkan ve öncülüğünü Amerikalı iktisatçı Paul Romer ve yeni klasik okulun kurucusu Robert Lucas'ın yaptığı bu alternatif yaklaşıma, "İçsel Büyüme Teorisi" denir. (Ünsal,2005,594)

İçsel büyüme modelleri, ekonomik büyümeyi piyasa mekanizması içinde faaliyet gösteren ekonomik güçlerin içsel olarak belirlediğini varsayarken, büyümenin itici gücünü (engine of growth) tanımlar ve bunun birikimini sağlayan etkenler ile büyüme sürecinin işleyişini açıklar. Modeller, büyümenin itici gücü olarak tanımladıkları faktörler itibarıyla üç ana grupta incelenebilir (Ehrlich 1990, s.3):

- i. nüfus artışı ve beşeri sermaye birikimini birer karar değişkeni olarak ele alanlar,
- ii. içermemiş teknolojik değişmeyi, dışsal ve özerk (autonomous) bilimsel buluşlar yerine, piyasa güçlerinin yönlendirdiği girişimci kararlarına bağlayanlar,

iii. büyüme sürecinde kamunun rolünü bağımsız bir değişken olarak dikkate alanlar.

Eski ve yeni büyüme modelleri arasındaki en önemli fark, sermayenin getirisine ilişkin kabul ettikleri varsayımdan kaynaklanmaktadır. Neo-Klasik büyüme modelleri sermayenin azalan getirisini kabul ederken, içsel büyüme modelleri beşeri sermayeyi de kapsayan sermayenin artan getirisinin olabileceğini ve bu artan getirinin de uzun dönemde büyümeyi azaltmayacağını kabul etmektedirler (Sala-i Martin, 1990) İçsel büyüme modellerinde, ekonomik büyümenin içsel iktisadi temelleri olacağı söylenmekte ve ülkelerin gelir seviyelerinin kendiliğinden birbirine yaklaşacağı tezi yıkılmaktadır. Neo-Klasik modelin aksine, az gelişmiş ülkeler eğer gerekli önlemleri almazlarsa gelişmiş ülkeler ile arasındaki fark daha da artacaktır. Yeni büyüme modellerinde teknoloji içselleştirilmekte ve kamu politikalarının ekonomik büyümeyi etkileme mekanizmaları öne çıkartılmaktadır. Sabit ya da artan getiriye kaynaklık edecek değişik öneriler bulunmaktadır. Özellikle, Lucas (1998) beşeri sermayenin, Rebelo (1991) kümülatif sermayenin, Romer (1986, 1990) Ar-Ge çalışmalarının, Barro (1990) kamu harcamalarının ve Pagano (1993) finansal piyasaların artan getiri sağlayacağını ileri sürmektedirler. İçsel büyüme modelleri, bir ekonominin büyümesini etkileyen sektörlerin önemini açıkça belirtmektedir. İçsel büyüme modelleri, bilgi taşmaları modelleri, beşeri sermaye modelleri ve kamu politikaları olmak üzere üç ana başlık altında incelenebilir (Kar ve Taban,2003: 5).

2.3.3.1. Lucas'ın İnsan Sermayesi Modeli

İnsan sermayesinin iktisadi büyümeye etkisi, geliştirilmiş olan çeşitli modellerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1980'li yılların ortalarına kadar yapılan araştırmalarda, Neo-Klasik iktisat ekolünün temsilcilerinden Solow ve Swan tarafından geliştirilmiş modeller yaygın olarak kullanılmıştır. Sonraki yıllarda ise bu modellere alternatif olarak, teknolojiyi içselleştiren yeni büyüme modelleri geliştirilmeye başlanmıştır. Neo-Klasik büyüme modelinin bazı varsayımlarının değiştirildiği söz konusu modellerde, beşeri sermayenin iktisadi büyümeye kaynaklık edeceği açıkça ifade edilmiştir (Kar, 2003: 182).

Ekonomik kalkınmada insana yatırımın önemine ilk dikkat çekenler, A.Smith ve Klasik İktisadın öncüleri olmuştur. Daha sonraları, iktisat biliminde özellikle

ölçülebilir unsurlara ağırlık verilmesi nedeniyle, ihmale uğrayan insan sermayesi kavramı, İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan teknolojik gelişmeyle birlikte yeniden gündeme gelmiştir. 1950'lerin sonunda Denison, Schultz ve Becker gibi iktisatçılar Smith'in görüşlerinden hareketle insan sermayesi kuramını geliştirmişlerdir. Denison tarafından yapılan araştırmada, eğitimin işgücünün beceri ve üretkenlik kapasitesini geliştirdiğini ve bu yolla milli gelirin artmasına doğrudan katkıda bulunduğu ilişkin bulgular elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, ABD'de 1910 ve 1960 yılları arasındaki ekonomik büyümenin yaklaşık yüzde yirmi üçünün işgücünün eğitim düzeyinin artışından kaynaklandığı hesaplanmıştır. Schultz ise, fiziksel sermayenin getiri oranı ile insan sermayesinin getiri oranından yararlanarak eğitimin ekonomik büyümeye katkısını ölçmüş, Denison ile aynı sonuçlara ulaşmış ve ABD' deki büyüme oranının önemli bir bölümünün eğitim yatırımlarıyla açıklanabileceğini ileri sürmüştür (Han ve Kaya, 1999: 126-127).

Son yıllarda Lucas (1988) ve Rebelo (1991) tarafından geliştirilen içsel büyüme modellerinde insan sermayesi, fiziksel sermayeden ayrı bir üretim faktörü olarak ele alınmış ve insan sermayesi birikiminin ekonomik büyüme üzerinde önemli etkilerinin olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca Lucas, gerçekte bireyin insan sermayesindeki artışın kendi verimliliğini artırmasının yanında, diğer üretim faktörlerinin verimliliğine de katkıda bulunduğunu belirtmiştir (Kibritçioğlu, 1998).

Standart Neo-Klasik iktisat teorisinde, parasal değerlerin analizlere katılmadığı ekonomilerde üretim düzeyinin sermaye ve emek faktörleri tarafından belirlendiği, çalışmadan arta kalan zamanın ise yeteneklerin geliştirilmesi amacıyla kullanıldığı varsayılmaktadır. Bu bağlamda, Lucas tarafından geliştirilmiş olan modelin temel farklılığı, hane halkı fayda fonksiyonu kullanmasından kaynaklanmaktadır. Bu fonksiyona göre fayda düzeyi sadece bireyin tercih ettiği olduğu tüketim kalıbına değil, aynı zamanda her bir hane halkının sahip olduğu çocuk sayısına da bağlıdır. Ebeveynlerin çocuklarına yapmış oldukları harcamaların büyük bir kısmının eğitim giderlerinden oluştuğu düşünüldüğünde, eğitime yapılan harcamalar bir tür beşeri sermaye yatırımı olarak dikkate alınabilecektir (Becker, Murphy ve Tamura, 1990: 16-17).

Becker, Murphy ve Tamura'nın 1990 yılındaki çalışması, beşeri sermaye modelinin ilk temsilcisi olarak kabul edilebilir. Modelin en önemli varsayımı içsel olarak belirlenen doğurganlık oranıyla, beşeri sermaye stoku arttıkça getirisinin de artmasıdır. Doğurganlık oranı, fiyatlara ve gelir düzeyine bağlı olarak değişen ekonomik bir karardır. Yeni bilgi üretimi de önceki nesillerin sağladığı beşeri sermaye birikiminin doğrusal bir fonksiyonudur. Ailenin sahip olacağı çocuk sayısı, ebeveynlerin ve özellikle annenin zamanının alternatif maliyeti ile eğitim ve sağlık harcamalarının bir fonksiyonu şeklinde tanımlanmaktadır. Bu anlamda beşeri sermaye açısından zengin ülkelerde insana yapılan yatırımın getirisi, çok sayıda çocuk sahibi olmanın getirisinden fazla olurken, insan sermayesi açısından görece olarak fakir durumdaki ülkelerde bunun tersi bir durum gözlenecektir. Böylece beşeri sermayenin görece kıt olduğu ülkelerde çok çocuklu, geniş aileler ve aile bireylerine daha az yatırım yapılması gibi bir sonuç doğarken, diğer durumda çocukların daha nitelikli yetiştirilmesine imkan veren az sayıda çocuklu, küçük aile yapısı benimsenecek, beşeri ve dolayısıyla fiziki sermaye artmaya devam edecektir.

$$Y = AK^\alpha (vhL)^{1-\alpha}$$

Yukarıdaki eşitlikte

Y=çıktı

A=teknoloji düzeyi

K=fiziksel sermaye stoku,

v=hane halklarının çalışmaya harcadıkları zaman dilimi,

h=çalışanların ortalama yetenek düzeyi ve

L=emek

vhL=insan sermayesinin üretim üzerindeki etkisini göstermektedir.

Dolayısıyla çalışmaya harcanan zaman dilimi ve çalışanların ortalama yetenek düzeyleri arttıkça üretim miktarı da artacaktır. Bu çerçevede, daha çok okullaşma

oranı ile temsil edilen beşeri sermaye birikimi çalışmadan arta kalan zamanla (1-v) ilişkilendirilecektir. $v = 1$ olduğu durumda, zamanın tümü hali hazırdaki üretimi gerçekleştirmek amacıyla kullanılacağı için, çalışanların yeteneklerini geliştirecekleri boş zamanları kalmayacak ve dolayısıyla beşeri sermaye birikimi de sıfır olacaktır (Çoban, 2003,174).

2.3.3.2. Romer'in Bigi Taşma Modeli

İlk içsel büyüme modelini ortaya koyan Romer (1986), Arrow'un (1962) önerdiği 'yaparak öğrenme (learning by doing) fikrini temel olarak kabul etmektedir. Romer, bu fikirle, üretim ve yatırım süreci içinde bir yan ürün olarak teknik bilginin üretildiği, bu bilginin yeni üretimde bir çeşit bedava girdi olarak kullanıldığı ve yeni üretimin daha düşük maliyetle ve yüksek kaliteyle yapıldığını varsaymaktadır. Ayrıca, üretilen bilginin taşmalar sonucu, diğer şirketler tarafından kullanıldığı düşünülmektedir (Yülek,1997).

Romer, belli varsayımlar altında büyüme oranının ülke nüfusu ile doğru orantılı olduğunu ve bunun nedeninin taşan bilginin nüfusu fazla ülkelerde daha çok insan veya birim tarafından kullanıldığını ileri sürmektedir. Ayrıca, üretim ve yatırım süresince yan ürün olarak ortaya çıkan bilgi bir kamu malı gibi düşünülürse, yapılacak bazı yatırımlar bir yandan bilgiyi geliştirenlere fayda sağlarken, diğer yandan bu yeni bilgi ülkedeki toplam bilgi stokunda artış meydana getirecek ve diğer firmalarda bundan yararlanarak verimliliklerini artırırken ekonominin geneli bundan olumlu yönde etkilenecektir. Firmalar karlarını maksimize etmeyi amaçladıklarından bu ikinci etkiyi ihmal etmektedirler. Bilgi stokundaki artış ekonominin geneli için istenilen bir durum olmasına karşın, şirketler çeşitli nedenlerle ellerindeki bilginin diğer firmalara geçmesini istemezler. Bu durum ise özel sektör tarafından gerçekleştirilebilecek Ar-Ge faaliyetlerini kısıtlayacaktır (Kibritçioğlu, 1998:215). Young yaparak öğrenme mekanizması ile teknolojik gelişmenin uluslararası sahaya aktarılmasının altını çizerek, gelişmekte olan ülkelerin öğrenme potansiyeli yüksek sektörlerle önem vermesi gerektiğini ima etmektedir (Özdemir, 2002:241).

Modele içsel olarak alınan teknolojiyi içsel büyüme modellerinde bilginin kullanılmasıyla ilgili olarak şu noktalara dikkat çekilmektedir

i) Bilgiyi kullanma da tüketiciler birbirlerine rakip değildirler ve kimse dışlanmamıştır. Yani üretimde kullanılacak bir bilginin başka bir üretici tarafından kullanılmasında herhangi bir kısıt bulunmamaktadır

ii) Teknolojik gelişme sonucu ortaya çıkan bilgidен ekonomik birimlerin ne ölçüde yararlandığı son derece önemlidir. Teknoloji odaklı çalışan birimler daha emeği daha etkin kullanabilmektedirler. Böylece emek etkinliğinin artması da firma için daha az maliyetle daha fazla üretim anlamına geleceğinden, üreticilerde teknolojiден maksimum düzeyde faydalanma yoluna gitmektedirler.

iii) Eğer teknolojik dışsallıklar söz konusuysa bilginin üretimine özel sektörün yanaşmayacağı ve piyasanın aksayacağı gerçektir. Çünkü belirli bir maliyetle bir bilgi veya teknoloji üretimine giden üretici, bu bilginin kopyalanması sonucunda rakiplerinin kullanımına engel olamayacağından zamanla bu Ar-Ge faaliyetinin maliyetine katlanmamak için teknoloji üretmeyeceklerdir. Çünkü bilgi üstünlüğünün kendisine sağlayacağı avantajı kullanamayacaktır.

iv) Teknolojik gelişme ile fiziki ve beşeri sermaye yatırımları arasında bir ilişki bulunmaktadır. Teknolojik gelişme sayesinde üretim faktörlerinin verimliliği artacaktır. Daha kısa sürede daha doğru ve daha hızlı üretim gerçekleşecektir. Teknolojik gelişme ile üretici daha az işgücü veya daha az sermaye ye ihtiyaç duyacaktır. Bu sayede maliyet avantajı elde edecektir (Kibritçioğlu,1998,215).

İçsel büyüme teorileri, Ar-Ge harcamalarına kaynak ayıran ve serbest ticareti amaçlayan kamu politikalarının büyüme yi olumlu yönde etkilemesini öngörürler.

2.3.3.3. Barro'nun Kamu Politikaları Modeli

Kamu harcamalarının büyüme sürecinde katalizör etkisi yarattığını ileri süren Barro'nun 1990 ve 1991 yıllarındaki çalışmaları, içsel büyüme modellerinin son grubuna örnek olarak verilebilir. Analizin başlangıç noktası özel kesimin, ekonomi genelindeki ve bu arada kendi bünyesindeki kaynakların üretkenliğini arttıracak kamu mallarını üretmede yetersiz kalacağıdır. Her iki çalışmada da 98 ülkeyi kapsayan bir veri seti kullanılmıştır. Barro ilk çalışmasındaki (1990) modelde, ölçeğe göre sabit getiri sağlayan bir üretim fonksiyonunda kamu kesimini de dikkate alarak,

kamu harcamaları, tasarruf oranı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Hükümetler, özel harcanabilir geliri vergilendirerek, büyümeyi etkileyen kamu kaynaklı girdilerin özel kesim girdileriyle aynı oranda artışını sağlayabileceklerinden fert başına gelir ve tüketim artışına katkıda bulunabilirler. Bu anlamda Ar-Ge çalışmalarının teşvik edilmesi ve doğrudan sağlanan kamu hizmetleri, örneğin eğitim, sağlık ve diğer altyapı yatırımları, sosyal anlamda en uygun düzeyde olacaktır. Ancak hükümetin uygulayacağı politikalar yoluyla büyüme performansı üzerindeki etkisi, tamamen kendi amaç fonksiyonuna bağlıdır. Modelde ele alınan şekliyle, temsili hane halkı fayda fonksiyonunun maksimizasyonunu amaçlayan kar amacı gütmeyen, iyi niyetli (benevolent) bir hükümet (Barro,1990:110) büyüme ve refah üzerinde olumlu etki yaparken, seçim endişesi taşımayan, kendi fayda fonksiyonunu gözetemeyen (self-interested) bir hükümet büyüme ve refahı olumsuz yönde etkileyebilir. Analizlerde kullanılan veri seti çerçevesinde, sabit fiyatlarla kamu harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYİH) oranı ile piyasalardaki aksaklıkların büyüme üzerinde olumsuz, siyasi istikrarın ise olumlu etki yarattığı gözlenmiştir. Kamu harcamalarının büyümeyi olumsuz yönde etkilemesi, temelde vergilendirme nedeniyle özel tasarrufların azalmasına bağlanmaktadır. Çalışmalarda, kamu yatırımları/GSYİH oranının büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi saptanamamıştır (Yener Ercan, 2000:134).

Uygulanan makroekonomik politikaların uzun dönem büyüme performansına etkisi Fischer (1991) tarafından da incelenmiştir. Çalışmada bir kesit regresyon analizi yapılırken, politika etkilerini inceleyen içsel büyüme modelleri literatürünün genel bir değerlendirmesi de yer almaktadır. Buna göre hem kesit analizleri hem de diğer analizlerde, enflasyon oranı, dış borç stoku, kamu açıkları gibi temel makro göstergelerin ve dolayısıyla izlenen politikaların büyüme ile ilişkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Makroekonomik politikaların büyümeyi hangi kanallardan etkilediği konusunda tam bir fikir birliği bulunmamakla beraber, yatırımlar ve bu yolla büyümenin etkilendiği yaklaşımı genel kabul görmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir büyüme için ülkedeki makroekonomik istikrar ön koşul olmakla birlikte, dışa açık olma, piyasa mekanizmasının işlerliği, kamunun fiziki ve sosyal altyapıyı sağlama yönündeki rolü büyük önem taşımaktadır (Fischer,1991:361).

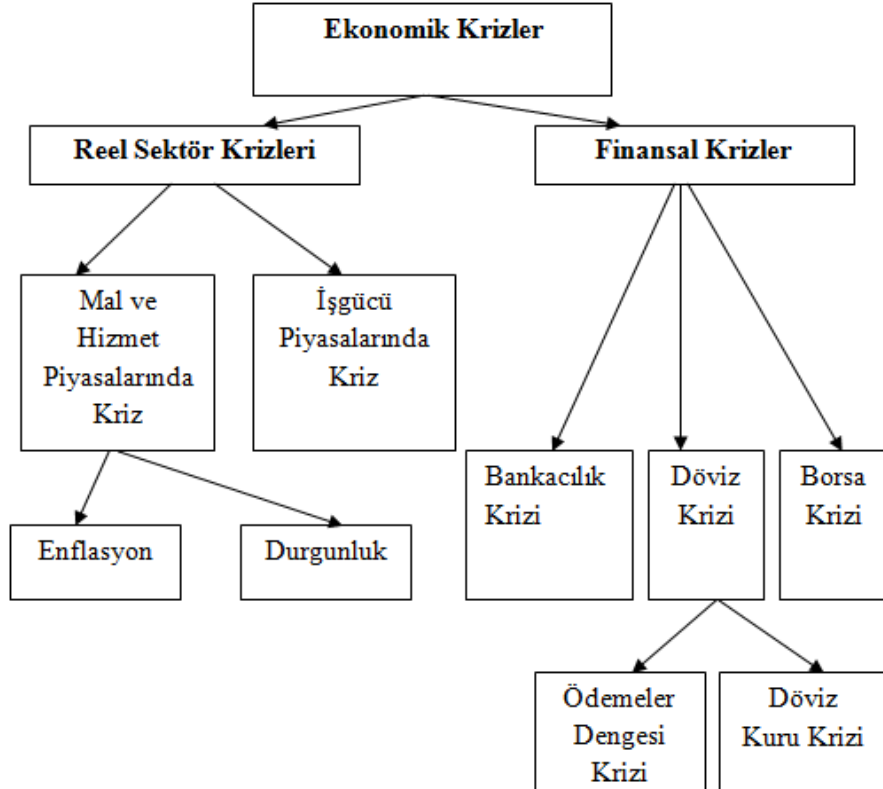
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAŞANAN EKONOMİK GELİŞMELERİN BÜYÜME VE İSTİHDAM YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. KRİZ, BÜYÜME VE İSTİHDAM

Ekonomik kriz genel olarak; piyasada bulunan mallarda, hizmetlerde, bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan üretim faktörleri ile, farklı piyasalarda oluşan fiyatlarda meydana gelen ekonomik faaliyetlere göre normal olmayan aşırı dalgalanmaları ifade eder. Temel anlamda ekonomik krizler, reel sektör ve finansal sektör krizleri olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bu ana başlıkların içerisinde yer alan kriz türleri olarak bankacılık krizi, dış borç krizi, kambiyo krizi ve mali kriz gibi türleri saymak mümkündür. (Kibritçioğlu, 2001: 175).

Tablo 1: Krizler ve Kriz Çeşitleri

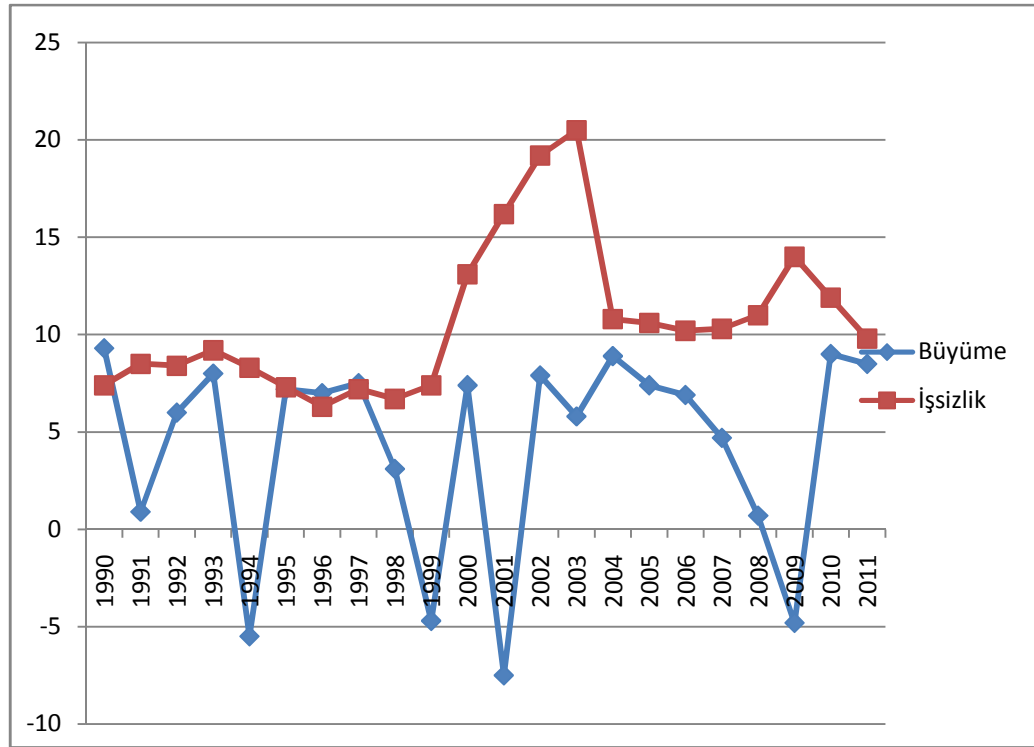
Kaynak: Kibritçioğlu,2001:176

1990'lı yıllarda krizlerin düşürdüğü ortalama GSMH artışı, artan iç-dış borçlar, nüfus artışı ve göç hareketleriyle iç içe geçerek işsizlik ve düşük ücret tablosunu ortaya çıkarmaktadır. 1990'lı yıllarda yaşanan krizlerin dolaylı, fakat kalıcı bir diğer etkisi günümüzde yaşanan teknoloji devrimiyle ilgilidir. Mikro-elektronik devrimi mal ve hizmet üretiminde sermaye yoğunluğunu artırarak emek ikamesi yarattığı ölçüde, teknolojik işsizlik yaratmaktadır. Türkiye elektronik devrimin etkilerini 1990'lı yıllardan itibaren yoğun biçimde yaşamaya geçti. Krizlerde rekabet gücünü artırma ve ihracata yönelme baskısına giren firmalar maliyeti düşürmek için teknolojiyi yenilerken, krizlerin dolaylı etkisi olarak teknolojik işsizliğin de kaynağı olmaktadır. Bunlara örgütlenme beceriksizliğinin, eğitimin özellikle yüksek eğitim kademelerinde piyasa talebine uygun olmayan yapısının ya da piyasanın kabul etmediği kadar düşük vasıfta insan gücü arzının yarattığı, krizlerden bağımsız, uzun vadeli sorunlarla bağlantılı işsizliği de eklemek gerekir. Kısacası, krizlerin dolaylı etkileri yanında bunlardan bağımsız olarak da işsizlik üreten kaynakların Türkiye'deki işsizlik tablosunu ağırlaştırdığı bilinmektedir (Kazgan,2002:2).

1994 krizi çok şiddetli fakat kısa sürelidir. 1992 ve 1993 yıllarının yaz aylarında Avrupa para piyasalarındaki karışıklığa ve rakip ülkelerdeki devalüasyonlara yine, izlenen "sıcak parayı çekme" politikasının etkisi karışmıştır. Bu ikisi de sonuçta, Türkiye'nin dış piyasalarda rekabet gücünü kaybetmekte olduğu beklentisini yaratmıştır. Nitekim TL'nin devalüe edileceği beklentisinin baş göstergesi, cari işlemler bilançosu (CİB) açıklarının 1993 sonunda 6.5 milyar dolara yaklaşmasıdır. Buna hükümetin aynı yılın sonbahar aylarında faiz haddini indirme politikası eklenmiştir. Devalüasyon beklentisinin tetiklediği 4.2 milyar dolarlık sermaye kaçıışı Türkiye'nin sığ para piyasasını ve borsasını altüst etmiştir. 1993 sonunda dolar fiyatı 14 bin TL'den spekülasyonların etkisiyle Nisan 1994'de 40 bin TL'ye fırlarken Hazine Haziran'da %400 faizle borçlanmış, borsada fiyatlar çökmüştür; kitlesel işten çıkarmalar karşısında işçilerin işlerini koruyabilmek için ücretsiz çalışmaya razı olmaları, yaşanan krizlerin tarihinde ilk kez görülen bir olaydır. Bu krizde reel faizlerde ve döviz fiyatındaki fırlama bir yandan; batan bankaların (TYT bank, Impexbank, Marmara bankası) ve şirketlerin getirdiği yükler diğer yandan, devletin borcunun katlanarak artmasının gerisindeki temel nedenlerdir. Reel kesimde üretim düşüşünün istihdama ve ücretlere yoğun biçimde yansması bu

krizin getirdiği bir diğer sonuçtur: 1993'ün 2. çeyreğinde %79.6 olan özel imalat sanayiinde kapasite kullanım oranı 1994'ün aynı döneminde %63.2'ye düşerken, Nisan 1993'de 1.6 milyon olan işsiz sayısı Nisan 1994'de 1,864 bine fırlamıştır; GSMH'daki düşüş %6 oranındadır. Dolar üzerinden reel ücretler özel imalat sanayiinde %40 oranında düşüşle 1988 krizindeki düzeyine inmiştir. 1994'de reel ücret düzeyi imalat sanayiinde bir yıl öncekinin yarısına inerken atıl işgücü oranı da %16.6 ile doruktur. Ücretlerdeki düşüş bir yana, ihracatın verdiği ivmeyle bu kriz 1994 yılı Eylül ayı itibariyle atlatılmış, üretim ve istihdam artışa geçmiş bulunuyordu. 1997 Nisanına gelindiğinde işsiz sayıları 1.3 milyona gerilerken dolar üzerinden imalat sanayiindeki reel ücretlerde de %13 oranında bir artış görülüyordu. Diğer bir deyişle, 1994 krizini izleyen üç yılda GSMH'de ve sanayide yaşanan hızlı büyüme reel ücret artışından çok istihdam artışına yansımıştı (Kazgan,2002:2).

Tablo 2: Türkiye'de Büyüme ve İstihdam Trendi

Kaynak: DPT

Şubat 2001 krizinde ise; 2000 yılı sonu itibariyle, CİB açığının 10 milyar dolara çıkması, buna karşılık Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)

rezervlerinin yaz aylarındaki 36.5 milyar dolarlık seviyesinden 30 milyar dolara gerilemesi, 2001 başında (Şubat ve Mart) 5 milyar dolara yakın yeni bir sermaye çıkışını tetikledi. Bunu izleyerek döviz fiyatlarının hızla tırmanışa geçmesi olağandı. Mart itibariyle TL %33 oranında devalüe olurken faiz hadlerinin %100'ü aşması, TCMB rezervlerinin de 30 milyar doların altına inmesiyle, Uluslararası Para Fonu (IMF) programı çöktü; program çökerken de reel kesim programla birlikte çöküşe geçti. IMF programı bu kere tersine dönüyor, Türkiye “serbest dalgalı kur” rejimine, hem de devletin döviz rizikosu doruklarda dolaşırken geçiyordu (Kazgan, 2002:13).

2001 Mayıs ayına kadar geçen sürede çöken 15317 firma dahil, krizin başladığı 1998'den bu tarihe kadar toplam 94905 firma kapanmış, işsizlik oranı da %6.8'den %8.6'ya atıl işgücü oranı %16.7'ye fırlamıştı. Ancak kayıt dışı çalışan işçiler ya da kayıt dışı firmalardaki işsizlerin sayısının ne olduğu belli değildi. İşsizlerin sayısında bir milyonluk artış olduğu tahmin ediliyordu. (Kazgan, 2002:14).

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası dönemde, Türkiye ekonomisi dinamik ve istikrarlı bir büyüme süreci yakalamış, bu dönemde ekonomik yapı ciddi bir kabuk değişimi geçirirken, işgücü piyasaları paralel bir dönüşüm yaşayamamıştır. 2002–2007 döneminde ekonomik büyüme performansı, güçlü bir ivme yaratırken, ortalama büyüme oranı söz konusu dönemde %6,8 düzeyine ulaşmıştır. 2002 yılında işgücünün tarımsal ağırlığı toplam işgücünün 1/3'ünden 2007 yılında 1/4'üne gerilerken, benzer bir eğilimin sınırlı düzeyde olmakla birlikte tarım dışı sektörlerde sanayiden hizmetlere doğru yaşandığı görülmüştür.

Tablo 3: Oransal Olarak İşsizlik ve İstihdam

	İşgücüne Katılma Oranı	Tarım Dışı İşsizlik Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
1990	57,6	12,4	7,4	53,3
1991	56,5	14,7	8,5	51,7
1992	55,8	14,0	8,4	51,1
1993	52,4	14,3	9,2	47,6
1994	54,1	13,2	8,3	49,7
1995	54,4	11,0	7,3	50,4
1996	54,1	10,6	6,3	50,7
1997	52,2	11,0	7,2	48,4
1998	53,8	11,0	6,7	50,1
1999	51,0	10,8	7,4	47,2
2000	42,5	19,0	13,1	37,0
2001	42,1	24,4	16,2	35,3
2002	40,9	26,6	19,2	33,0
2003	38,4	26,0	20,5	30,5
2004	46,3	14,2	10,8	41,3
2005	46,4	13,5	10,6	41,5
2006	46,3	12,7	10,2	41,5
2007	46,2	12,6	10,3	41,5
2008	46,9	13,6	11,0	41,7
2009	47,9	17,4	14,0	41,2
2010	48,8	14,8	11,9	42,8
2011	49,4	11,4	9,8	43,8

(Kaynak: TÜİK)

Tablo 4: İstihdamın Sektörel Dağılımı

Yıllar	TARIM	SANAYİ	HİZMET
1990	45,9	15,9	38,2
1991	47,2	14,9	37,9
1992	44,4	17,4	38,2
1993	40,7	16,5	42,8
1994	42,0	16,3	41,7
1995	44,0	16,3	39,7
1996	44,2	16,1	39,7
1997	39,4	18,8	41,8
1998	42,0	16,4	41,6
1999	36,7	18,5	44,8
2000	36,0	24,0	40,0
2001	37,6	22,7	39,7
2002	34,9	23,0	42,1
2003	33,9	22,7	43,4
2004	29,1	24,9	46,0
2005	25,7	26,3	48,0
2006	24,0	26,8	49,2
2007	23,5	26,7	49,8
2008	23,7	26,8	49,5
2009	24,7	25,3	50,3
2010	25,2	26,2	48,6

Kaynak: Tüik

İstihdamın sektörel dağılımı ülkelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi vermektedir. Gelişmiş ülkelerde tarımın payı oldukça düşük olup en yüksek pay sanayi sektöründedir. Geçiş süreci yaşayan ülkelerde ise tarım sektörünün payı azalırken sanayi sektörünün payının artması beklenir. Ancak tabloda görüldüğü gibi Türkiye’de bu süreç beklenildiği gibi gerçekleşmemiştir. Tarım sektörünün payı hala olması gerekenden yüksek seyrederken, sanayi sektöründe anlamlı bir artış yaşanmamıştır. Sanayi sektöründe yeterince istihdam yaratılamaması sonucu hizmet sektörünün kontrolsüz bir şekilde artarak son yıllarda %50'lere ulaşmıştır. Tarımda

istihdam gerilerken sanayi ve hizmetler kesiminde yeni, verimli, formel istihdam olanakları artırılmamıştır. Dolayısıyla bu yapısal dönüşüm, kırsal yoksulluk, enformel istihdam, artan gelir eşitsizliği ve kentsel alanlarda artan sosyal dışlanmayı beraberinde getirmiştir (Sapancalı, 2008:12).

2008 Küresel Ekonomik Krizi incelediğimizde ise, 2007 Ortalarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) konut piyasasında başlayan sorunlar giderek büyümüş ve gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ülkelere de sirayet ederek küresel bir boyut kazanmıştır. Krizin nedenlerini, likidite bolluğu ve bunun sonucunda verilen özensiz krediler, aşırı menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının etkinliğindeki yetersizlik ve düzenleyici ve denetleyici kuruluşların müdahalede gecikmesi olarak sıralayabiliriz. Küresel finansal kriz banka iflasları mali sistemdeki konsolidasyonlar ve devletleştirmelerden sonra reel sektöre de yansarak küresel büyüme oranlarını düşürmüş, enflasyonist etkiye yol açmış, ve regülasyon taleplerinin daha yüksek sesle dillendirilmesine neden olmuştur.

Küresel kriz işsizlik oranlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle ABD ve gelişmiş ekonomilerde yukarı yönlü trend göze çarpmaktadır. Türkiye’de ise 2006 ve 2007 yıllarında yüzde 10’ların altına düşen işsizlik oranları tekrar yüzde 10 un üzerinde seyretmeye başlamıştır. ABD de yaşanan mali çalkantının Türkiye’de istihdama çok büyük bir etkisi olmamıştır. Ancak bu krizle birlikte Türk mali sistemin daha temkinli adımlar atacağını bekleyebiliriz. Özellikle kredi politikasında daha seçici bir bankacılık kesimi ve büyüme konusunda daha az istekli bir mali sektörle karşı karşıya kalabiliriz. Böylece, mali sektörün kendisini koruma refleksi yüksek kredi maliyetleri nedeniyle yatırımlar ve istihdam üzerinde baskı oluşturabilir.

Küresel krizin yansınmalarını ülkemiz açısından değerlendirecek olursak; 2007 yılında %4,5 olan ekonomik büyüme, 2008’de %0,9’a 2009 ise, -%4,5’e gerilemiştir. Bu durum ekonominin ihracat kapasitesini de olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) verilerine göre, 2008 yılında 113.5 milyar dolar olan ihracat 2009 yılında %23’e gerilemiştir. Türkiye’nin ihracat yaptığı ülkelerde baş gösteren talep daralması, ihracat yapan sektörlerde olumsuz yönde etkilemiş ve bu da işsizliğin artmasına neden olmuştur. Küresel ekonomik krizin

ulusal ekonomideki yansımaları işgücü piyasasında belirgin bir etki yaratmış, son iki yıllık süreçte işsizlik oranları yeniden artış eğilimine girmiştir. Kriz döneminde işsizliği genişleten temel etmenin işini kaybeden işgücü olduğu açıktır. Ancak krizin reel ücretler üzerinde yarattığı olumsuz etkileri telafi etmek isteyen ilave işgücü arzının da bu sonuçta etkisi yansınamaz. Nitekim sadece 2009 yılında işgücünün net 1 milyonu aşan düzeyde bir genişleme kaydettiği görülmektedir (TÜİK: www.tuik.gov.tr).

3.2. TÜRKİYE İZLENEN İSTİHDAM POLİTİKALARI

Bu bölümde devletin işgücü piyasasına müdahale yöntemleri iki ana grupta toplanarak değerlendirme yapılacaktır. Bunların ilki “aktif istihdam politikaları” ikincisi ise “pasif istihdam politikaları” başlığı altında incelenip değerlendirilecektir.

3.2.1. Aktif İstihdam Politikaları

Aktif istihdam politikaları, işsizlerin iş bulma zorluklarını giderme, yeni istihdam alanları açma, emek arz ve talep dengesini sağlama gibi temel ilkeler üzerine kurulmuştur. Bir nevi işsizlik öncesi istihdamı koruyucu ve artırıcı politikalar bütünü olarak tanımlayabiliriz. Bu kapsamda aktif istihdam programları; meslek danışmanlığı, kariyer yönetimi hizmetleri, iş arama stratejileri ve çeşitli meslek eğitimlerini içermektedir (Işığın ve Emirgil,217).

Aktif istihdam politikalarının uygulanması ile emek piyasalarında bazı olumlu değişikliklerin gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu değişikliklerin başında işsizliğin azaltılması gelmektedir. Aktif istihdam politikalarının bir başka olumlu etkisi işsizlik sigortası ile ilgilidir. İşsizliğin sigorta ile tazmin edilmesi iş aramanın ve boş zamanın fırsat maliyetlerini düşürerek bireylerin piyasada çalışmaya razı olduğu en düşük ücret düzeyini (rezervasyon ücreti) yükseltmektedir. Rezervasyon ücreti yükselen işçiler hem düşük ücretli işleri kabul etmekte istekli davranmamakta, hem de iş arama çabalarını azaltabilmektedirler. Sonuçta işsizler işsizlik sigortası fonunu daha uzun süre kullanarak bir anlamda sistemi suiistimal edebilmektedirler. İşsizlik sigortasından yararlananların aktif istihdam programlarına katılmaları zorunlu hale getirildiğinde gerçekte çalışmak istemeyenlerin tespiti daha kolay hale

gelebilmektedir. Aktif istihdam politikalarının bireysel faydalarının yanı sıra çok sayıda sosyal ve makro-ekonomik etkileri olduğu söylenebilir. Aktif istihdam politikaları işsizliğin azaltılması hırsızlık, uyuşturucu ve alkol kullanımı, fuhuş gibi işsizliğin sebep olduğu veya artırdığı sosyal problemlerin azalmasına yardım edebilmektedir. Programlar sadece katılımcılara değil diğer bireylere de dışsallık etkisi sağlayabilmektedir. Çocukların örnek olarak aldıkları ebeveynlerin ve yetişkin akrabaların çalışmayarak işsizlik yardımı almaları onların ileride bir işte çalışmaları için gerekli olabilecek sorumluluğu alamamalarına neden olabilmektedir (Biçerli, 2005: 4).

Aktif istihdam politikaları bireyleri emek piyasalarında tutarak oluşması muhtemel bir pasiflik kültürünü ortadan kaldıracıdır. Ayrıca bu programların etkisi ile istihdamın artması durumunda vergi tabanı da genişlemekte, gerek aktif politikaların gerekse işsizlik sigortası gibi pasif politikaların toplam maliyeti azalabilmektedir (Biçerli, 2005: 4).

Aktif istihdam politikaları bireylere yüklediği maliyetlerin yanı sıra kamuya da çeşitli maliyetler yükleyebilmektedir. Bu programlardan bazıları diğerlerine göre daha az maliyete sebep olurken, bazıları oldukça yüksek maliyet gerektirebilmektedir. Politikaların hükümetlere yüklediği bu doğrudan maliyetlerin yanı sıra sosyal açıdan sık gözlenen üç tür olumsuz etkisinden daha söz etmek mümkündür. Bunlardan *etkinlik kaybı etkisi* (deadweight effect) aktif istihdam politikaları ile hedeflenen gruplar program olmasa bile zaten istihdam edilebilecek durumda olduklarında ortaya çıkmaktadır. Program uygulanmasa bile piyasanın kendi işleyişi ile zaten istihdam edilebilecek gruplar için ayrıca harcamada bulunulması kaynakların gereksiz bir şekilde harcanması anlamına gelmektedir (Biçerli, 2005: 4).

Uygulamada karşılaşılan bir başka olumsuz etki *ikâme* etkisidir (substitution effect). Bu etki, genelde sübvansiyon programlarında ortaya çıkmaktadır. Bu programlarda hedeflenen grupların istihdamını artırmak amacıyla işverene doğrudan parasal yardım veya vergi indirimi yapılmakta, böylelikle sübvansiyon yapılan grupların istihdam maliyetleri azaltılarak bunların çalıştırılmaları işverenler açısından daha karlı hale getirilmektedir. Bazı durumlarda firmalar sübvansiyon edilen işçileri işe

alırlarken, sübvansede edilmeyen işçileri işten çıkarmabilmektedirler. Bu durumda programın istihdam üzerindeki kısa dönemli net etkisi sıfır olmaktadır (Biçerli, 2005: 4).

Türkiye’de aktif işgücü politikaları uygulamaları genelde İŞKUR tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda yetiştirme kursları, iş ve çalışma danışmanlığı, eğitim programları yapılarak istihdam yaratılmaya çalışılmaktadır. Bir diğer uygulama alanı da özelleştirme kapsamında gerçekleştirilmektedir. 1993 yılında oluşturulan İstihdam ve Eğitim Projeleriyle istihdam hizmetlerinin çeşitlendirilmesine yönelik adımlar atılmıştır (Karabulut,2007:48).

Öncelikli amacı işsizlerin istihdam edilmesini sağlamak olan İŞKUR bunun yanında uyguladığı aktif istihdam politikaları ile işgücü piyasasını kontrol etmeye çalışmaktadır. İŞKUR’un başlıca programları; istihdam garantili işgücü yetiştirme kursları, kendi işini kurmak isteyenlere yönelik meslek edindirme kursları, meslek geliştirme kursları, özörlöülere yönelik mesleki eğitim ve rehabilitasyon faaliyetleri, hükümlöülerin mesleki eğitimine yönelik çalışmalar, işsizlik sigortası kapsamında işsizlere verilen eğitimlerden oluşmaktadır (Özdemir,2009:90-91).

Türkiye’de işgücü piyasası düzenlemelerine yönelik olarak ne kadar harcama yapıldığına ilişkin veri bulunmadığından İŞKUR’un bugüne kadar yürütmüş olduğu aktif programların toplam işgücü piyasası harcamaları içinde ne kadar yer aldığına ilişkin herhangi bir sağlıklı bilgiye ulaşılammamakta ve bu nedenle toplam işgücü piyasası harcamalarını AB veya diğer ölkelerle karşılaştırmak mümkün olamamaktadır (Sapançalı,2008:27).

3.2.2. Pasif İstihdam Politikaları

Pasif istihdam politikaları ise işsizliğin olumsuz sonuçlarını telafi etmeyi amaçlayan ve ilgililere belirli bir ekonomik güvence sağlamaya yönelik kısa vadeli programlardır. Bunlar genelde işsizlik sigortası, işsizlik yardımı, iş kaybı tazminatı, kısa dönem ödeneği gibi işlemleri kapsamaktadır (Görücü,2006:59).

Pasif istihdam politikalarından en bilineni işsizlik sigortasıdır. 25 Ağustos 1999 tarihinde oluşturulan işsizlik sigortası sisteminde prim tahsilatları 2000 yılında

başlamış olup ilk ödemeler 2002 yılının mart ayında gerçekleşmiştir. Ancak bu sistemden yararlanmanın bazı şartları bulunmaktadır. Bunun için öncelikle kişilerin, işlerini istemeden veya herhangi bir kusuru bulunmaksızın kaybetmesi gerekir. Ayrıca işsizlik sigortasından sağlanan yardımlara hak kazanabilmek için sigortalı işsizler son 120 günü sürekli çalışmış olmak kaydıyla, son 3 yılda toplam en az 600 gün işsizlik sigortası primi ödemesi gerekmektedir. Son aşamada ise hizmet akdinin sona erdiği tarihten itibaren 30 gün içinde işverenin düzenleyeceği İşten Ayrılma Bildirgesi ile İŞKUR Müdürlüğü'ne başvurulması gerekmektedir. İşsizlik sigortasının verilmesi için getirilen bu şartlar birçok işsizin bu olanaktan yararlanmasını engellemektedir. Özellikle 600 günlük prim ödeme zorunluluğu bu süreden az prim ödeyen işsizlerin bu uygulamanın dışında kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu uygulamanın işsizlik sonrası insanların refah düzeylerini sağlamada ve hayatlarını idame ettirmeleri konusunda çok da yardımcı olduğunu söyleyemeyiz (Yürekli,2009:82).

Özelleştirme ile birlikte devlete ait işletmelerde çalışanların 4046 sayılı yasaya göre işten çıkarılmaları durumunda, diğer tazminatların yanı sıra özelleştirme fonundan ayrıca iş kaybı tazminatı ödenmesi gerekmektedir. İş kaybı tazminatı, çalışanların hizmette buldukları gün sayısı esas alınarak ödenmektedir (Yürekli,2009:82). Türkiye'de varolan bir diğer uygulama da kısa çalışma ödeneğidir. Bu ödeme, işverenin işi devam ettirmesine destek sağlamayı amaçlayan bir uygulamadır. Böylece işsizlik sonrası ödenecek işsizlik sigortası önlenmekte ve işsizliğin yaratacağı sosyal sorunların önüne geçilmek istenmektedir (Görücü, 2006:210).

3.3. EKONOMİK BÜYÜMENİN İSTİHDAM YARATAMAMA NEDENLERİ

Büyüme konusunda öncelikle vurgulanması gereken kritik husus, işgücünün yüksek tempoda arttığı bir ortamda işsizliğin azalabilmesi için yüksek büyümenin gerekliliğidir. Ancak daha da önemlisi bu büyümenin geçici olmadığına, aksine süreklilik kazandığına firmalar ikna olmalıdırlar. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye ekonomisindeki büyümenin bu koşulları sağlamaktan uzak olduğu anlaşılmaktadır.

Bu durum, kısa bir dönem içinde, büyümenin büyük dalgalanmalar gösterdiğinin ve istikrarsız olduğunun en açık ifadesidir.

Türkiye’de 1980’li yılların sonlarından itibaren finansal sisteminde aşırı şişme ile birlikte büyüme ile istihdam arasındaki ilişki göz ardı edilmiştir. Bu olgu sadece Türkiye için değil, sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin tam olduğu bütün ülkelerde yaşanmıştır. Böylece Türkiye’de kısa vadeli yabancı sermaye girişine bağlı büyümenin kalıcı olamadığı ve kırılganlığının yüksek olduğu bir sürece girilmiştir.

Türkiye’de beklenen ekonomik büyümeyle birlikte işsizliğin kendiliğinden gerileyeceği umulmaktadır. Oysa sorunun karmaşık olduğu görülmektedir. Karmaşıklığı çok sayıda faktörün bir araya gelmesinden kaynaklanmaktadır. Ekonomik büyümenin istihdama yansımaları engelleyen pek çok faktör ileri sürülebilir. Ancak çalışmada bunlardan öne çıkan birkaçı üzerinde durulacaktır.

3.3.1.Sabit Sermaye Yatırımlarında Azalma

Türkiye’de verimlilik artışının, ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkı sağladığı doğrudur. Ancak bu olgu tek başına, ekonomik büyümeye rağmen istihdamın neden artmadığı sorusunu açıklamada yeterli değildir. Bu konuda diğer bir sorun, yatırımlarda görülen erozyondur. Yüksek enflasyon ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar, kırılgan yapıdaki bankacılık sektörü, aşırı yüksek reel faiz oranları ve kısa dönemli uluslararası sermaye hareketlerinin getirdiği sonuçlar yatırımlar için elverişli bir ortam yaratmadığından, ekonomi artan nüfusu emebilecek bir istihdam kapasitesi yaratamamıştır (İşkur, 2004: 2).

Tablo 5: Tasarruflar ve Sermaye Yatırımlarının GSYİH İçindeki Payı

	Kamu kesimi tasarrufları	Özel kesim tasarrufları	Yurtiçi tasarruflar	Kamu kesimi sabit sermaye yatırımları	Özel kesim sabit sermaye yatırımları	Sabit sermaye yatırımları
1990	2,6	22,1	24,7	5,2	16,0	21,2
1991	0,7	23,9	24,6	5,6	16,5	22,1
1992	-0,6	24,6	24,0	5,5	16,4	21,9
1993	-0,7	25,8	25,1	5,4	19,2	24,6
1994	-0,1	25,0	24,9	3,7	19,1	22,8
1995	-0,1	24,6	24,6	3,1	19,6	22,8
1996	-1,1	23,4	22,3	3,8	20,0	23,8
1997	0,8	22,6	23,4	4,6	20,5	25,1
1998	-1,4	25,7	24,3	4,8	18,3	23,1
1999	-5,0	25,1	20,1	4,9	14,4	19,3
2000	-3,4	21,8	18,4	5,2	15,7	20,8
2001	-7,1	25,5	18,4	4,7	11,7	16,4
2002	-4,8	23,4	18,6	4,9	12,2	17,1
2003	-4,1	19,6	15,5	3,8	13,6	17,4
2004	-1,0	16,9	16,0	3,2	17,5	20,7
2005	2,8	13,1	15,9	3,8	17,6	21,4
2006	4,2	12,4	16,6	3,8	18,9	22,6
2007	2,4	13,1	15,5	3,9	17,9	21,8
2008	1,7	15,1	16,8	4,1	16,1	20,2
2009	-0,9	14,1	13,2	4,1	13,1	17,2
2010	1,6	12,3	13,9	4,3	14,8	19,1

Kaynak: DPT

1990-2000 yılları arasında GSMH yalnızca 1994 ve 1999 yıllarında negatif yönde değişim gösterirken Sabit Sermaye Yatırımları (SSY)/GSMH oranı yüzde 22'nin altına düşmemiş; buna rağmen yatırımlardaki oynamalar ekonominin büyümesi ve daralması üzerinde olduğu gibi işsizlik oranındaki değişimleri de etkilemiştir. İşsizlik oranı genel olarak GSMH'daki değişimlere bağlı olarak yüzde 7-8 arasında dolaşmıştır.

1990-2000 döneminin son üç yılı tipik yıllar olarak ortaya çıkmaktadır. 1998 ve 2000 büyüme yılları olup, 1999 daralma yılıdır. 1998 bir önceki yıla göre yatırımların azaldığı, büyüme hızının daha düşük olduğu, işsizlik oranının biraz yükseldiği bir yıldır. 1999 yatırımların daha da azaldığı, işsizlik oranının daha da arttığı ve büyümenin negatif yönde hareket ettiği bir yıldır. 2000 yılında ise büyüme 1998 yılına göre daha yüksektir. Ancak SSY/GSMH oranı daha düşüktür. Buna rağmen SSH/GSMH oranı 1999 yılına göre artış kaydetmiştir. İşsizlik oranı da büyümenin yüksekliğine bağlı olarak 2000 yılında daha düşük düzeyde kalmıştır (Tigrel, 2004).

2001 yılı, 2000 yılı sonunda patlak veren mali krizin etkisiyle hem büyümenin hem de yatırımların azaldığı buna karşılık işsizlik oranının yükseldiği bir yıldır. SSY/GSMH oranı uzun yıllardır ilk kez yüzde 20'nin altına düşmüştür. Sabit Sermaye Yatırımları (SSY)/GSMH oranı 1969-2000 yılları arasında geçen 32 yıllık sürede 1984 yılı istisna olmak üzere yüzde 20'nin, 1986-2000 yılları arasında geçen 15 yıllık sürede de yüzde 22'nin altına inmemiştir (Tigrel, 2004).

Oysa, SSY/GSMH oranı, 2001-2003 yılları arasında yüzde 20'nin altına inmiş ve 2002'de yüzde 17'ye kadar düşmüştür. Bu durum, 1969 öncesi yılları hatırlatmaktadır. 2003 yılında ekonomideki iyileşme ve büyüme trendi devam etmesine rağmen sabit sermaye yatırımlarında ciddi bir artış sağlanamamış; SSY/GSMH oranı yüzde 18'de kalmış; işsizlik oranı da 2002 yılı düzeyinin altına çekilememiştir. Bir başka deyişle 2002 yılında yüzde 7.8, 2003 yılında yüzde 5.8'lik ekonomik büyümeye rağmen işsizlik oranı 2002 yılında ve 2003 yılında yüzde 10'un altına düşürülemedi. Eksik istihdamla birlikte toplam işsizlik oranı ise (atıl işgücü) yüzde 16'lara kadar yükselmiştir (Tigrel, 2004).

İstihdam konusunda öncelikle yatırım ortamının iyileştirilmesi, yatırımların önündeki bürokratik engellerin kaldırılması şart olmakla beraber, Türkiye için bu aşamada en kritik olanı yabancı sermaye yatırımının Türkiye'ye çekilmesi ve reel faiz oranlarının düşürülmesidir. Yabancı sermaye ile ilgili siyasi ve ekonomik istikrar argümanları önemli ölçüde sağlanmış olmakla beraber, güven ortamının yabancı yatırımcılar açısından yeterince sağlandığını söylemek mümkün değildir. Aynı şekilde yüksek faizlerin, yatırımları caydırıcı özelliği bilinmektedir. Türkiye'de

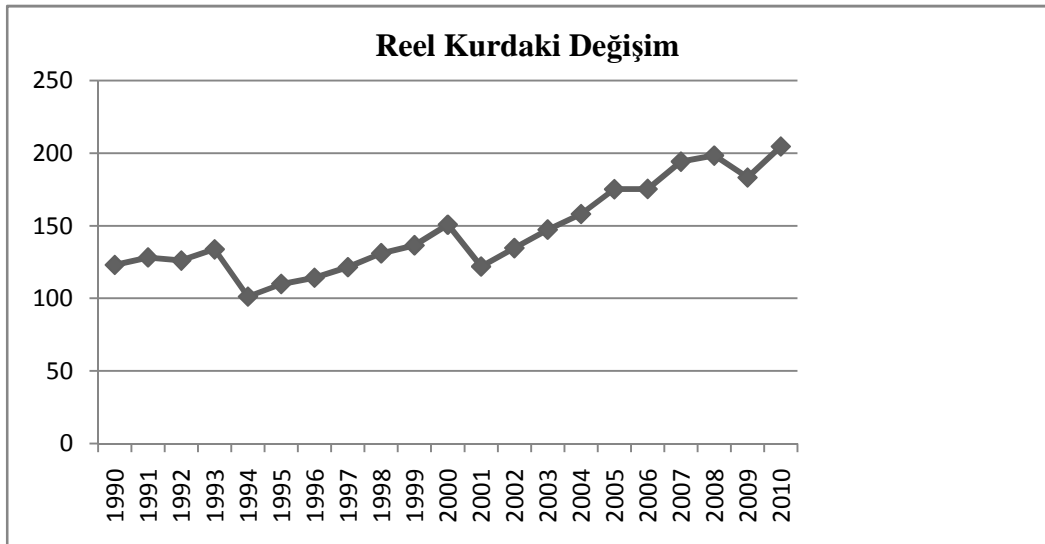
gerileyen enflasyonla beraber faiz oranları da kısmen düşmüştür. Ancak halen faiz oranları, nerede ise enflasyonun iki katı kadardır (Tunalı, 2003: 102).

3.3.2.Düşük Reel Döviz Kuru, Düşük Katma Değer

Reel döviz kurunun düşmesiyle ithal mallar, yerli para cinsinden ucuzlayacağından dolayı bu mallara olan talep artacaktır. Bu koşulların devam etmesiyle birlikte ithalata olan bağımlılık artarak kronik bir hal alacaktır. Böylece üretimdeki ithal mal payının artmasıyla katma değer yaratımı düşen ekonomi, ithal ara mallarının montaj hattı niteliğindeki taşeron bir yapıya dönüşmektedir. Sonuç olarak ithalata bağlı olan ihracattaki artış yurtdışının üretimine ve istihdamına katkı sağlamaktadır (Mütevelliöğlu, 2009: 195).

Reel döviz kurunun düşmesinin ithal malları ucuzlatması, üretimin ilerleyen aşamalarında ithal sermaye girdisinin emek girdisi yerine ikame edilmesine neden olmaktadır. TL'nin değer kazanmasıyla da birim ücret maliyetlerinin artması, sermayenin emek ile ikamesine neden olmakta ve sermaye malı ithalatını arttırmaktadır (Mütevelliöğlu, 2009: 195).

Şekil 7: Reel Kurdaki Değişim (1990-2010)

Kaynak: DPT

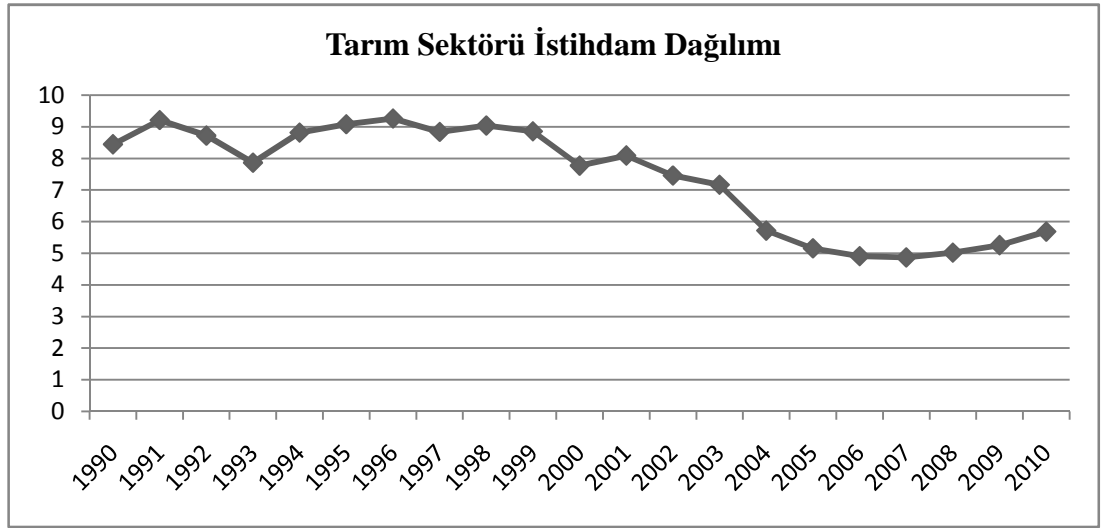
Grafiğe bakılırsa 2001 yılından sonra reel kur ciddi şekilde düşüşe geçmiştir. Reel kurun düşüş göstermesi, IMF'nin enflasyonu düşürmeye yönelik yüksek reel faiz politikasına bağlanmaktadır. 1994 sonrasında reel kurun yükselmesi ise 1994 yılında yapılan devalüasyonun etkisine bağlanmaktadır.

3.3.3. Tarımsal İstihdamın Çözülmesi

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisi içerisindeki önemi, eş düzeydeki ülkelere göre hala daha yüksektir. Çünkü tarımsal nüfus ve istihdamın toplam nüfus ve istihdam içindeki oranı son dönemlerdeki azalmaya rağmen hala yüksektir. Ayrıca bu sektör, “farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde, nüfusun zorunlu gıda maddeleri ihtiyacını karşılaması, sanayi sektörüne hammadde sağlaması, sanayi ürünlerine talep yaratması, milli gelir ve ihracata katkıları ile tüm sektörlerden farklı bir öneme sahiptir.” Dünya nüfusunun hala artması, çevresel sorunlar, su krizi, iklim değişikliği sorunları ve son ekonomik krizlerin oluşturduğu daha çok gıda ihtiyacı, tarım sektörünü daha da önemli kılmaktadır. Tarım politikalarının tarımsal üretim ve istihdam üzerinde daha etkili ve verimli uygulanması ülkelerin öncelikleri arasına girmiştir/girmelidir (Gürbüz, 2006: 54).

Kırsal kesimde eksik istihdam içinde yer alan nüfus kentlere göç etmeye zorlanmakta, kırdan kente olan bu göç de işsizliğin artmasına yol açmaktadır. Bu durum, tarım sektörünün tarihsel süreç içindeki yapısal dönüşümünden kaynaklanmaktadır. Başlangıçta nüfus artışı ile birlikte tarım istihdamı önce artmaktadır. Ancak, tarım dışı istihdam daha hızlı arttığı için, kırdan kente göç hızlanmakta ve tarımın payı azalmaktadır. İkinci aşamada ise, makineleşmeye bağlı olarak tarımda istihdam azalmaya başlamakta ve dolayısıyla işgücünü diğer sektörlerle doğru itmektedir. Türkiye ikinci evreyi gecikmeli olarak izlemektedir.

Şekil 8: Tarım Sektörü İstihdam Dağılımı

Kaynak: DPT

Yukarıdaki grafikte tarım sektöründe çalışan kişi sayısının 1990-2010 arasındaki gelişimi yer almaktadır. Buna göre, 2000 yılına kadar 8-9 milyon civarında olan tarımsal istihdam miktarı, sonrasında 5 milyonun altına kadar düşmüştür. Tarımsal istihdamın bu derece azalmasını toplam istihdamın azalması içinde yerine koyduğumuzda, verimliliğin/üretkenliğin arttığı sonucuna varırız. Oysa verimlilik artışı, istihdamın azalmasından kaynaklanmaktadır ve ekonominin büyümesine rağmen istihdam azalmaktadır.

3.3.4.İşgücü Piyasasında Yapısal Katılıklar

Son yıllarda yaşanan istihdam yaratmayan büyüme olgusu, Türkiye’de emek piyasasının ciddi yapısal sorunları olduğunu göstermektedir. İşgücü piyasasındaki katılıkların ortadan kaldırılması, işgücü piyasasının performansının bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Bu yolla piyasaya dayalı iktisat politikalarının işgücü talebini artıracığı varsayılmaktadır (World Bank,1995: 17).

Yapısal işsizlik yaratan pek çok etken ileri sürülebilir. Ancak çalışmada en önemli olarak kabul edilen katılıklar ele alınmaktadır. Bunlar; çeşitli adlar altında alınan vergi ve primlerin neden olduğu yüksek işgücü maliyetleri (istihdam vergileri) ve kayıt dışılık, etkin olmayan iş arama süreçleri ve uyumsuz vasıflardır.

İstihdam üzerindeki prim ve vergi yükünün çok yüksek olması, girdi maliyetlerini artırmakta, kayıtlı iş imkanlarını sınırlamakta, kayıt dışı ekonomiyi büyütmektedir. Türkiye’de işçi çalıştırmaya ilişkin söz konusu yükler, işletmelerin yeni iş alanlarına yönelmelerine ve varlıklarını devam ettirmelerine engel teşkil etmektedir. İşçi çalıştırmanın maliyetindeki artış aynı zamanda işletmeleri sermaye yoğun yatırımlara teşvik etmektedir. Dolayısıyla işgücü piyasasında vergi, sigorta primine ilişkin düzenlemeler yapılırken istihdama etkilerinin araştırılması önem kazanmaktadır (Kara ve Duruel, : 384).

3.3.5. Kayıt Dışı Ekonomi

Türkiye’de istihdam alanında yaşanan bir diğer yapısal katılık da genişleyen kayıt dışı istihdamdır. Özel sektörde işgücü piyasası, toplu iş sözleşmesi uygulayan “sendikalı kesim”, göstermelik asgari ücretin geçerli olduğu “ara bölge” ve “kayıt dışı kesim” olmak üzere üçlü bir yapılanma içinde işlemektedir (İşveren Dergisi, 2002: 22).

Türkiye’de iki tür kayıt dışılığın varlığı görülmektedir. Birincisi mutlak kayıt dışılıktır. Tamamı kayıt dışı olan bu alanda net ücret dışında maliyet sıfırdır. Tarım dışı sektörlerde yaklaşık 4.5 milyon kişi kayıt dışında çalışmaktadır. Bunların iki milyonu 10 kişiden daha az çalışana sahip mikro işletmelerde çalışmaktadır. Bir buçuk milyon kişi de “kendi hesabına çalışan” olarak adlandırılan marjinal kesimde çalışmaktadır. Türkiye’deki bu yapı kayıt dışılıkla mücadelenin aynı zamanda ne kadar zor olduğunu da göstermektedir. Bu kesimin düşük istihdam vergilerini kaldırayabileceği bile şüphelidir. Ancak bir milyon kayıt dışı ücretli 10 ve daha yukarı çalışana sahip işletmelerde çalışmaktadır. Dolayısıyla bu kesimin kayıt altına alınması daha rasyonel olacaktır (Gürsel, 2005: 20).

İkinci tür kayıt dışılık, “ara bölge” diye tanımlayabileceğimiz, ücretlerin eksik beyan edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu türdeki kayıt dışılıktaki çalışan kayıtlı ancak ücreti düşük gösterilmekte, fark açıktan ödenmektedir. SSK’ya kayıtlı 5 milyon 400 bin ücretlinin yüzde 60’ı asgari ücretten beyan edilmektedir. Hane halkı işgücü anketinin gelir beyanları kullanılarak karşılaştırma yapıldığında, yaklaşık 1 milyon 800 bin ücretlinin eksik beyan edildiği anlaşılmaktadır. İstihdam vergilerinde

yapılacak indirimle birlikte bunların da üzerine gidilmesi gerekmektedir (Gürsel, 2005: 20).

3.4. BÜYÜME VE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İktisat teorisinde uzunca bir süre büyüme ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki kurulmuştur. Ancak bu iki makro değişken arasındaki ilişkinin doğrusallığı devam etmesine karşın, bire birlikleri kopmuştur. Bu kopuşun netleşmesi, 1973 sonrasında ülkelerin ekonomilerindeki gelişmelerden kaynaklanmıştır. Yani, ilişki oldukça karmaşık hale gelmiş böylece büyüme ile istihdam arasında ne bire bir, ne de kararlı bir ilişki olmadığı görülmektedir (Logeay ve Volz, 2001: 50).

Literatürde, büyümenin istihdam üzerindeki etkisi daha çok Okun Yasası ile açıklanmaktadır. Konuyla ilgili AB ve OECD ülkeleri üzerinde yapılmış bir çok ampirik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda genel olarak, 1970'lerdeki kadar güçlü olmasa bile reel büyümenin istihdamı artırıcı etkisinin hala geçerli olduğunu ancak, verimlilik ve işgücü piyasasındaki yapısal katılıklar gibi nedenlerle ilişkinin zayıfladığı sonucuna varılmaktadır (Dopke, 2001: 3).

Türkiye'de ekonomi politikalarının reel sektörü ve yatırım yoluyla büyüme gereğini ihmal ettiği, diğer yandan reel sektörde verimli ve düzgün istihdam yaratmanın kanun, politika ve uygulamaları ile adeta cezalandırıldığı görülmektedir. Bilindiği gibi, Türkiye özellikle son 10 yıldır büyüme hedeflerini önemli ölçüde, yabancı sermayeye, dolayısıyla ithalata dayalı yatırımlara ve tüketime bağlamıştır. İthalata ve dış kaynağa dayalı büyümeye çalışan Türkiye'nin, kambiyo rejimi ile birlikte yabancı sermaye mevzuatını da hızla serbestleştirmesiyle, dış kaynaklar, sabit sermaye yatırımları ve üretim yerine, kısa vadeli portföy yatırımlarına yönelerek sıcak para halini almıştır. Böylece kısa vadeli yabancı sermaye girişine bağlı büyüme ile istihdam arasındaki nedensellik ilişkisi giderek ortadan kalkmıştır. İstikrarsız ve dalgalanmalara bağlı büyüme, kalıcı bir işgücü istihdamı yaratmamıştır. Türkiye bu haliyle Dünya Bankası raporlarına büyüyen ama istihdam yaratamayan bir ekonomi olarak geçmiştir (Kara ve Duruel, 2005:368).

Büyümenin “istihdam dostu” ya da görelî olarak yeterince istihdam yaratan bir büyüme olması her ülke için arzu edilen bir durumdur. Fakat Türkiye’deki büyüme, istihdam dostu bir büyüme olarak nitelendirilmemektedir. Türkiye’de büyüme oranı, istihdam oranını oldukça geç ve zayıf bir biçimde etkileyebilmektedir. Bu yüzden istihdam oranını artırmak ve işsizlik oranını düşürmek için büyüme-istihdam/işsizlik etkileşiminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu sorunla mücadele edilebilmesi için istihdam yaratabilen büyümenin sağlanması gerekmektedir (Gürsel ve Diğerleri, 2004: 19).

Büyüme dinamiğinin işsizliği daraltmadaki yetersizliği çeşitli yapısal değişkenlerden de kaynaklanmaktadır. Her şeyden önce, ekonomideki yapısal sorunlar ve izlenen politikalar işsizliği genişleten bir ivme yaratmıştır. Örneğin uygulanan yüksek faiz-düşük kur politikası, sanayi sektörünü ve ihracatı artan boyutlarda ithal girdilere bağımlı hale getirmiştir. Bu da, ithalata dayalı üretim stratejisi tekstil ve iplik gibi istihdam hacmi geniş bazı işkollarında üretimin yurt dışına göçüne yol açarken, bu durum işsizliği genişleten bir etki yaratmıştır. Ayrıca, yüksek enflasyon ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar, küresel kriz dalgasının yarattığı belirsizlik ve talep daralması, aşırı yüksek reel faiz oranları ve kısa dönemli uluslararası sermaye hareketleri yatırımlar için olumsuz bir ortam oluşturmuş, dolayısıyla büyüyen ekonomi artan işgücünü karşılayacak ölçüde bir istihdam kapasitesi yaratamamıştır. İlave olarak, tarım sektöründe hızla artan makineleşme, sübvansiyonların azalması, düşük ücretler gibi nedenlerle gerçekleşen çözümlen kitleleri kentsel alanlara doğru sıkıştırırken, işsizlik oranlarını da olumsuz yönde etkilemektedir (Karagöl ve Akgeyik,2010:6).

Sorunu derinleştiren bir başka faktör de ülkemizdeki demografi dinamiğidir. Çalışabilir yaştaki nüfus, hızla giderek düşmekle beraber “demografik geçiş dönemi” olarak ifade edilen dinamik nedeniyle artma eğilimi sürdürmektedir. Her yıl çalışma çağında yaklaşık 750 bin yeni işgücü aktörünün piyasa alanına dâhil olması ekonomide yaratılan büyüme hacminin sınırlarını zorlayan bir değişken konumundadır.

Türkiye’de istihdamın yapısı 2000’li yıllarda önemli bir değişim geçirmiştir. Dönüşüm süreci Clark’ın üç sektör kanununun doğal bir yansımasıdır ve bu açıdan

asında ülkemizde oldukça gecikerek yaşanan bir geçiş niteliğindedir. Yapısal değişim eş zamanlı olarak kentleşmeyi desteklerken buna bağlı olarak imalat ve hizmet sektörleri de kent merkezli olarak büyümektedir. Kırsal kesimden kentlere dönük göç dinamiği, ekonominin daha modern bir zeminde kurgulanmasına olanak hazırlarken, kırsal işgücünün bu süreçten olumsuz yönde etkilenmesiyle sonuçlanmakta, kentsel işsizlik sorununu kökleştirmektedir. Özellikle son yıllarda bu sorunun daha ciddi bir nitelik kazandığı görülmektedir. Kentsel işgücü içinde nerdeyse her 6 kişiden 1'i işsiz pozisyonundadır. Sorunu daha da kronikleştiren bir diğer boyut ise, işsizlerin en az 1/4'ünün genç nüfusa dahil olmasıdır. Bu durum, işsizliği giderek daha öncelikli bir toplumsal sorun alanı haline dönüştürmüştür. Çünkü genişleyen işsizlik alanı bir kısır döngü yaratarak bir yandan ulusal üretkenliği negatif yönde etkilemekte öte yandan da bağımlılık oranlarını yukarı doğru itmektedir. Her iki durumda da işsizlik, reel ücretlerin gerilemesine ve fakirliğin toplumsal bir olgu haline dönüşmesine yol açmaktadır. Bununla beraber, işsizliği azaltmak için ekonomik büyümenin istihdama katkısı önemsenmeli ve istihdam dostu büyüme için başta işgücü piyasasının katılıkları kaldırılmalı, istihdam vergileri düşürülmeli, istihdam yaratan işletmelere teşvikler ve destekler sağlanmalı, eğitim-istihdam ilişkisi güçlendirilmeli ve sektör öncelikleri mutlaka dikkate alınmalıdır (Karagöl ve Akgeyik,2010:3).

Ekonomik büyüme ve işsizlik arasında boşluk, işgücüne katılım oranlarını da belirgin biçimde sınırlandırmaktadır. Nitekim 2001–2007 döneminde işsizlik oranlarında gözlenen istikrarlı seyre paralel olarak işgücüne katılım oranlarının %47 düzeyinde katıldığı görülmektedir. 1992 yılında %56 düzeyinde olan katılım son dönemde sürekli düşme eğilimi göstermiş ve 2009 yılında %47 düzeyine gerilemiştir. (Bkz Tablo: 3.1.2) İşgücüne katılım oranının düşmesi, her şeyden önce, üretken toplumsal kesimin daralması anlamına gelmektedir. Bu sonuç, bir yandan büyüme oranını negatif yönde etkilemekte, öte yandan bağımlılık oranı da hızla yükselmektedir. Dolayısıyla aynı gelir daha çok kişi tarafından paylaşılmaktadır.

3.5. İSTİHDAM DOSTU BÜYÜME POLİTİKALARI

Bu bölümde izlenen ya da izlenecek olan politikaların, istihdam üzerinde pozitif etki yaratması yanında büyüme trendinde de iyileştirme yaratması esas alınarak bir değerlendirme yapılacaktır.

1) *İstihdam Kesimi Vergilerinde Düzenleme*

Bireyler ve işyerleri üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik prim yükünün sürekli artmasının, kayıtlı ve düzgün işlerin yeterince teşvik edilememesinin, kayıtlı ekonomide istihdamı frenleyici bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Kayıt dışılığı azaltmanın birinci yolu vergi ve sosyal güvenlik yüklerinin düşürmek ve vergilerin ödenebilir seviyeye çekilmesini sağlamaktır (Karagöl ve Akgeyik, 2010:22).

2) *Kamu ve Özel Sektöründe Vasıflı İşgücüne Öncelik Verilmeli*

Kamuda sosyal ve refah devletinin ortaya çıkması, eğitimde, sağlıkta, genel olarak kamu hizmetlerinin üretiminde vasıflı işgücü istihdamının artıracaktır. Kamu kesimindeki vasıflı işgücü istihdamı, hem işsizliği azaltmak için hem de uzun dönemde ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için zorunlu olacaktır. Bununla beraber, küresel rekabette, daha fazla katma değer üretimi bilgiye dayalıdır. Sanayinin rekabet edebilmesi için artık tek sermaye, sahip olunan bilgidir. O halde, işgücünün niteliklerini de buna göre yenilenmesi ve geliştirilmesi gerekir (Karagöl ve Akgeyik, 2010:22).

3) *İstihdam Yaratan İşletmelere Teşvikler ve Destekler Sağlanmalı*

Ekonominin daralma dönemlerinde ve kriz ortamında, istihdam yaratan özel sektör bazlı destekler ve teşvikler ile, özel sektörün yatırım yapması için elverişli bir ortam oluşturulmalıdır. Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan yatırımlar bir yandan ekonomide üretim kapasitesini artırırken, diğer yandan oluşturacağı talep yoluyla büyümeyi hızlandıracaktır (Karagöl ve Akgeyik, 2010:23).

4) *Eğitim-İstihdam İlişkisi Güçlendirilmeli*

Meslekî ve teknik liselerin esas amacı olan işgücü piyasasına nitelikli ara eleman yetiştirmeyi yeterince yerine getirdikleri ve başarılı öğrenciler tarafından tercih edildiklerini söylemek mümkün değildir. Bu yüzden hem mesleki ve teknik okulların hem de meslek edindirme programlarının, ne derece iş piyasasının gereksinimlerini karşıladıkları sorgulanmalıdır. Bu kapsamda nitelikli işgücü yetiştirme için her seviyede verilen eğitimin piyasa tarafından talep edilen nitelikleri karşılayan bir eğitim olmalıdır. Diğer yandan, istihdama yönelik faaliyetlerin finansmanında özel sektörün eğitime katkısı özendirilmeli ve Ar-Ge'ye gereken önem verilmelidir (Karagöl ve Akgeyik, 2010:23).

5) *Dış Ticareti Artırıcı Tedbirler alınmalı ve Ticaret Kısıtlamaları Azaltılmalı*

Büyüme etkileyecek önemli unsurlardan biri de dış etkenler olmakla beraber, AB piyasasında canlanmaların olması, ekonomik büyüme etkileyecek en önemli gelişmelerden birisi olarak göze çarpmaktadır. Büyüme yön verecek bir diğer gösterge de komşular ile olan karşılıklı ilişkiler ve bu süreçteki gelişmelerdir. Özellikle sorunsuz ve vizesiz geçişler bu alanda da sınır yerleşim birimlerinde hareketlilik ve dolayısıyla ortaya çıkan ticaret fırsatları önemli bir durum olmuştur. Bu da önümüzdeki yıllarda ihracat öngörüsü için pozitif bir etken olacaktır (Karagöl ve Akgeyik, 2010:24).

6) *Sektör Önceliği Değişmeli: Pilot Sektörler Seçilmeli*

Ekonomide gerçekleşen büyümenin istihdam yaratmaması ve sektörler arasındaki istihdam yaratma farkları, büyümenin sektörel kompozisyonu açısından çok önemlidir. Dolayısıyla, hangi sektöre öncelik verilmesi gerektiği hususu için, her sektörde gerçekleşen büyümenin istihdama katkısını ölçen esneklik katsayısı göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun Türkiye'nin temel önceliği olduğu görülmektedir. Büyüme için ihracata yönelik yatırımlarda öncelikli sektörlerin gelişmesini sağlamak ve dolayısıyla istihdamı artırmak için kalkınma stratejilerindeki öncelikli sektörleri doğru tespit etmek gerekir (Karagöl ve Akgeyik, 2010:24).

SONUÇ

Günümüzde iktisadi büyüme, uluslararası mali piyasalara daha bağımlı olmakta ve işsizlik ile istihdam arasındaki sınırlar belirsiz hale gelmektedir. Bireylerin çalışıyor olmasına rağmen yoksullaşma oranı artmakta ve gelir güvencesi ile sosyal korumadan yoksun kalmaktadır. Çalışma saatleri belirsizleşirken verilen ücretler de emeği karşılamamaktadır. Dolayısıyla insanların yaşam standartları düşmektedir ve kalkınmışlık olgusu ileri düzeye gidememektedir.

İktisat teorisinde büyümenin, emek talebini arttıracak ve bunun da istihdam artışı yoluyla işsizliği düşürecek varsayılmaktadır. Ancak dünya ekonomisinin son çeyrek yüzyıllık tecrübesi bize bu varsayımın hiç de gerçekçi olmadığını göstermesi açısından son derece öğretici olmuştur. 1990'lı yıllar ile birlikte, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Çin'in uluslararası sermayeye kapısını açması, üretimin önemli bir kısmının ucuz işgücüne dayalı üretim yapan Asya ülkelerine kayması, bilim ve teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler ile birlikte dünya ekonomisi ciddi bir gelişme göstermiştir. Dünya ticaret hacmindeki artışla birlikte bir yandan nihai ürünlerin fiyatının düşmeye başladığı diğer yandan küresel büyümenin hızlandığı bir dönem başlamış ve bu süreç 2000'li yıllardan itibaren daha belirgin bir durum almıştır. Ancak dünya ekonomisinde gözlemlenen yüksek iktisadi büyümeye karşın istihdam ve işsizlik alanlarında benzer bir eğilim görülmemiştir. Bu durum, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konu olarak, iktisatçıların gündeminde kendine yer bulmaktadır.

Türkiye büyüme oranı yüksek olmasına rağmen, işgücü piyasasına yeni katılan bireylere yeterli istihdam olanakları yaratamamaktadır. Bu tablonun oluşmasında Türkiye ekonomisinin yıllar boyunca yaşadığı deneyimler etkili olmuştur. Ekonomi yıllar boyunca istikrarsız bir büyüme trendine sahip olmuş ve bunun sonucunda da kalıcı bir istihdam artışı yakalayamamıştır. Bu istikrarsız büyümenin birçok nedeni vardır ve 1980'li yıllardan sonra bu istikrarsızlık artmıştır. İstikrarsız büyüme oranlarına neden olan sebepler ülkenin makroekonomik koşullarından da kaynaklanabileceği gibi dışsal şoklardan da kaynaklanabilmektedir. 1990'lı yıllar dışsal şokların oldukça sık yaşandığı yıllar olmuş ve Türkiye ekonomisi bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir. 1991 yılında yaşanan Irak savaşı, 1998

Rusya krizi, 1999 yılında ise yaşanan deprem ekonomik göstergelerden kaynaklanmayıp büyümeyi istikrarsızlaştıran dışsal şoklardır. Ekonominin kendi kendine yarattığı istikrarsızlık unsurları ise büyüme oranından yüksek düzeydeki reel faiz oranları, git gide artan kamu açıkları ve kamu borç stoku, kısa vadeli sermaye hareketlerine fazlasıyla bağımlı hale getirilen ekonomi ve düşük üretkenlik artışıdır.

İstikrarsız bir büyüme trendi firmaların büyüme rakamlarına kuşku ile yaklaşmalarına neden olmuştur. İstihdam olanaklarını artırmak amacıyla gerekli olan büyümenin sağlanması için firmaların üretimlerini artırmaları gerekmektedir. Ancak bunu için firmaların öncelikle ekonomiye güvenmeleri gerekmektedir. Oysa Türkiye’de 1990’lı yıllar boyunca ekonomide görülen istikrarsız büyüme, firmaların bu büyümenin kalıcı olmadığını düşünmelerine neden olmuştur. Bu durumda da büyümeye temkinli yaklaşmış ve kapasite artırımına gidilmemiştir. Sonuçta da istihdam olanaklarının artmasını sağlayacak yatırımlar gerçekleştirilememiştir.

1990 yılından 1994 krizine kadar geçen dönemde, ülkemizde oldukça hızlı bir ekonomik büyüme kaydedilmiştir. TL’nin aşırı değerlenmesi girişimci ve sanayicilerin yatırım malı ithalatını artırmıştır. Ne yazık ki düşük maliyetle ithal edilen makine ve teçhizat sanayileşmiş ülkelerin artık kullanmadığı teknolojileri içermektedir. Buna rağmen eski teknoloji ürünü ithal yatırım malları, ülkemizdeki geri teknolojiye göre daha ileri olduğundan, reel ücret düşüklüğü avantajı ile birlikte sanayi üretimi artmıştır. Ancak, sınai üretim teknolojisinin ithal teknoloji olmaktan devam etmesi, teknoloji üretiminin zayıf kalmış olması takip eden dönemde büyük sorun teşkil etmiştir. Öte yandan ekonomik büyümesine rağmen istihdamda daralma meydana gelmiştir. Başka bir deyişle, ekonomi nüfus artışıdaki hıza paralel olan bir istihdam büyümesi meydana getirememiştir. Bunun doğal sonucu ise işsizliğin giderek büyümesi olmuştur.

1994-2011 yılları arasında Türkiye ekonomisi üç ciddi krize sahne olurken 2002-2007 dönemi kesintisiz en uzun süre büyüme rakamlarının görüldüğü bir dönem olmuştur. Kriz yılları dışında dönemin tamamında büyüme rakamları pozitifdir. Kriz yıllarının sadece ekonomik daralma ile sonuçlanmadığı bunun yanında işsizlik sorununu da her seferinde ağırlaştırdığı görülmektedir. Özellikle 2001 krizinin reel sektörde yarattığı tahribat kadar belki daha çok bankacılık ve

finans sektöründe tahribat yarattığı, kitlesel denebilecek ölçüde işsizliğe neden olduğu öncelikle belirtilmelidir.

2002 yılından itibaren başlayan ekonomik büyüme ve temel makro ekonomik göstergelerdeki iyileşmeye rağmen işsizlik artmaya ve önemli bir sorun olmaya devam etmiştir. İşsizlikle mücadelede bilinen en etkin yol ekonomik büyüme olduğu halde 2000’li yılların başlarında Türkiye’de ve dünyada artan küresel rekabetin bir sonucu olarak istihdamsız bir büyüme süreci yaşanmıştır. Bu durumun temel sebebi, mevcut işletmelerin yeni yatırımlar yapılmaksızın kapasite kullanım oranlarını ve verimliliklerini arttırmış olmalarıdır. Verimlilik artışlarının yükseldiği bu süreçte, reel ücretlerde artış gözlenmezken, yeni istihdam da yaratılamamıştır. Ayrıca büyüme gerçekleşmiş olmasına rağmen istihdam düzeyindeki gerilemenin bir nedeni de, tarımsal istihdamdaki azalmanın tarım dışı sektörlerin istihdam artışlarına tam yansımaması olmuştur.

Türkiye ekonomisinde büyümeyi etkileyen temel faktörlerden birisi, sektörler arasında istihdam kayması olarak kendini gösteren yapısal dönüşümdür. Kaynakların düşük verimlilikli tarım sektöründen yüksek verimliliğe sahip diğer sektörlere kayması, verimlilik ve büyüme performansı açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak uzun vadede bu doğru olmakla birlikte kısa vadede sektörler arasındaki istihdam kaymalarından daha çok sektörlerin kendi iç verimliliğindeki değişimlerin büyümeyi daha fazla etkilediği görülmektedir. Diğer taraftan, Türkiye ekonomisinde söz konusu istihdam kaymasının sanayi sektöründen ziyade hizmetler sektörüne doğru olduğu, bu durumun verimliliği ve büyümeyi sınıldığının aksine yeterince arttırmadığı, etkileşimin sadece bizim ülkemizde değil birçok ülkede de negatif olduğu belirtilmelidir.

Türkiye’de işgücü piyasasının genel görünümüne baktığımızda ise; çalışma çağındaki nüfusun istihdamdan daha hızlı arttığını, istihdam ve işgücüne katılım oranlarının son derece düşük olduğunu, çalışma çağındaki nüfusun önemli bir bölümünün işgücü piyasasının dışında kaldığını, kayıt dışı istihdamın yaygın olduğunu, işgücü piyasasında kurumsallaşmanın son derece zayıf olduğunu, işgücü arz ve talebinin rasyonel bir şekilde buluşmadığını ve istihdamı koruyucu güvencelerin çok sınırlı olduğunu görmekteyiz. Özellikle işgücüne katılım

oranlarının düşük oluşunun altını çizmek gerekir. Çünkü çalışabilir nüfusun giderek daha az bir bölümünün üretken olabilecek faaliyet alanlarının dışında kalıyor oluşu kalkınmanın önünde ciddi bir engeldir. Bu olumsuz tabloya karşın Türkiye'nin genç ve dinamik bir işgücüne sahip olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

İşsizlik, planlı dönemin başından günümüze kadar ekonomik ve sosyal nitelikli önemli bir problem olmaya devam etmiştir. Kalkınma planlarında ekonomik büyüme ile işsizliğin azaltılabileceği belirtildiği halde bugüne kadar kapsamlı bir ulusal istihdam politikasının oluşturulamamış ve uygulanamamıştır.

Ülkemizde, 2000'li yıllarda işgücüne dahil olmayan nüfusun, işgücünü aştığı görülmektedir. Özellikle, iş aramayıp çalışmaya hazır olanların sayısı sürekli artmaktadır. Bireylerin iş bulma ümidini kaybedip, aktif iş aramanın maliyetlerinden kaçınmak için işgücü piyasası dışında kaldıkları görülmektedir.

Türkiye'de işsizlik rakamlarının artmasının diğer bir nedeni de genç nüfusun kendisini her açıdan donanımlı hale getirmemesidir. İşverenler kaliteli, donanımlı ve yetişmiş eleman bulmakta sıkıntı çekmektedir. Yani kaliteli işgücü açısından arz kıtlığı yaşanmaktadır. Yine burada eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Meslek ve teknik eğitim veren liselerde staj imkanları artırılmalı, düz liselerde ders müfredatları, sosyal faaliyet bölümleri, kütüphane ve laboratuvar sayıları artırılmalı ve okuldan istihdama geçişi kolaylaştıracak şekilde eğitim sistemi planlanmalıdır.

İşsizlik oranlarının düşürülmesi için özellikle küresel rekabet içinde bulunan ülkemiz firmalarının işgücü maliyetlerinden doğan dezavantajlarının ortadan kaldırılması gerekiyor. Bu bağlamda, işverenlerin sırtında büyük yük oluşturan sigorta prim oranlarının düşürülmesi ile firmaların küresel piyasalarda rekabet edebilirliği ve yeni yatırım alanlarına kayması sağlanmalıdır. Yeni yatırımların yapılması ve istihdam alanlarının genişlemesi ile kronik işsizlik sarmalından çıkış sağlanmalıdır. Bunun yanında yeni istihdam alanları yaratılmalı ve yatırımların artırılması için girişimcilerin önü açılmalı ve gerekli teşvikler sağlanmalıdır.

Kısaca özetlemek gerekirse, insanı merkeze koyan, işgücünü eğitim düzeyine, vasıf ve yeteneğine uygun ve devamlı işlerde çalıştırabilme koşullarını sağlayan,

normal çalışma usullerinin dışında çalışanların haklarını güvenceye alacak ve esnek çalışma modellerine uygun mevzuat düzenlemeleri gerçekleştiren, girişimciliği desteklemek, iş meydana getirmek, kayıtsız ekonomiyi daraltmak ve özellikle küçük ve orta boy işletmeler üzerinde üretim ve istihdam artışını sağlamak amacıyla, istihdam ve işgücü maliyetlerini düşürücü önlemler alan, işsizliğin kadınlar ve eğitimli gençler gibi bazı kesimlerde yüksek olması nedeniyle bu gruplara yönelik özel politikaların geliştirilmesini sağlayan bir istihdam politikası oluşturulmalıdır.

Sonuçta Türkiye ekonomisi yapısal bir dönüşümün gerçekleştirildiği 1989 yılından itibaren ekonomi politikasının yönetiminin daha güç olduğu bir döneme girmiştir. Bir yandan sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi finansman ihtiyacının daha kolay karşılanmasını sağlarken, bir yandan da gerekli mali ve hukuki düzenlemelerin olmadığı bir ortamda bu durumun olumsuz sonuçlara neden olacağı anlaşılmıştır. 1994 ve 2001 ekonomik krizlerinden kazanılan deneyimler de bu savı destekler nitelikte olmuş ve salt kısa vadeli sermaye kaynağına değil de üretime dayalı bir ekonomi politikasının önemi anlaşılmıştır. Uzun vadeli hedefleri olmayan ve günü kurtarma düşüncesiyle uygulan kurlsız ekonomi politikalarının sonuçlarının çok daha uzun vadeye yayıldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de de yaşanan ekonomik krizler tüm sektörleri olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomi uzun yıllar istikrarsız makroekonomik göstergelerden muzdarip olmuştur. Enflasyon ve faiz oranları yükselmiş, döviz kurları güvenilir bir duruma gelmiştir. Bunun sonuçları reel ekonomiye de yansımış ve ekonomi daralmıştır. Bu daralma, ise işgücü piyasasını etkilemiştir: İstihdam azalmış, işsizlik artmış, reel ücretler değer kaybetmiş ve kayıt dışı istihdam daha da artmıştır. Bu durum ise kısır bir döngüyle istikrarsızlığı artırmıştır. Oysaki işgücü piyasasının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ülke ekonomisi için son derece önemlidir. Bunun için de işgücü piyasasının ihtiyaçlarıyla uyumlu düzenlemelerin hayata geçirilmesinin ve üretime dayalı bir büyüme modelinin benimsenmesinin önemi büyüktür.

KAYNAKÇA

Acar. Y. (2002), *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, VİPAŞ Yayınları, Bursa.

Açıkgöz Ersoy. B. (2009), *Devletlerin Mali Rollerini Ekonomik Büyümelelerini Nasıl Etkiler?*, CBÜ Matbaası, Manisa.

Aktan. C. C. (2000), *Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.

Aktan. C.C. (2008), *Yeni İktisat Okulları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Akyüz. Y. (1980), Emek-Değer Teorisi ve Nitelikli İşgücü Sorunu, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, No:441, s. 11

Aren. S. (1987), *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, Ankara: Savaş Yayınevi, Ankara

Ataman. Berrin Ceylan. (1998), İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar, *AÜ SBF Dergisi*, Cilt: 53, Sayı: 1, 59-72.

Ataman. B. C. (1999), İşgücü Piyasasının Temel Prensipleri ve İstihdam Politikaları, İstihdam ve Danışmanlık Hizmetleri Eğitim Programı, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, , s.66–67, Ankara

Avşaroğlu. N. (2007), “İşsizlik ve Maden Mühendisliği Alanındaki İşsizliğe Kısa Bir Bakış”, <http://www.belgeler.com/blg/2m0d/issizlik-ve-maden-muhendisligi-alanindaki-issizlige-kisa-bir-bakis>, (16.01.2012).

Ayhan. F. (2008), *Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve İstihdam İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Barro. R.J. (1990), .Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth., *Journal of Political Economy* , s.103-125.

Başkaya. F. (2000), *Kalkınma İktisadının Yükselişi Ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara.

Becker. G.S. K.M. Murphy ve R. Tamura,(1990), .Human Capital, Fertility and Economic Growth, *Journal of Political Economy* s.12-37.

Bekiroğlu. C. (2010), *Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans Bankacılık Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Berber. M. (2006), *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, Derya Kitabevi, Trabzon.

Biçerli. M. K. (2004), *Çalışma Ekonomisi*, Beta yayınları, İstanbul.

Biçerli. M. K. (2005), Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı?, *İşveren Dergisi*, <http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale13.pdf>

Blomstrom. M. R. E. Lipsey ve M. Zejan (1996), Is Fixed Investment the Key to Economic Growth?, *Quarterly Journal of Economics*, 111, 269- 276.

Çakmak. A. (2004), *Makro İktisat*,: Economics, John Sloman, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.

Çoban. O. (2003). Eğitim, Beşeri Sermaye ve İktisadi Büyüme Etkileşimi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme , *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*. (Derbent-İzmir), s. 171-180

Demirgil. H. (2010), Okun Yasası’nın Türkiye İçin Geçerliliğine Dair Ampirik Bir Çalışma, *Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Dergisi*, Cilt. 2, No:2, s.139-151.

Dinler. Z. (2003), *İktisadda Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Dirimtekin. H. (1965), İşsizlik Sorunları, *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları*, No: 30/7, İstanbul.

Dirimtekin. H. (1981), *Makro İktisat*, Bizim Kitabevi, Eskişehir.

Döpke. J. (2001), The Employment Intensity of Growth in Europe, Kiel Institute of World Economics, *Kiel Working Paper*, No: 1021.

Duruel. M. ve Kara. M. (2005), Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 50, s. 368–396.

Ehrlich. I. (1990), .The Problem of Development: Introduction, *Journal of Political Economy*, s.1-11.

Eker. A. ve Diğerleri, (1994), *Maliye Politikası (Teori, İlkeler ve Yöntemler)*, Takav Matbaacılık, Yayıncılık San. ve Tic. Aş., Ankara.

Ekelund. R. B.; Tollison. R. D. (2000), *Economics, Sixth Edition*, Imprint of Addison Wesley Longman Inc., Boston, USA.

Ercan Yener. N.(2000), İçsel Büyüme Teorileri.
(<http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/ercanny.pdf>) (12.01.2012).

Fischer. S. (1991), .*Growth, Macroeconomics and Development*, in *National Bureau of Economic Research Macroeconomics Annual*, Cambridge.

Gökçe. C. (2007), *Ekonomik Büyüme Sürecinde Enerjinin Değişen Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Görücü. İ. (2006), *Türkiye’de İşgücü Piyasası Yönetimi Ve Bir Model Önerisi*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Malatya.

Gürak. H. (2004), *Emek-Teknolojik Yenilik ve Büyüme*, Değişim Yayınları, İstanbul.

Gürak. H. (2006), *Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi*, Bursa: Ekin Kitabevi.

Güran. N. (1999), *Makro Ekonomik Analiz*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.

Gürsel. S. ve Diğerleri. (2004), Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik, *TÜSİAD Yayını (Yayın No. TÜSİADT/ 2004-11/381)*.

Han. E. ve Kaya. A.A. (1999), *Kalkınma Ekonomisi Teori Ve Politika*, Eskişehir.

Heintz. J.; (2006). Globalization, Economic Policy And Employment: Poverty And Gender İmplications. *Employment Strategy Papers* No. 2006/3, International Labour Office Employment Strategy Department, Geneva.

Holmes. M. J. ve Silverstone. B. (2006), “Okun’s Law, Asymmetries and Jobless Recoveries in the United States: A Markov-Switching Approach”, *Economics Letters*, Vol: 92, 293-299.

Huges. B. ve Boyer. Ed. Robert. (2001), *The Wage-Labour Nexus And The Employment System Regulation Theory: The State of Art*. Routhledge, Florance.

İşığışok. Ö. ve Emirgil. B. F. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Ve Meslek Yetiştirme: İşgücü Yetiştirme Kursları’nın Etkinliğinin Bursa İli Örneğinde İncelenmesi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı:57, 2009, 213-233.

İslatince. H. (2007), İktisatta Denge ve Dengesizlik Kavramlarına Yönelik Kuramsal Tartışmalar, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 19, Kütahya.

İşgüden. T. (1982), *Makro İktisat*, Bilim ve Teknik Kitabevi, İstanbul.

İşveren Kesimin İstihdam Politikalarındaki Rolü, Beklentileri ve Önerileri, (2002), *İşveren Dergisi*, cilt 15, sayı: 4.

Kar. M. ve Ağır. H. (1998), Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Testi (Neo-Klasik Büyüme Teorisi), *KSÜ Yayınları*, Kahramanmaraş.

Kar. M. ve Taban. S. (2003), Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, No: 58 s:3.

Karabulut. A. (2007), *Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü Ve Etkinliği*, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Karagöl. E. T. ve Akgeyik. T. (2010), Türkiye’de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler, *Seta Analiz*, sayı:21.

Karagül. M. (2002), *Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü Ve Türkiye Boyutu*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon.

Karakayalı. H. (1991), *Makro Ekonomi*, Bigehan Basımevi, İzmir.

Kargül. D. (1983), *Makro Ekonomi*, Birsen Yayınları, İstanbul.

- Kaynak. M. (2007), *Kalkınma İktisadı*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kazgan. G. (1997), *İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kazgan. G. (2002), *1990 Sonrası Yıllarda Türkiye’de Krizler Ve İşsizlik; Çalışanlar Ve Sosyal Güvenlikleri İçin Çözümler Açısından Bir İrdeleme*, Galatasaray Üniversitesi.
- Kazgan. G. (2006), *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kenway. P. (1994), *From Keynesianism to Monetarism, the Evoluation of UK Macroeconometric Models*, Rolutge, London.
- Keynes. J. M. çev.Uğur Selçuk Akalın, (2008), *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Kibritçioğlu. A. (1998), "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri," *Ank. Ü. SBF Dergisi*, No:53/1-4: s.207-230.
- Köklü. A. (1973), *Makro İktisat*, “S” Yayınları, Ankara.
- Kutlu. E. (2004), *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*, Anadolu Üniversitesi. Yay. No: 1575, AÖF Yay. No:831, Eskişehir.
- Logeay. C. ve Volz J. (2001), *Emu: Economic Growth Leads To Job Creation*, Economic Bulletin 2, Berlin.
- Marx. K. Çev: Sevim Belli, (1999), *Ücretli Emek ve Sermaye*, Ankara: Sol Yayınları, Ankara.
- Mütevellioğlu. N. ve Sönmez. S. (2009), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neo-liberal Dönüşüm*. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*. İstanbul.
- Oktay. E. (2002), *Makro İktisat Teorisi ve Politikası*, Maltepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Öcal. T. (2007), *Makro İktisat*, Arıkan Yayıncılık, İstanbul.

Özdemir. D. (2002), Küreselleşme, Ekonomik Büyüme ve Çokuluslu Şirketler, *Doğu Batı*, No:5/18, s. 237 -245.

Özdemir. Ç. (2009), *Avrupa Birliği Ve Türkiye’de İzlenen İstihdam Politikaları Ve Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, AB Anabilim Dalı, İstanbul.

Özdemir. Ç. (2009), *Avrupa Birliği Ve Türkiye’de İzlenen İstihdam Politikaları ve Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Özgüven. A. (1988), *İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması*. Filiz Kitabevi, İstanbul.

Özgüven. A. (2005), *İktisat Bilimine Giriş*, 8. baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Pamuk. Ş. (2003) : *Karşılaştırmalı Açından Türkiye Ekonomisi*, İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, A.H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan (drl), 2. baskı İletişim Yayınları, İstanbul.

Parasız. İ. (1997), *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Paya. M. (2001), *Makro İktisat*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Pekin. T. (1987), *Ekonomiye Giriş*, Bilgehan Basım Evi, İzmir.

Pekin. T. (1993), *Makro Ekonomi: Para, Milli Gelir, İstihdam*, Bilgehan Basım Evi, İzmir.

Peterson. W. (1994), *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

Phillips. A. W. (1958), The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957, *Economica New Series*, Vol:25, No:100, pp.283-299.

- Prachowny. M.F.J. (1993), Okun's Law: Theoretical Foundations and Revised Estimates, *The Review of Economics and Statistics*, Cilt.75, No.2, s.331.
- Sanlı. A. (1996), Ekonomik Büyüme Yaklaşımlar ve Yakınsama Sorunu, *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1
- Sapançalı. F. (2008), Türkiye'de İşgücü Piyasası, Sorunlar ve Politikalar, *TUHS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt:21, Sayı:2-3, Kasım 2007/Şubat 2008, s.8-30.
- Savaş. V.F. (1998), *Politik İktisat*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Savaş. V. F. (2007), *İktisadın Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Savaşır. R. (1999), *Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde KOBİ'ler Açısından İstihdam Politikaları*, Kamu-İşletmeleri İşverenleri Sendikası, Ankara.
- Serter. N. (1998), 1998'e Girerken İşsizlik ve Eğitim İlişkisi, *Mercek Dergisi*, MESS Yayınları, Yayın No:3, Sayı:9, s.52. İstanbul.
- Seyidoğlu. H. (1999), *Ekonomik Terimler*, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Stiglitz. J. E. (1997), Reflections On Natural Rate Hypotesis, *The Journal of Economic Perspectives*,s.6.
- Talas. C.(1976), *Sosyal Ekonomi*, S Yayını, No:5, Ankara.
- Talas. C. (1986), *Ekonomik Sistemler*, Doğan Yayınevi, Ankara.
- Tekelioğlu. M. ; (1993), *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
- Tezel. Y. S. (2000), *İktisadi Büyüme*, İmaj Yayınevi Ankara.
- Törüner. M. (2000), Çalışma Ekonomisi, *T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir.
- Törüner. M. ve Lordoğlu. K. (2008), *Çalışma Ekonomisi*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Tuncer. S. (2000), *Türkiye'de İşsizlik Sorunu*,

<http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=11155>, (18.03.2012)

Tüik (2010), “Hanehalkı İşgücü İstatistikleri”, İnternet Veri Tabanı,

www.tuik.gov.tr (03.02.2012)

Türk. İ. (1992), *Maliye Politikası*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Türkiye Ekonomi Kurulu, (2003), *Büyüme Stratejileri*, Türkiye İktisat Kongresi Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu, http://www.tek.org.tr/dosyalar/BS_Rapor.pdf (03/12/2011).

Uluatam. Ö. (1998), *Makro İktisat*, Savaş Yayınları, Ankara.

Ulusoy. A. (1989), *Kamu Harcamaları İktisadi Büyüme İlişkisinin Türkiye Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon

Unay. C. (1996), *Makro Ekonomi*, Ekin Kitabevi, İstanbul.

Ünsal. E. (2007), *İktisadi Büyüme*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Üstünel. B. (1975), *Ekonominin Temelleri*, Doğan Yayınevi, Ankara.

Wallace C. Peterson; (1994). Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, No.73, Erzurum, s. 480.

Yaşar. H. (2008), *Türkiye’de Büyüme ve İşsizlik*, Yüksek Lisans Tezi , İstanbul Üniversitesi.

Yürekli. A. (2009), *AB’nin İstihdama Yönelik Politikaları Ve Türkiye’nin Uyumunu*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.

Yıldırım. K. ve Karaman. D. (2003), *Makro Ekonomi*, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir.

Yılmaz. S. (2006), *Makroekonomik Teoride Yatırım, Büyüme ve Enflasyon*, Beşir Kitabevi, İstanbul.

Yülek. A. M. (1997), İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine, *Hazine Dergisi*, Sayı:6, Ankara.

Zaim. S. (1997), *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitapevi, İstanbul.

http://www.stratejikanaliz.com/kategoriler/ekonomi/marksizm/karl_marksin_buyume_teorisi_10.htm (17.02.2012)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Okun_yasas%C4%B1 (19,03.2012).